

Norut Tromsø
Rapport nr.: 1/2009
ISSN 1890-5226
ISBN 978-82-7492-210-5

SJØLAKSEFISKE I SJØSAMISKE OMRÅDER – RETTIGHETER OG KULTURELL BETYDNING

Trude Borch, Arild Buanes, Geir Runar Karlsen (UiT) og Frank Olsen

Norut Tromsø
2009

Prosjektnavn Sjølaksefiske i sjøsamiske områder		Prosjektnr 4577
Oppdragsgiver(e) Direktoratet for Naturforvaltning		Oppdragsgivers ref Eyvin Søsnes
Rapportnr 01/2009	Dokumenttype Rapport	Status Åpen
ISSN ISSN 1890-5226	ISBN ISBN 978-82-7492-210-5	Ant sider 72
Prosjektleder Trude Borch	Signatur	Dato 18.02.2009
Forfatter (e) Trude Borch, Arild Buanes, Geir Runar Karlsen og Frank Olsen		
Tittel Sjølaksefiske i sjøsamiske områder – rettigheter og kulturell betydning		
<p>Resyme`</p> <p>Norske myndigheters fornuksningspolitikk og 50- og 60-tallets sentraliseringsprosess bidro til en relativ opphopning av samer i kystsamfunn i nord. Disse områdene defineres som sjøsamiske områder. Denne undersøkelsen konkluderer med at sjølaksefiske har inngått som en del av en kombinasjonstilpasning for matauk og omsetting i sjøsamiske områder, her avgrenset til kystkommuner i Finnmark fylke og Nord-Troms. Det har i de senere årene vært en kraftig nedgang i befolkningstallet i disse områdene og kombinasjonstilpasning er av ulike grunner ikke lenger så utbredt. Når det gjelder sjølaksefiske, så er gjennomsnittsalderen for utøverne høy og rekrutteringen til aktiviteten lav. Til tross for dette så konkluderes det i denne undersøkelsen med at sjølaksefiske bidrar til en fortsatt bosetning og aktivitet i disse områdene, og at sjølaksefiske derfor er av betydning for videreføring av sjøsamiske kultur; definert som kunnskap, verdier og tradisjoner i områder med en sjøsamisk historie. Undersøkelsen konkluderer videre med at samene gjennom sin status som urfolk har særlige rettigheter til både deltakelse i forvaltning av fiske og til utøvelse av fiske. Det presiseres imidlertid at en rettighet til laksefiske ikke er ensbetydende med en bruksrett dersom dette ikke er ressursmessig forsvarlig. Det påhviler med andre ord norsk villaks-forvaltning å tilse at utøvelse av rettigheter ikke går på bekostning av norske myndigheters internasjonale forpliktelser med hensyn på vern av biologisk mangfold.</p>		
Emneord Sjølaksefiske, sjøsamisk, kulturell betydning av fiske, fiskerettigheter, urfolksrett, villaks		
Noter		
Postadresse: Norut Tromsø Postboks 6434 Forskningsparken, 9294 Tromsø Telefon: 77 62 94 00 Telefaks: 77 62 94 01 E-post: post@norut.no		

Innholdsfortegnelse

Forord.....	5
1.0 Sammendrag	6
2.0 Innledning	10
3.0 Datagrunnlag.....	12
3.1 Intervjuer.....	12
3.2 Spørreundersøkelser.....	12
3.3 Offentlige dokumenter	13
3.4 FoU-materiale	13
4.0 Demografi og næringstilpasning i sjøsamiske områder.....	16
4.1 Historiske trekk.....	16
4.2 Nåværende trekk	18
5.0 Sjølaksefiske i sjøsamiske områder	22
5.1 Historiske trekk.....	22
5.2 Nåværende trekk	24
5.2.1 Demografiske karakteristika	25
5.2.2 Fiskets gang/ Fiskeutøvelse	25
Redskapsbruk	25
Utnyttelse av fisketiden.....	25
Anvendelse av fangst	26
Bor under fiske.....	27
Leid/eid fiskerett	28
5.2.3 Inntekt	28
5.2.4 Motiver for sjølaksefiske	30
5.2.5 Holdninger til regulering av sjølaksefiske	33
Nærmere om holdninger til kvotereguleringer	38
Konklusjoner – holdninger til ulike reguleringsformer	39
5.2.6 Oppsummering nåværende trekk sjølaksefiske i sjøsamiske områder	40
6.0 Kulturell betydning	42
6.1. Er friluftslivet i nord ikke kun et fritidsliv?.....	42
6.2. Kombinasjonsnæring og husholdsøkonomi.....	44
6.3 Betydning av sjølaksefiske som samisk symbol og identitetsmarkør	45
6.4 Oppsummering kulturell betydning	47
7.0 Samiske fiskerettigheter.....	48
7.1 Samisk fiske i folkerettslige utredninger	48
7.2 Etnisk fiskeripolitikk i Norge.....	50
8.0 Urfolks rett til fiske – andre land	56
8.1 Innledning	56
8.2 Canada.....	56
8.2.1 Sparrow-saken.....	58

8.2.2 Urfolks status i kanadisk fiskeriforvaltning	58
8.3 Grønland	61
8.4 Russland	62
Vedlegg 1 Regulering av sjølaksefiske på Finnmarkseiendommen	64
Referanser:	70

Figurliste

Figur 1. Befolkningsendring, fødselsoverskudd og nettoutflytting. 1980-2007. Sjøsamiske områder. Kilde: Panda.	19
Figur 2. Befolkningsendring i prosent, 1980-2007. Kilde: Panda.	20
Figur 3. Sysselsettingsandeler i Sjøsamiske områder. 1986-2007. Kilde: Panda.	21
Figur 4. Anvendelse av fangst for representativ sjølaksefisker, fordeling	26
Figur 5. Hvor bor du på fiskestedet ditt. Prosentvis fordeling	28
Figur 6. Hvilke aktiviteter får du din årsinntekt fra, fordeling. Norut-undersøkelsen.	30
Figur 7. Motiver for å drive sjølaksefiske. Norut-undersøkelsen, n=142.	32

Tabell-liste

Tabell 1. Demografiske karakteristika, sjølaksefiskere Finnmark. Fra NINA-undersøkelsen.	25
Tabell 2. Motiver for å fiske.	30
Tabell 3. Motiver for å drive sjølaksefiske, ”Ikke sjølaksinntekt” og ”Inntekt fra sjølaksefiske”, n=142.	33
Tabell 4. Holdninger til regulering av laksefiske. 1 er helt uenig, 5 er helt enig, 3 er nøytralt.	34
Tabell 5. Holdninger til kvotesystem.	38
Tabell 6. Holdninger til kvoter. 1 er svært viktig, 5 er ikke viktig og 3 er middels viktig.	39

Forord

Takk til oppdragsgiver Direktoratet for Naturforvaltning for fin dialog underveis i prosjektet og takk til NINA for godt samarbeid i koordinering av ulike bidrag til utredning av sjølaksefiske. Takk til de som har delt sin tid med oss i intervjuer, takk til ledere, kasserere og sekretærer i sjølaksefiskeforeningene for svært verdifull bistand til utsending av spørreskjema og takk til de 200 sjølaksefiskerne i Finnmark og Troms som tok seg tid til å svare på spørreskjema. Takk også til Sametinget for mulighet for deltakelse på seminar om sjølaksefiske og til historiker Steinar Pedersen ved Samisk Høyskole i Kautokeino for viktige innspill.¹

Tromsø, februar 2009

Trude Borch
prosjektleder

¹ Forsidefoto: Samuli Paulaharju. Museiverket Helsingfors/ Tromsø Museum.

1.0 Sammendrag

En påstand om at fiske etter laks i sjøen med faststående redskap er en del av fundamentet for sjøsamiske kultur er utgangspunktet for Sametingets involvering i arbeidet med regulering av sjølaksefiske.² Til grunn for en slik tankegang ligger det et underliggende premiss om at fiske etter laks i sjøen inngår som en del i et større system av kulturelle praksiser som holder den sjøsamiske kulturen oppe som en institusjon i det samiske samfunn. Miljøverndepartementet og Direktoratet for Naturforvaltning (heretter DN) må ta stilling til dette argumentet om kulturell betydning og de samiske rettighetskravene i utredningen av en konsesjonsordning for sjølaksefiske i Norge. Dette er bakgrunnen for at Norut Tromsø har fått i oppdrag å gjennomføre et prosjekt på sjølaksefiske i sjøsamiske områder.³ Norut sitt mandat har vært å studere kulturell betydning av, og rettigheter knyttet til, laksefiske med faststående redskaper i sjø i disse områdene. Det har vært et prosjekt som har gått over forholdsvis kort tid med lite rom for dyptgående undersøkelser av et komplisert spørsmål som ”kulturell betydning” og ”urfolksrettigheter.” Dette arbeidet og denne rapporten er på bakgrunn av dette en sammenstilling av andres forskning og utredning på sjøsamiske forhold og sjøsamiske rettigheter. I tillegg til bygger vi på data fra en spørreundersøkelse gjennomført av Norut Tromsø via sjølaksefiskerforeningene i Troms og Finnmark i 2008 samt på data fra en landsomfattende spørreundersøkelse til sjølaksefiskere gjennomført av NINA via SSB i 2007.

Oppdragsgiver har ønsket en gjennomgang av hvordan sjølaksefisket har vært utført og hvordan dette fisket utøves i sjøsamiske områder i dag. Ut fra samtaler med sjølaksefiskere, spørreundersøkelser og en gjennomgang av de få tilgjengelige gjennomganger av sjølaksefiske som finnes i forskningslitteraturen, har vi funnet at sjølaksefiske historisk har hatt en betydning som inntekt og matauk i sjøsamiske områder. Når det gjelder dagens sjølaksefiske så er det slik at mange sjølaksefiskere bor i tynt befolkede områder, en forholdsvis høy andel av sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder fisker fra ferie- eller fritidsbolig,⁴ og andelen som leier fiskeplass er høyere for sjøsamiske områder enn for landet forøvrig. Dette siste anses å ha sammenheng med Finnmarkseiendommen. Utnyttelse av fisketiden er lavere for de sjøsamiske

² Smith som har vært en sentral aktør i utredningen av samiske rettigheter, diskuterer forskjellen mellom en aktivitet som tradisjonell eller kulturspesifikk og konkluderer at samisk fiskeriaktivitet ikke er kulturspesifikk, i betydningen forskjellig fra nordmenns fiske men at den likevel kan karakteriseres som ”tradisjonell” og at den utgjør en viktig materiell basis for samisk kultur (Smith 1990).

³ I sin gjennomgang av forskning på samiske forhold fremhever Thuen at samfunnsfaglig ekspertise har vært særlig etterspurt i saker som vedrører urfolksrettigheter til naturressurser. Thuen hevder at det for fremtiden vil bli en økt etterspørsel etter ekspertise til å gjennomføre slike studier ”...etter hvert som rettsapparatet og de politiske myndighetene skal ta stilling til hvor langt samiske rettighetskrav må aksepteres” (2004: 140).

⁴ For landet som helhet gjelder det at 30 % fisker fra fritidsbolig. NINA mener at forklaringen på at en høy andel fisker fra fritidsbolig i Finnmark er at mange hus er fraflyttet og at disse benyttes til fiske. Det er imidlertid verdt å merke seg at det er en tradisjon blant fastboende for å bygge såkalte ”laksehytter”. Dette er små primitive bygg hvor fiskerne bor under laksefisket for å lettere kunne røkte fiskebruket.

områdene enn for landet forøvrig. Dette kan ha sammenheng med ulike redskapsbruk for Finnmark og værforhold i sjøsamiske områder. Når det gjelder holdninger til regulering er det ingen store forskjeller mellom sjøsamiske områder og landet sett under ett. Til tross for et uttalt ønske om å kunne fortsette et fiske med krokgarn (gjelder kun for Finnmark), uttrykker sjølaksefiskerne at et forbud mot krokgarn ikke i nevneverdig grad ville påvirke deres fiskeinnsats.

Når det gjelder sjøsamisk kultur så er det slik at tilpasning og kultur i sjøsamiske områder opp gjennom tidene har vært basert på ressursene i havet, med en kombinasjon av inntekt og matauk fra jordbruk, husdyrhold og høsting av utmarksressurser. Med tanke på fiskeri så har det vært en tradisjon for kystnært fiske med mindre båter og passivt redskap. Med nedgang i primærnæringene (fiske og jordbruk) har sjøsamisk kultur, definert som kultur i sjøsamiske områder, vært i stor endring. Denne endringen ser man ikke bare i fisket i sjøen, den gjelder også for høsting av utmarksressurser. Til tross for en nedgang i høstings-fritidslivet, er det viktig å presisere at høsting av utmarksressurser fortsatt er relativt sett viktig i disse områdene sammenlignet med landet forøvrig.⁵ Spørreundersøkelser til sjølaksefiskerne viser imidlertid at det ikke er forskjeller mellom sjøsamiske områder og landet forøvrig når det gjelder betydningen av sjølaksefiske for husholdningsøkonomi og vekstøkonomi, ei heller ser det ut til at laksen i større grad inngår i en bytteøkonomi i samiske områder enn det som er tilfelle for hele landet.

Når det gjelder laksens og sjølaksefiskets betydning for samisk kulturutøvelse, så er det slik at sjølaksefiske historisk har representert en viktig inntektskilde. I og med at det var mulig å få tilgang på tiltrengt kapital gjennom salg av laks, hadde sjølaksefisket med andre ord en funksjon også ut over matauk. NINA data fra Finnmark viser at i dag er 52,7 % av sjølaksefiskerne i Finnmark pensjonister eller mottakere av trygd, 22,8 % deltar i annet marint fiske, 4,7 % er tilknyttet jordbruk og 15,7 % er lønsmottakere i privat eller offentlig sektor. Sjølaksefiske spiller en viss rolle som bi-inntekt, også for pensjonister og trygdede. 13 % av de organiserte sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder oppgir at de har inntekt fra en kombinasjon av trygd/pensjon og sjølaksefiske.

Det er tilnærmet umulig å gradere sjølaksefiskets betydning som materielt grunnlag for opprettholdelse av sjøsamiske kultur opp mot andre elementer som annet fiske, sanking og jakt. Det som kan antydes er at torskefiske har hatt og fortsatt har en større betydning for opprettholdelse av bosetning og kultur i sjøsamiske områder enn sjølaksefiske. Her er det samtidig viktig å presisere at sjølaksefiske, gjennom å utgjøre en mulighet for inntekt i det som har vært og fortsatt er økonomisk marginale områder,

⁵ Levekårsundersøkelsen er kun på regionnivå, det vil si at data kun oppgis for Nord-Norge og ikke på fylkesnivå. Den delen av undersøkelsen som fokuserer på nordmenns idretts- og friluftslivsvaner viser at deltakelsen i bær/soppturer i 2007 var på 55 % i Nord-Norge mot 35 % for landet forøvrig og at deltakelsen i fisketurer ligger på 54 % for Nord-Norge mot 43 % i landet forøvrig. Deltakelsen i jakt er lik for Nord-Norge og landet forøvrig og ligger på 8 %.

inngår som et element i opprettholdelsen av bosetning og derigjennom sjøsamisk kultur eller kultur i sjøsamiske områder.

På grunn av fornorskningsprosesser og den sterke graden av blanding av samer, nordmenn og kvener i sjøsamiske områder, er det ikke mulig å identifisere den etniske tilhørigheten til utøverne av sjølaksefiske i disse områdene. Dette forklarer også at det i definisjoner av "et sjøsamisk område" ofte er mer fokus på at dette er områder med røtter i en sjøsamisk historie enn at dette er områder med en stor andel som identifiserer seg selv eller identifiseres av andre som "sjøsamer". Utfordringen knyttet til det å identifisere aktiviteter i samiske områder som spesifikt samiske (i betydningen at de historisk har blitt utført eller i dag kun utøves av samer), og utfordringene knyttet til det å identifisere hvem som er samisk i den multi-kulturelle befolkningen i det nordlige Norge, problematiseres i all utredning av samisk kultur og samiske rettigheter. Det er også gjennomgående i disse utredningene at denne utfordringen løses ved å tildele rettigheter på basis av at aktiviteter historisk har vært utøvd i områder med et stort innslag av samer. Videre er det gjennomgående at man på grunn av fornorskningsprosesser og etnisk blanding i disse områdene i dag anbefaler at rettigheter gis til hele i befolkningen det som identifiseres som samiske områder og ikke til individer på grunnlag av dokumentasjon om samisk opprinnelse.

Fokus i Norut sitt prosjekt på sjølaksefiske har vært på demografiske, næringsmessige og kulturelle endringsprosesser i sjøsamiske områder samt på trekk ved sjølaksefiske i disse områdene. Videre er det foretatt en gjennomgang av utredninger og forskning som berører samers rett til fiske. Når det gjelder det siste, *rettigheter*, så konkluderes det i dette prosjektet som det gjennomgående konkluderes med i ulike samiske rettighets-utredninger, med at samene som urfolk har særlige rettigheter til fiske. De fleste utredningene på denne tematikken omhandler marine fiskerier. Vi har i vår gjennomgang tatt utgangspunkt i dette materialet av to grunner. For det første fordi det både for sjølaksefiske og fiske etter andre marine arter dreier seg om utnytting av ressurser i havet. For det andre fordi rettighetsdiskusjonene på et overordnet nivå går på utnytting av naturressurser generelt. Vår hovedkonklusjon når det gjelder *kulturell betydning* er at alle former for naturtilpasning, også sjølaksefiske, vil ha både direkte eller indirekte betydning for opprettholdelse av kultur. Det er imidlertid ikke mulig å måle hvor stor betydning denne aktiviteten har eller gi svar på hvor mange fiskere som må delta i sjølaksefiske for at den kulturelle betydningen skal opprettholdes. Det er heller ikke mulig å gi noe entydig svar på hvordan ulike reguleringsformer vil ha innvirkning på videreføring av sjøsamiske kultur.

Det vi kan si er at sjølaksefiske bidrar til å opprettholde kulturelle særtrekk gjennom at det inngår som et element i kombinasjonsinntekt og ved at aktiviteten har betydning for videreføring av kunnskap og verdier knyttet til utnyttelse av naturressurser og til mattradisjoner i sjøsamiske områder. Betydningen av en naturtilpasning for videreføring av kultur knytter seg ikke utelukkende til at denne er historisk uendret eller utelukkende til en snevert fokus på økonomiske størrelser. Når det gjelder sjølaksefiske så er det slik at 52,3 % av laksen som fiskes av de organiserte

sjølaksefiskerne⁶ i sjøsamiske områder går til omsetting, mens resten går til matauk til sjølaksefiskerne, familie og venner. Det konkluderes i prosjektet med at sjølaksefiske i sjøsamiske områder er viktig som en aktivitet som foregår i skjæringsfelt mellom yrkesliv og fritidsliv og at en slik flytende overgang mellom yrkesliv og fritidsliv er et kulturtrekk i sjøsamiske områder. Undersøkelsene viser at sjølaksefiske ikke kun utøves av fastboende i sjøsamiske områder men også av personer som besøker disse områdene i ferie og fritid. En fortsatt mulighet til å drive sjølaksefiske bidrar altså til at de sjøsamiske områdene blir attraktive for utflyttere og andre besøkende. Dette kan også sees på som å være av kulturell betydning fordi alle forhold som innebærer økt samhandling og kunnskapsutveksling i sjøsamiske områder vil ha effekt på en videreføring av kultur i disse områdene. Sjølaksefiske har i dag også en betydning som et sentralt element i en pågående sjøsamisk politisk revitaliseringsprosess, dette til tross for eller kanskje nettopp på grunn av at antallet sjølaksefiskere går ned i disse områdene. Det at antallet utøver av en historisk aktivitet (her antall sjølaksefiskere) er i nedgang resulterer ofte i at de utøverne som blir igjen blir ekstra betydningsfulle som bærere av kultur.

⁶ Dette gjelder for sjølaksefiskerne som er medlem av sjølaksefiskerforeninger. NINA undersøkelsen som ble sendt til alle sjølaksefiskere, viser at 41 % av fangsten i Finnmark går til omsetting. Dette er likt til landet sett under ett hvor 40 % går til omsetting.

2.0 Innledning

I Norge ligger forvaltningsansvaret for den nordatlantiske laksen til Miljøverndepartementet og Direktoratet for Naturforvaltning. Nedgang i norske villaksbestander har vært bakgrunn for økte restriksjoner på laksefiske, i elver og i sjø. Begrensingen på laksefiske i sjø med faststående redskaper har vært en kombinasjon av områdevern, redskapsbegrensinger⁷ og begrensinger i fisketid. Etter at drivgarnfiske ble forbudt i Norge er kilenot tillatte redskap, unntatt for Finnmark hvor det også åpnes opp for bruk av krogarn.⁸ For sesongen 2007-2008 ble det innført nye restriksjoner i fisketid for sjølaksefiske. Dette var en begrensning i antall fiskedager gjennom en utsatt start for fiske, på 1-2 uker avhengig av område av kysten. Sjølaksefiskere i Finnmark fikk mindre begrensinger i sitt fiske enn det som var foreslått fra Direktoratet for Naturforvaltning.

Miljøforvaltningen anser det som viktig å redusere fangsten på blandede laksebestander, det vil si begrense fangst i sjøen. Dette er bakgrunnen for at myndighetene nå foretar en utredning med tanke på et forslag om en konsesjonsordning for sjølaksefiske. Forslaget om konsesjonsordning skal sendes ut på høring og dette er bakgrunnen for at Norut Tromsø har fått i oppdrag å bidra med kunnskap om kulturell betydning av, og rettigheter til, fiske i sjøsamiske områder.⁹

Sjøsamiske områder kan geografisk deles inn i fjordområder og ytre kyststrøk. Befolkningen i disse områdene omtales ofte som sjøsamer (på samisk *maerrasámi*). Om disse sier Nilsen: “‘Coastal Sami’ here denotes people of Sami origin who live on the coast of northern Norway. The Sami are an ethnic minority in Norway who are both Norwegian citizens and Sami. From Ofoten (in northern Norway) northwards, people of Sami, Norwegian and Finnish origin live together in coastal and fjord communities. They make use of the same resources and have more or less the same type of economic adaption. The Sami who live in coastal communities are known as both coastal Sami and sea Sami” (2003: 163). Betegnelsen sjøsame er nok mest innarbeidet og i bruk i Finnmark og Nord-Troms, men også den samiske kystbefolkningen i Nordland og Sør-Troms omtales som sjøsamer. På grunn av fornorskingsprosesser i samiske områder, og en sterk grad av integrasjon mellom nordmenn av samisk, kvensk og norsk etnisk opprinnelse, defineres dette i enkelte

⁷ www.lovdata.no/cgi-wift/lldes?doc=/sf/sf/sf-20030225-0256.html

⁸ Alle som skal drive laksefiske i sjø med faststående redskap har opplysningsplikt til SSB og må betale fiskeavgift www.lovdata.no/cgi-wift/lldes?doc=/sf/sf/sf-19930615-0532.html. Opplysninger om regler for sjølaksefiske finnes på Sjøfangstregisteret.

⁹ Sjøsamiske områder er her avgrenset til hele Finnmark fylke samt Kåfjord, Kvænangen, Lyngen, Storfjord, Skjervøy, og Nordreisa i Troms fylke. Unntatt for Skjervøy og Nordreisa så sammenfaller dette med kommuner som er helt eller delvis er del av Samisk utviklingsfonds (SUF) geografiske virkeområde. Sjøsamiske områder i Nordland fylke er holdt utenfor vår undersøkelse da det ifølge Sjøfangstregisteret er kun 4 fiskere som har registrert seg for fiske i fylket i 2008 (i Tysfjord kommune). Tre av disse har registrert seg både for ordinært og utvidet fiske, mens en kun er registrert for ordinært fiske.

sammenhenger ikke som områder med en samisk befolkning men som områder med ”en lokalbefolkning med dype røtter i en samisk fortid” (Bjerkli and Selle 2003: 183).

Det hevdes at sjøsamene har vært hardest rammet av den norske stats fornorskningpolitikk. Før første verdenskrig var sjøsamene avhengig av pomorhandelen hvor fisk var samenes viktigste handelsvare. Da denne handelen kom til en slutt i 1917 ble sjøsamene, i sterkere grad, avhengig av innlemming i, og tilpasning til, det norske storsamfunnet. Med redusert mulighet til å omsette fisk, ble tilgang på jord viktig. I og med at den såkalte jordsalgloven stilte krav om at de som skulle kjøpe jord måtte være norsktalende, innebar dette at samene måtte lære seg norsk. Også andre forhold bidro til fornorskningen: “The coastal Sami population has been hit hard by the Norwegian state policy of norwegianization because, firstly, they have based themselves on the same kind of use of resources and the same means of livelihood as other coastal Norwegians. And secondly, the sea Sami have become integrated into the Norwegian welfare community over the course of many decades, and have taken part in the generally developing prosperity in Norwegian society. An especially important part of the Norwegian policy of distribution for the coastal population was the adaption of a law concerning unprocessed fish in 1938 (the Raw Fish Act). Through this arrangement, fishermen in Norway are assured a large part of the fisheries’ income. So on the one hand, integration into Norwegian society has created a pressure as far as giving up one’s own identity is concerned.” (Nilsen 2003: 164). Med andre ord, regler og institusjoner som jordsalgloven og råfiskloven har bidratt til at det har vært økonomisk hensiktsmessig for sjøsamene å oppgi sin samiske identitet og assimileres inn i det norske storsamfunnet.

Ut fra dette, og ut fra det at samer, kvener og nordmenn lever sammen i det som kan defineres som sjøsamiske områder, så er det utfordrende i all utredning og forskning å skulle identifisere det samiske på individnivå. Fokus i dette prosjektet har derfor vært på sjøsamiske *områder* hvor det fiskes etter laks i sjø med faststående redskaper, (Finnmark og 6 kommunene i Nord-Troms). Studien fokuserer på alle sjølaksefiskerne i disse områdene, uavhengig av om de selv definerer seg som sjøsamisk eller ikke.¹⁰

¹⁰ Det har i prosjektet ikke vært åpning med en utsjekking av selv-identifisering på samisk, norsk eller kvensk identitet. Det har heller ikke vært mulig å sjekke om sjølaksefiskerne er registrert i Samemantallet.

3.0 Datagrunnlag

Kunnskapsgrunnlaget for Norut sitt prosjekt er en kombinasjon av intervjuer med sentrale aktører innenfor sjølaksefiske i Troms og Finnmark,¹¹ to spørreundersøkelser (en nasjonal utført av NINA via SSB i 2007 og en mindre omfattende undersøkelse utført av Norut blant sjølaksefiskere i Troms og Finnmark i 2008). Prosjektet baseres også på en gjennomgang av relevante offentlige dokumenter (lover, reguleringer og utredninger), forskning og mediamateriale.

3.1 Intervjuer

Det har blitt gjennomført semi-strukturerte intervjuer med lederne for Troms Grunneier og Sjølaksefiskerforening, Tana og omegn sjølaksefiskerforening, Sør-Varanger sjølaksefiskerforening og Finnmark Sjølaksefiskerforening.¹² I tillegg har det vært gjennomført intervju med leder for Alta Laksefiskeri interessentfelleskap,¹³ samt saksbehandler på Sametinget, Camilla Brattland. Norut deltok også som observatør på et møte for sjølaksefiskere som ble arrangert av Sametinget 11. september.

3.2 Spørreundersøkelser

Det har vært en stor utfordring å få gjennomført en spørreundersøkelse i prosjektet på grunn av kort tid til planlegging. Den korte tidsfristen i prosjektet innebar blant annet at SSB ikke hadde kapasitet til å bistå i utsending av en spørreundersøkelse. I og med at Norut ikke hadde tilgang på kontaktdata til sjølaksefiskerne, var vi avhengig av hjelp fra sjølaksefiskeforeningene. Vi er veldig takknemlige for bistand fra de fire foreningene i Troms og Finnmark til utsending av en spørreundersøkelse om betydningen av sjølaksefiske.¹⁴ Skjema som ble benyttet i denne undersøkelsen ble utviklet i tett dialog med disse foreningene. Prosjektgruppen fikk i dette arbeidet særlig merke at det er en utbredt skepsis til spørsmål knyttet til det å definere seg som same, norsk eller kvensk samt til spørsmål knyttet til økonomi og næringsmessige effekter. Det siste bunner i at sjølaksefiskerne føler at dette med lav næringsmessig betydning blir brukt som argument for en strengere forvaltning av sjølaksefiske. I tillegg var det også en viss skepsis til gjennomføring av en ny spørreundersøkelse på

¹¹ Ikke mulig å gjennomføre mange intervjuer på grunn av prosjektets korte tidsramme. (Kontrakt mottatt fra DN 14. august og ferdigstilling av rapport avtalt til 30. september ga i realiteten bare 1 ½ måned til å arbeide med prosjektet).

¹² Lederne for disse foreningene var på tidspunkt for gjennomføring av undersøkelsen: Ivar Arne Bergum, Bjarne Johnsen, Astrid Daniloff og Knut Lauritsen.

¹³ Ivar Leinan.

¹⁴ I prosjektbeskrivelsen var det kun avtalt en spørreundersøkelse i Finnmark. I og med at vi lyktes å få med sjølaksefiskeforeningen i Troms har vi også inkludert Troms i undersøkelsen.

grunn av at NINA (via SSB) nylig hadde gjennomført en omfattende nasjonal spørreundersøkelse til sjølaksefiskere.

Norut sin spørreundersøkelse ble sendt ut i midten av september (uke 37 og 38) til 150 sjølaksefiskere i Troms og 273¹⁵ sjølaksefiskere i Finnmark. Totalt ble altså 423 skjema sendt ut.¹⁶ Vi fikk 3 skjema i retur pga feil adresse og ett skjema ubesvart på grunn av at vedkommende ikke lenger driver med sjølaksefiske. 7 skjema kom inn etter fristen. I alt 200 sjølaksefiskere besvarte spørreskjemaet. Dette gir en svarprosent på 48 % .

Vi fikk også tilgang til data fra SSB-undersøkelsen og foretok en gjennomgang og analyse av disse. På grunn av at denne ikke delte Troms inn i regioner, valgte vi i vår gjennomgang kun å fokusere på Finnmark. Totalt 483 sjølaksefiskere i Finnmark fikk tilsendt skjema i SSB-undersøkelsen og svar ble mottatt fra 298 av disse. Det vil si at svarprosenten for Finnmark var på 62 % i denne undersøkelsen.

3.3 Offentlige dokumenter

Samisk kultur, og i noen grad sjøsamisk kultur, har vært tema for mange offentlige utredninger gjennom de siste 30 årene. En del av disse utredningene fokuserer på rettigheter til saltvannsfiske, i dette er sjølaksefiske kun unntaksvis direkte behandlet. Stortinget anerkjenner som følge av disse utredningene i stadig større grad etniske baserte rettighetskrav, og dette rettslige feltet har gjennomgått en stor utvikling de siste årene. Samtidig har reguleringene av fiske i sjøen, det være seg adgangsreguleringer, uttaksreguleringer eller redskapsreguleringer, vært i kraftig endring siden 1990-tallet. For å gi et mer utfyllende bilde av hvor den sjøsamiske kulturen står i forhold til statlige reguleringsinngrep, har vi i prosjektet funnet det hensiktsmessig å diskutere både prosesser knyttet til utredning av samiske rettigheter og fiskerireguleringen i sjøsamiske områder.

3.4 FoU-materiale

En sentral utfordring i det å skulle undersøke samisk og sjøsamisk kultur er at det gjennomgående finnes få historiske beskrivelser av denne kulturen. Hansen og Olsen peker i sin gjennomgang av samisk historie fram til 1750 på at det har vært en utbredt oppfatning at samenes fortid ikke tilhørte de historiske disiplinenes arbeidsområde og at samene er påfallende lite synlige i lokale og regionale bosetningshistoriske studier fra Nord- og Midt-Skandinavia. En av forklaringene på dette tenkes å være at begrepet

¹⁵ 89 skjema sendt til medlemmer i Sør-Varanger Sjølaksefiskelag, 90 medlemmer i Finnmark Sjølaksefiskelag, 94 i Tana og omegn sjølaksefiskerlag.

¹⁶ Norut prosjektet skulle i utgangspunktet avgrenses til Finnmark og kommunene Kåfjord, Kvænangen, Lyngen, Storfjord, Skjervøy, og Nordreisa i Troms. I og med at sjølaksefiskerforeningen i Troms, som bistod oss i utsending av skjema, ikke hadde denne inndelingen i sine registre, ble skjema sendt ut til foreningens medlemmer i hele Troms fylke.

bosetning ble gjort synonymt med den første norrøne gårdsbosetningen. Ut fra en slik forståelse holdt samene til i «ubebodde» områder. Som følge av dette er det som er av fokus på samer i historiske beretninger oftest å finne i sammenhenger hvor deres aktivitet eller tilstedeværelse forklarte forhold ved norrøne samfunn. Hansen og Olsen hevder at samisk historie og arkeologi først fra 1980-tallet blir et synlig akademisk felt og de setter dette i forbindelse med at konsolideringen av de nordiske nasjonalstatene gjorde spørsmålet om de nordiske folks herkomst og historiske status mer eller mindre overflødig. Norges historie var altså sett på som en historie om nordmenn (Hansen and Olsen 2004). Forskere har også møtt på denne problemstillingen i arbeid med bygdebøker i sjøsamiske områder ”Årsaken til at ...Nord-Troms ikke finnes omtalt i historien, er ganske enkelt at disse områdene ikke var bebodd, i hvert fall ikke av en norsk befolkning. Dermed var det heller ingen til å skape en historie” (Bjørklund 1984: 11).

Innenfor samfunnsvitenskapene finnes det betraktelig mer forskning på reindrift som næring og materielt grunnlag for samisk kultur enn på fiske og sjøsamisk kultur. En del-forklaring på dette kan være at reindriften den mest fokuserte aktiviteten/næringen i første fase av den samiske revitaliseringsprosessen. Reindriftnæringen er i større grad enn fiskeri en kulturspesifikk næring og har gjennom dette spilt en større rolle i det å trekke opp grenser mellom det norske og det samiske (mellom storsamfunnet og urfolk). Fra siste del av 1980-tallet ser man imidlertid et økt fokus på sjøsamiske forhold. Dette gjelder ikke bare for en samling av sjøsamiske interesser gjennom organisasjoner som Bivdi (sjøsamisk kompetansesenter i Porsanger), og et økt politisk fokus på sjøsamiske forhold i Sametinget og i politiske partier, men også for forskning på sjøsamiske forhold. Mange forskere i dette kunnskapsfeltet har som uttalt utgangspunkt at forskning på sjøsamiske forhold haster på grunn av stor fraflytting fra sjøsamiske områder og på grunn av at fornorskningen i sjøsamiske områder har vært mer omfattende enn i andre samiske områder. En stor del av denne forskningen rammes altså inn i det at det siden 1980-tallet har funnet sted en kraftig marginalisering av fjordfiskertilpasningen i sjøsamiske områder, se eksempelvis (Andersen 1997; Andersen 2001; Andersen 2003). På hjemmesiden til det samiske fiskeriforskningsprogrammet 'Favllis' heter det at hovedmålsettingen for forskernettverket er å: ”Utvide kunnskapsgrunnlaget for bevaring og styrking av fiskeriene som et vesentlig grunnlag for arbeid, verdiskaping og bosetning i samiske områder” (www.sami.uit.no/favllis). Et del-tema i den senere tids forskning på sjøsamiske forhold er betydningen av kultur-uttrykk som festivaler og lignende i arbeidet med en revitalisering av sjøsamisk kultur (Hansen 2008; Leonenko 2008).

Blant det FoU-materiale vi har gjennomgått i prosjektet finner vi arkeologisk, antropologisk, natur – og fiskeriforvaltningsrettet forskning. I en analyse av den antropologiske samiske forskningen i Norge fremhever Thuen at denne har konsentrert seg om samehandlingsanalyser og representasjonsformer, heller enn dokumentasjon av kulturtrekk i områder i nord som har vært preget av en multi-etnisk befolkning. Fokus har altså ifølge Thuen vært på prosesser og relasjoner heller enn en søken etter

essensialiserte karakteristikk.¹⁷ (2004). I forskningen på sjøsamiske forhold ser man dette skillet i de to bindene i Robert Paines klassiske studier av en kystbygd i Vest-Finnmark hvor bind I (1957) er en monografi med nedtegnelser av sosial organisasjon, årssyklus i arbeid osv mens bind II (1965) fokuserer på prosesser, handlingsstrategier og endring.

Folkegrupper som ut fra gjeldende kriterier kan defineres som urfolk¹⁸ har ifølge nasjonal og internasjonal rett særlig krav på beskyttelse. Thuen peker i sin gjennomgang av samisk forskning på de utfordringer som forskere i dette feltet opplever i forbindelse med at de tar et verdimesig standpunkt gjennom at de definerer eller plasserer samene i kategorien "et fjerde verden-folk" eller "et urfolk." Thuen oppsummerer: "En viktig del av forskningen har således gått ut på å etablere faglige grunnlag for en slik plassering, for eksempel ved å underbygge argumenter om urfolksrettigheter til naturressurser" (2004: 111). Et sentralt poeng, som også er relevant for den sammenheng som denne rapporten inngår i, er at spørsmål om urfolks rettigheter til naturressurser, i internasjonal lov og avtaleverk, er et sterkt dynamisk felt. Denne dynamikken finner vi både i politikken, i den juridiske argumentasjon om status og rettigheter, og i samfunnsvitenskapelig teori- og begrepsdanning.

¹⁷ I et forskningsprosjekt på sjølaksfiske i sjøsamiske områder ville et fokus på essensialiserte karakteristikk innebære at man søkte å identifisere ulikheter mellom en samisk og en norsk sjølaksefisker i et sjøsamisk område. På grunn av fornorskingsprosesser den multietniske befolkningen i disse områdene, er dette ikke mulig.

¹⁸ Ifølge ILO-konvensjon nr. 169, artikkel 1 nr. 1 b: "Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

4.0 Demografi og næringstilpasning i sjøsamiske områder

4.1 Historiske trekk

I middelalderen levde samene av jakt og fangst, organisert i såkalte siida-felleskap (ofte mellom 20-30 personer) som flyttet etter årstid og tilgang på vilt og fisk. Med fremveksten av en norsk nasjonalstat minket tilgangen til ressursene, og samene endret gradvis levemåte fra en nomadetilværelse til tamreindrift og fiskerbondehushold.¹⁹ Fornorskningspolitikken var sentral i denne overgangen. Den inkluderte kristning, skolegang med undervisning utelukkende på norsk, og Jordsalgloven som fastslo at bare norske statsborgere som snakket norsk kunne få kjøpe jord.²⁰ ”Deres [samenes] tilgang til naturressurser var definert av at alle var leilendinger til et stykke inn i andre halvdel av 1800-tallet, men fisket var fritt for alle” (Thuen 2004: 133).

De rike fiskeressursene i havet dannet grunnlag for norsk og kvensk innvandring, langs hele kysten i nord. Etnografiske kart fra 1861 viser at nordmenn var i mindretall i Finnmark amt bortsett fra i byene. Mens den samiske befolkningen i Finnmark økte med om lag 50 % i perioden 1835 og 1900, ble den norske befolkningen i området femdoblet, og den kvenske tredoblet i samme periode. Det er imidlertid blitt bemerket at mange av de bosatte i området ved folketellingen i 1900 mest sannsynlig ikke oppga sin samiske identitet på grunn av et halvt århundre med målrettet fornorskingsarbeid (Eythórsson 2008). Innvandringen i nord fant sted i bølger. I Altafjorden er prosessen blant annet beskrevet på følgende måte: ”På begynnelsen av 1800-tallet ble samene langs Altafjorden fortrent av en voksende norsk bosetting. Over tid kom også kvenske innvandrere i større antall og slo seg ned i tette kolonier ved munningen og oppover langs Altaelva” (Pedersen 1999: 120). Mot slutten av 1800 tallet var den etniske næringsprofilen i Altafjorden ifølge Minde (1982) at nordmenn kontrollerte teritiærnæringene, nordmenn og kvener arbeidet i sekundærnæringene mens alle tre gruppene (altså samene inkludert) var tilknyttet primærnæringene. Dette mønsteret innebærer en klar sosial og økonomisk differensiering og lagdeling hvor samene var nederst på rangstigen med de følger som dette hadde for underkommunisering av samisk identitet. Ifølge folketellinger og offentlig statistikk oppga 23 % av befolkningen rundt Altafjorden at de snakket samisk i 1900 mens kun 1 % oppga at de snakket samisk i undersøkelser fra 1950. Det har blitt pekt på at denne sterke nedgangen ikke kun skyldes flytting og død, men altså undertrykking av norsk identitet, ikke minst gjennom den nevnte jordbrukspolitikken hvor utelukkende de som behersket norsk språk kunne eie fast grunn (Minde 1982).

¹⁹ Samenes bosettingsmønster og arveregler har båret preg av en preferanse for patrilokalitet (bosetting hos mannens familie). Dette har hatt bakgrunn i et behov for samarbeidsheter som kunne utnytte lokale ressurser optimalt ved hjelp av den til enhver tid tilgjengelige teknologi (Dikkanen 1965).

²⁰ Denne bestemmelsen ble tatt ut av jordsalgloven i 1969. Undervisning på samisk språk i skolene ble ikke tillatt før på slutten av 60-tallet (Gaski 1994). Samisk ble ikke offisielt språk i Norge før i 1992.

Sjøsamenes næringsstilpasning og økonomiske uavhengighet fra det norske storsamfunnet ble som nevnt svekket ved bortfallet av Pomorhandelen i 1917. Denne situasjonen ble forverret ved at mye av det materielle grunnlaget for samisk kultur gikk tapt ved tyskernes brenning i Finnmark og Nord-Troms. Studier fra forrige århundreskifte viser at samene var majoritetsbefolkning i de store fjordene i Nord-Troms og Finnmark. ”The areas where the Sami live on the coast have traditionally been most strongly congregated around the fjord areas. In Tysfjord and Skånland, and in the fjords of North Troms and Finnmark, the Sami residential areas have made up the majority of the population in many rural and fjord communities” (Nilsen 2003: 163). Til tross for at den samiske befolkningen ofte levde under marginale forhold, flyttet samene i mindre grad ut fra disse områdene under 50-tallets sentraliseringsprosess. Den relative konsentrasjonen av folk med samisk bakgrunn i perifere og marginale områder har blitt forklart med etnisk stigmatisering (Eidheim 1971). Det vil si at samer til tross for store utfordringer knyttet til det å skaffe seg et levebrød, valgte å bli boende på sine heimsteder på grunn av faktisk eller forventet etnisk stigmatisering i norsk-dominerte fiskevær eller servicesentra. Resultatet av dette var relativt lavere inntekt, mer pendling og mer trygd for den samiske befolkningen (Eidheim 1958).

Jordbruk, sesongfiske og høsting av utmarksressurser har utgjort levegrunnlaget for den samiske befolkningens kombinasjonstilpasning i de nordnorske utkantsområdene. “An abundant supply of fish from the sea, lakes and rivers, together with wild, extensive wilderness pastures and water power have been a blessing, because these resources have provided a basis for life and periodic abundance in an otherwise meagre and hard existence. They have been a foundation for self-sufficiency in the traditional combined adaptations in households and *siida* arrangements that are so typical of Sami culture” (Nilsen 2003: 165). Det har blitt hevdet at det som over tid ble til en fiskerbonde-tilpasning var en oppfølging av en sjøsamisk mangesidig ressurs høstingstradisjon (Eythórsson 1991). ”Det tilgjengelige historiske materialet virker entydig på dette punktet; under de vanskelige forholda på Nordkalotten er det den samiske urbefolkningen som i de siste hundreåra best har klart tilpasningen til vanskelige klimaforhold og sesongprega og forskjelligarta ressursgrunnlag, og et hovedelement i denne tilpasningsstrategien har vært allsidighet, der en har hatt flere bein å stå på [...]. Den sjøsamiske befolkninga har møtt etterkrigstidas sentralisering og ressursødeleggelse med nye former for allsidighetsstrategier” (Nilsen 1990: 166). Med næringskombinasjon siktes ofte til en type økonomisk tilpasning som innebærer at en person i løpet av et år skaffer seg inntekter og/eller livnærer seg ved arbeidsinnsats i flere næringsgrener. En slik tilpasning innebærer ofte en kombinasjon av produksjon for eget forbruk og produksjon for salg på et marked, hvor begge elementene er viktige men hvor det vil være variasjon i forholdet mellom egetforbruk og salg (Saugestad 1980).

Sentralisering, omlegging og ressursvekking innen fiske utover 1950- og 1960-tallet bidro til den første store fraflyttingen fra utkantsområdene i Nord-Norge. I denne

perioden ble den tradisjonelle fiskerbonde-kombinasjonen i visse områder (eksempelvis Lyngenfjorden) endret til en kombinasjon av jordbruk og bygg- og anleggspendling til blant annet den på den tiden ekspanderende byen Tromsø. Denne nye kombinasjonstilpasningen gjorde det mulig for folk å fortsette å bo i distriktene. Prisen var imidlertid en langvarig og byrdefull arbeidspendling for mennene og ”alenetilværelse” for kvinnene som drev småbruk (Lillevold 1982). Befolkningen i de sjøsamiske områdene har i nyere tid for en stor grad hatt en næringstilpasning preget av liten kapitalinnsats, mye pendling og lav sysselsetting i offentlig administrasjon og tjenesteyting (Gjerde and Mosli 1985). Dette har innebåret at den samiske kystbefolkningen som har vært tilknyttet primærnæringene har hatt mindre båter, eldre og mindre fjøs og i større grad vært henvist til lange arbeidsreiser enn sine norske sambygdinger. Befolkningen i de økonomisk marginale sjøsamiske områdene fikk også i mindre grad innpass i de nye offentlige servicejobbene som ble etablert på 1970-tallet. ”...marginaliseringa ble vedlikeholdt når de godt betalte og faste jobbene på kommunekontora, på sjukeheimene og på skolene kom til utkants-kommunene utover på 1970-tallet” (Nilsen 1999: 93).

4.2 Nåværende trekk

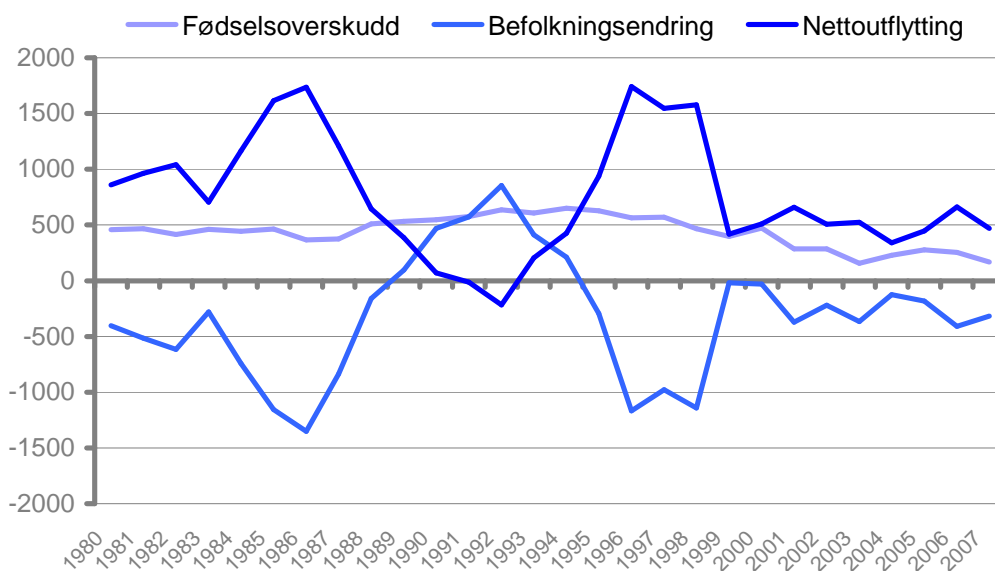
Opp til 60-tallet var altså næringstilpasningen i samiske områder basert på en kombinasjon av fiskeri, jordbruk og utmarks-høsting. Over tid har endrede rammebetingelser i primærnæringene vanskeliggjort slike former for kombinasjonstilpasning. Når det gjelder fiskeri så var det før 1990 fritt fiske for kystflåten med selektive redskaper, dvs. garn, line og juksa/dorg. Ved innføring av adgangsregulering til fiske på 1990-tallet, ble sjøsamiske interesser marginalisert og det gis per i dag ingen særrettigheter til fiske ut fra at deler av befolkningen i sjøsamiske områder har urfolksstatus. For en annen viktig primærnæring, landbruket, så er det slik at den norske stat gjennom sin moderne landbrukspolitik oppmuntret til spesialisert produksjon gjennom regler for produksjons- og utstyrsstøtte. I sjøsamiske områder resulterte denne omleggingen i at det ble investert i større enheter, med det resultat at driften ble svært krevende for kvinnene, som på grunn av at mennene var borte på sesongfiske,²¹ stort sett hadde eneansvar for gårdsdriften. Dette var bakgrunnen for at mange av mennene gikk over fra fiske til bygg- og anleggsarbeid. ”This meant that they could be at home to help the women with the farming management more easily than if they had continued with fishing further afield. And so we can see a changeover to new types of occupational combinations, because of the new conditions in agriculture, reduced fishing access, and consequent alternations in small-scale farming” (Nilsen 2003: 171-172). Det er altså ikke kun omleggingen i fiskeriforvaltningen som har bidratt til nedgang i fiskeriene. Endringene i landbrukspolitikken forklarer også de siste årenes dramatiske reduksjon i antall

²¹ Inkludert som mannskap på trålere, noe som innebar lange perioder borte fra familien.

personer engasjert i hav- og kystfiske i disse områdene. Disse endringer i rammebetingelser i primærnæringene og direkte innskrenkninger i sjølaksefiske, må sees på som del-forklaringer på de siste årenes nedgang i antall sjølaksefiskere i sjøsamiske områder.

Hele området, Finnmark og Nord-Troms, har over lang tid vært preget av befolkningsnedgang og negativ nettoutflytting. I perioden fra 1980 til 2007, har folketallet i de kommunene som inngår i dette prosjektet blitt redusert med nesten 9.000 personer, eller med 9 %. Det har i hele perioden, bortsett fra på begynnelsen av 90-tallet, vært befolkningsnedgang og nettoutflytting fra regionen. Fødselsoverskuddet har holdt seg forholdsvis stabilt rundt 500 helt fram til 2000-tallet hvor det faller betydelig. Det er imidlertid store regionale variasjoner med hensyn på befolkningsendring.

Figur 1. Befolkningsendring, fødselsoverskudd og nettoutflytting. 1980-2007. Sjøsamiske områder.
Kilde: Panda.

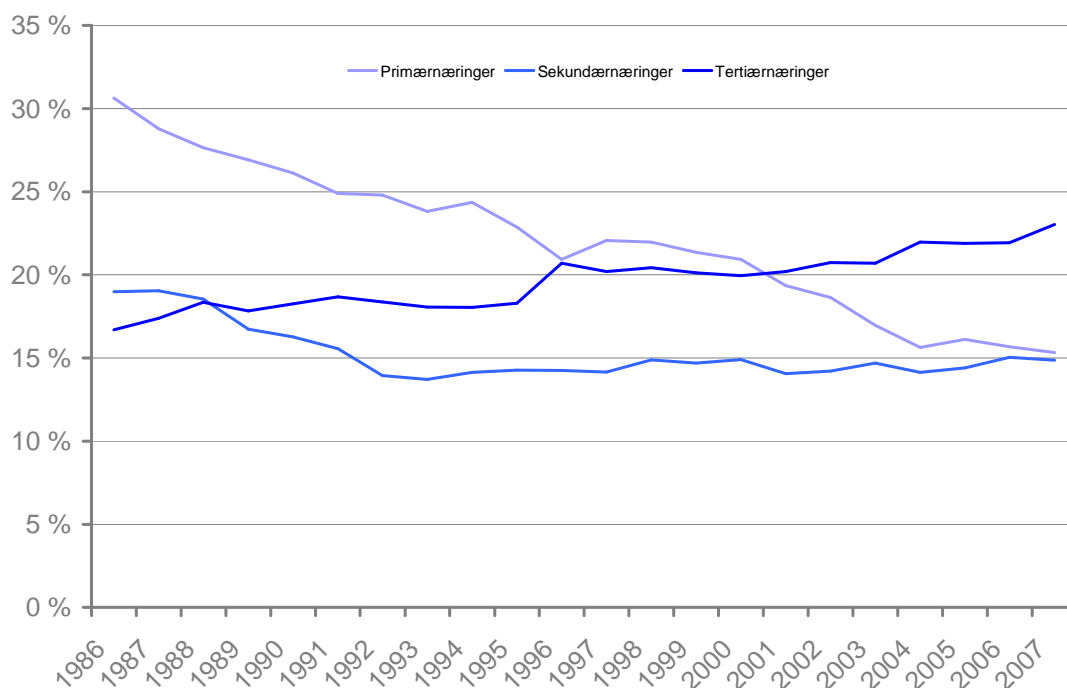
I 4 kommuner (Måsøy, Loppa, Hasvik og Vardø) har det vært befolkningsnedgang på 40 % eller mer i perioden 1980 til 2007. Det er kun 5 kommuner (Alta, Karasjok, Kautokeino, Nordreisa og Storfjord) som har hatt befolkningsvekst i perioden. Alta har vokst frem som et regionsenter i løpet av denne perioden, og utviklingen i Alta med befolkningsvekst på 36 % er på ingen måte representativ for de sjøsamiske områdene. Befolkningsnedgangen i området eksklusive Alta var på hele 16 % i perioden.

Figur 2. Befolkningsendring i prosent, 1980-2007. Kilde: Panda.

Befolkningsendringene henger nøye sammen med endringene i næringsstrukturen. Norge og Nord-Norge har i løpet av de siste 20-30 årene gått fra å ha en næringsstruktur hvor primærnæringene og de vareproduserende næringene har dominert til en situasjon hvor de tjenesteproduserende næringene dominerer. En slik endring i næringsstrukturen har skjedd i alle de industrialiserte land, og er ikke noe særegent for Norge. Det kalles også for overgangen til kunnskapsøkonomien. Det har imidlertid slått ulikt ut i landet. I Nord-Norge har primærnæringene tradisjonelt utgjort en større andel av den tradisjonelle sysselsettingen enn i resten av landet. Den økonomiske aktiviteten har i stor grad vært lokalisert i små lokalsamfunn hvor enkeltstående industri bedrifter og aktiviteter tilknyttet primærnæringene har utgjort kjernen i den økonomiske aktiviteten. Nedbyggingen av industrien og rasjonaliseringsprosesser i fiske, fiskeindustri og landbruk har derfor rammet mange lokalsamfunn i sjøsamiske områder hardt.

Figur 3. Sysselsettingsandeler i Sjøsamiske områder. 1986-2007. Kilde: Panda.

Antall fiskere med fiske som hovedyrke har blitt mer enn halvvert i sjøsamiske områder i løpet av 17 år, fra 2.763 i 1990 til 1.320 i 2007. Det er også her regionale variasjoner, men alle kommunene har hatt nedgang. Det har vært minst nedgang i Nesseby (ned 32 %) og størst nedgang i Nordreisa (ned 63 %). Den samme trenden gjelder for fiskere med fiske som biyrke, antallet er mer enn halvvert fra 1990 til 2007.

Vi ser altså en reduksjon i antall personer som har en kombinasjonstilpasning i sjøsamiske områder. Denne nedgangen finner sted til tross for at myndighetene har gitt politiske signaler om at det skal tilrettelegges for slik tilpasning i disse områdene, som de gjør det i andre distriktskommuner i landet.

5.0 Sjølaksefiske i sjøsamiske områder

5.1 Historiske trekk

Sjølaksefiske i sjøsamiske områder er i liten grad fokusert i samfunnsvitenskaplig historisk forskning. Det finnes imidlertid noen unntak. En av disse er en studie av steinalder-bosetningen i Varangerfjorden av Odner. Her beskrives det at den historiske bosetningen i sjøsamiske områder har vært i den innerste delen av fjordene, men at samene om våren flyttet til ytterkysten for å drive laksefiske, sanke egg og dun og jakte på sel og sjøfugl. Odner viser at befolkningen har oppholdt seg størstedelen av året inne i fjordbotnene hvor næringstilgangen har vært god gjennom året, men at de på forsommeren forflyttet seg utover i fjordene for å utnytte de sesongmessige rike marine ressursene (Odner 1964). I en beskrivelse av Pasvik-siidaenes årssyklus fremkommer det at flyttingen av vinterbyen fant sted i slutten av desember eller i begynnelsen av januar. Før påsketider flyttet Pasviksamene til Boris Gleb i Russland som var base for villreinjakt i skaretida, samt stedet for klargjøring av båter og utstyr for fiske. I april og mai var det tid for gjeting av siidaenes tamrein, men når isen gikk i elva dro familiene til havet til laksefiskeplassene. Tanner beskriver hvordan kvinner og barn fisket laks i de indre delene av fjorden,²² mens mennene dro til ytterkysten for å fiske torsk, sei, kolje og flyndre fra båt. Fisket startet i mai og ble vanligvis avsluttet til den såkalte Iljadagen, 20. juli. Da dro siidaen tilbake til Boris Gleb for å utføre laksefiske i fossen, for tørking av laks og for vedlikehold av utstyr. I begynnelsen av september var det duket for ny flytting. Denne gang til høstfiskeområdene hvor innsjøfiske og reininnsamlingen fant sted (Tanner 1929).

I studier av det samiske er det vanlig å dele det samiske kulturområdet inn i grupper med navn etter deres geografiske tilknytning eller økonomiske tilpassningsform. Om inndelingen av de samiske samfunn sier Helland: "Finnerne kalles etter sit levevis for **fjeldfinner** og **sjøfinner**, hvortil kommer **elvefinner**. Fjeldfinnerne lever av rensdyravl, om de end ogsaa driver jagt og fiskeri i elve og innsjøer. De ægte fjeldfinner er nomader som bor i telte og flytter sine ren. Sjøfinnerne bor ved kysten og i fjordene, ernærer sig ved fiskeri i havet og har ofte lidt jordbrug: de er fastboende og de har enten tømmerhuse eller gammer. Elvefinnerne har vistnok ofte nogle rensdyr som fjeldfinnerne, men de er fastboende eller nogenlunde fastboende, og en hovednæringsvei hos dem er ofte laksefiske; ved siden av lidt fædrift, ofte faar, driver jagt og kjørsel med ren" (1906a: 82-83). Om vi tar utgangspunkt i denne gjennomgangen til Helland er det klart av både fjeldfinnerne, sjøfinnerne og elvefinnerne historisk har vært engasjert i laksefiske. Ut fra beskrivelsen til Helland, Odner og Tanner (se ovenfor) av samenes sesong-flytting kan det se ut til at ikke bare sjøfinnerne men også fjeldfinnerne som var nomader og benyttet beiter ved

²² Også Myrvoll konkluderer i en undersøkelse av øst-samene at: "Etnografisk materiale fra nyere tid viser at det hos øst-samene var kvinnene som sto for mye av innlaksfisket samt fiske etter laks i fjordene (1992: 160).

havet, drev laksefiske i sjø. Uansett om laksen var skaffet til veie i elv eller sjø så fremkommer det av de historiske studiene at laksefiske utgjorde en svært viktig komponent i samenes økonomi. I og med at laksen tidligere ble benyttet til å betale skatt og var en ettertraktet handelsvare, ble kun en ubetydelig del av fangsten benyttet til eget konsum. Som mat hadde den altså en begrenset anvendelse og ble stort sett kun tilberedt ved fester og rituelle anledninger. Laksefiskeplasser ble ansett som samfunnets felles eiendom og laksefisket var en fellesinnsats fra hele siidaen. Den ikke ubetydelige inntekten fra laksefiske ble fordelt mellom siidaenes menn etter antall mannspersoner over 1 ½ år i alder i de husholdene som utgjorde siidaen (Tanner 1929).²³

Det at laksen var ettertraktet bidro til en del endringer i laksefisket, og var delvis forklaring på en økt deltakelse i sjølaksefiske fra andre aktører enn samene. Ved å leie bort rettighetene til laksefiske til sportsfiskere og malmbolaget i Syd-Varanger mottok Pasvik-siidaene på slutten av 1800-tallet en årlig inntekt på om lag 1 000-1 500 kroner (Tanner 1929). Helland beskriver en lignende situasjon i Neiden: "Neidenelven har i den senere tid vært bortforpaktet til englænderne; tidligere dreves laksefisket i fællesskap af alle dalens beboere nedenfor Skoltefossen med stængsler og slæbenot, vistnok til stor skade for laksebestanden. Nu driver mændene laksefiske ude i fjorden og deltaker forøvrig i de almindelige fiskerier i Finmark" (1906b: 479). Tanner hevder gjennom sine studier fra Varanger at man allerede fra 1870-tallet kunne se en utvikling bort fra den gamle naturalhusholdningen og byttehandel til pengeøkonomi. Denne utviklingen kom som følge av at både norske og russiske handelsmenn etablerte seg i området. På denne tiden fant det sted et oppsving i saltvannsfiske og unge samer begynte å delta i vårfisket etter torsk. Når prisene var gode deltok også samene i fisket etter sei. Andre samer fløtet tømmer og ved for nordmenn med god fortjeneste. Bakgrunnen for dette skiftet i økonomisk tilpasning var ifølge Tanner trolig at både innsjøfisket og reindriften hadde begynt å gi mindre utbytte. "Laksefisket led under at norske kilenotfiskere hadde begynt å benytte seg av de ledige plassene mellom samenes lakseplasser. Dermed kom samene snart til kort i konkurransen med nordmennene som hadde bedre utstyr" (Berg 2001: 120). I NOU 1994: 21 *Bruk av land og vann i Finnmark i et historisk perspektiv* heter det om redskapsmengde i Finnmark: *Næringsfisket i sjø utviklet seg fra midt på 1800-tallet ved at det ble flyttet lengre ut i fjordene, og ved at kilenota ble et viktig fangstredskap. Mengden redskaper ble stadig mer omfattende. I 1880 var det registrert ca. 2000 nøter, mens tallet tjue år senere var økt til nesten 9000. I sjølaksefisket i nyere tid er det drivgarnsfisket som har stått i en særstilling. Drivgarn ble tatt i bruk allerede ved begynnelsen av 1900-tallet* (NOU 1994: 21).

Når det gjelder Altafjorden så er det slik at befolkningen rundt fjorden i dag er multietnisk; samisk, norsk og kvensk. Blant historikerne er det imidlertid stor enighet om at samene var de eneste som utnyttet ressursene rundt Altafjorden fram til 1600-

²³ Det samme systemet ble fulgt ved fordeling av lakseplasser i sjøen (Solem 1933).

tallet i en tilpasning som bestod av en kombinasjon av jakt og veiding (Minde 1982; Nielsen 1990). På denne tiden var økonomien basert på sjølberging, ikke på kapitaloppbygging og produksjon for et marked. Siden økte innslaget av sjø- og laksefiske og dette knyttet samene i Alta til den europeiske markedsøkonomien, ikke minst gjennom skatting fra russisk, norsk-danske og svenske myndigheter. Først mot slutten av 1600-tallet begynte overgangen til rein-nomadisme å bli markert. Skiftet i livsform fra veiding til nomadisme betydde en omfattende økologisk-økonomisk endring som over tid førte til konkurranse og splittelse mellom sjø- og innlandssamisk næringstilpasning (Minde 1982).

Sjølaksefiske har gjennom tidene foregått på våren og forsommeren, i etterkant av at torskefisket i Lofoten og Finnmark. Det har vært ansett som en fordel å fiske laks så tidlig som mulig etter villaksens innsig i fjordene for å unngå for mye biologisk materiale i garnene. På 60-tallet var fiskestart 1. mai, med 4 fiskedager. På 70-tallet ble fiskestarten forskjøvet til 15. mai. På begynnelsen av 90-tallet var fiskestart 1. juni (fortsatt 4 fiskedager). I 1997 ble fiskestart satt til 15. juni og antall fiskedager redusert til 3 dager.²⁴ Når det gjelder redskap, så ser det ut til at krokgarn²⁵ først ble tatt i bruk på 60-tallet. Det har vært vanlig å bruke kilenot i første periode av laksefisket for så å gå over til krokgarn etter at det blir mer biologisk materiale i sjøen. Det er i følge sjølaksefiskerne fordelaktig å benytte krokgarn fordi denne er lettere å håndtere. I dag benytter 70 % av sjølaksefiskerne i Finnmark krokgarn.

5.2 Nåværende trekk

Prosjektets gjennomgang av dagens utøvelse av sjølaksefiske i sjøsamiske områder baserer seg på to spørreundersøkelser. Den ene undersøkelsen er landsdekkende og ble gjennomført av NINA (Fangel, Andersen et al. 2008), den andre undersøkelsen ble gjennomført av Norut Tromsø og var avgrenset til Troms og Finnmark. Gjennomgangen nedenfor er basert på data fra Norut-undersøkelsen, rapporten fra NINA-undersøkelsen, samt på analyse av data fra Finnmark fra NINA-undersøkelsen.²⁶ Norut undersøkelsen ble sendt ut til organiserte sjølaksefiskere i Finnmark og Troms.²⁷ I og med at analyseområdet for Norut-undersøkelsen kun var Finnmark og de sjøsamiske områdene i Troms (avgrenset til Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen), blir i hovedsak data fra dette området gjennomgått i analysen. I gjennomgangen av data-analysen benytter vi "NINA-

²⁴ I 1972 ble det innført en fredning av høstlaksefiske i Varanger. Begrunnelsen var at laksen overvintrer i Varangerfjorden.

²⁵ Fangstinnretning for fisk som skal være sammensatt av et ledegarn og et fangstgarn. Krokgarnet skal være forankret i fast stilling. Et krokgarn som har inngang til fangstdelen bare på en side av ledegarnet regnes som et enkelt krokgarn. Et krokgarn som har inngang til fangstdelen på begge sider av ledegarnet regnes som et dobbelt krokgarn.

²⁶ Totalt 483 sjølaksefiskere i Finnmark fikk tilsendt skjema i NINA-undersøkelsen og svar ble mottatt fra 298 fiskere. Dette utgjør en svarprosent på 61,7 %.

²⁷ Svarprosenten i Norut undersøkelsen er 48 %.

undersøkelsen” eller ”landet som helhet” om resultater fra NINA undersøkelsen, ”NINA-Finnmark” eller ”Finnmark” om resultater fra analyse av Finnmarks data fra NINA sin studie og ”Norut-undersøkelsen” eller ”sjøsamiske områder” om resultater fra Norut sin spørreundersøkelse.

5.2 1 Demografiske karakteristika

Hovedtyngden av sjølaksefiskerne i de sjøsamiske områdene er menn i 60-årene som har drevet laksefiske i mer enn 15 år, bor i områder med mindre enn 200 innbyggere, har grunnskole som høyeste utdanningsnivå, er pensjonist eller trygdet og har et relativt lavt inntektsnivå. Det er imidlertid stor variasjon i inntektsnivået, da om lag halvparten får lønnsinntekt fra trygd/pensjon og om lag halvparten får lønnsinntekt fra fiske/jordbruk/lønnsinntakere i privat eller offentlig sektor, i tillegg til inntekt fra sjølaksefiske.

Tabell 1. Demografiske karakteristika, sjølaksefiskere Finnmark. Fra NINA-undersøkelsen.

Alder og kjønn	Gj.snitt: 62,37, Sd = 11,41, 90,6% er menn
Drevet med laksefiske	67,3% > 15 år, 13,4% < 5 år, 19,1% mellom 5 og 15 år
Antall innbyggere i boområde	46% < 200, 28,9% mellom 200 og 1999, 22,8% > 2000
Høyeste utdanningsnivå	Grunnskole: 60,7%, Videregående: 25,2%, høyskole/universitet: 9,7%
Inntektsnivå	Gj.snitt: kr. 255.112, Sd =kr. 232.147
Årsinntekt fra hva	Pensjonister: 38,3%, fiske: 22,8%, lønnsinntakere: 15,7%, trygd: 14,4%, Jordbruk: 4,7%
Bor ved fiske	Egen fast bolig: 48%, ferie/fritidsbolig: 40,9%, leid bolig/bor ikke på fiskested: 8,7%

5.2.2 Fiskets gang/ Fiskeutøvelse

Redskapsbruk

NINA undersøkelsen viser at om lag 70 % av sjølaksefiskerne i Finnmark fisker med krogarn, og fangststatistikken fra SSB for 2007 viser at 80 % av fangsten i Finnmark tas med krogarn. Analysen av data fra Finnmark fra NINA-undersøkelsen, viser ingen klare sammenhenger mellom anvendt redskapstype og karakteristika ved fiskeren eller fiskerens omgivelser.

Utnyttelse av fisketiden

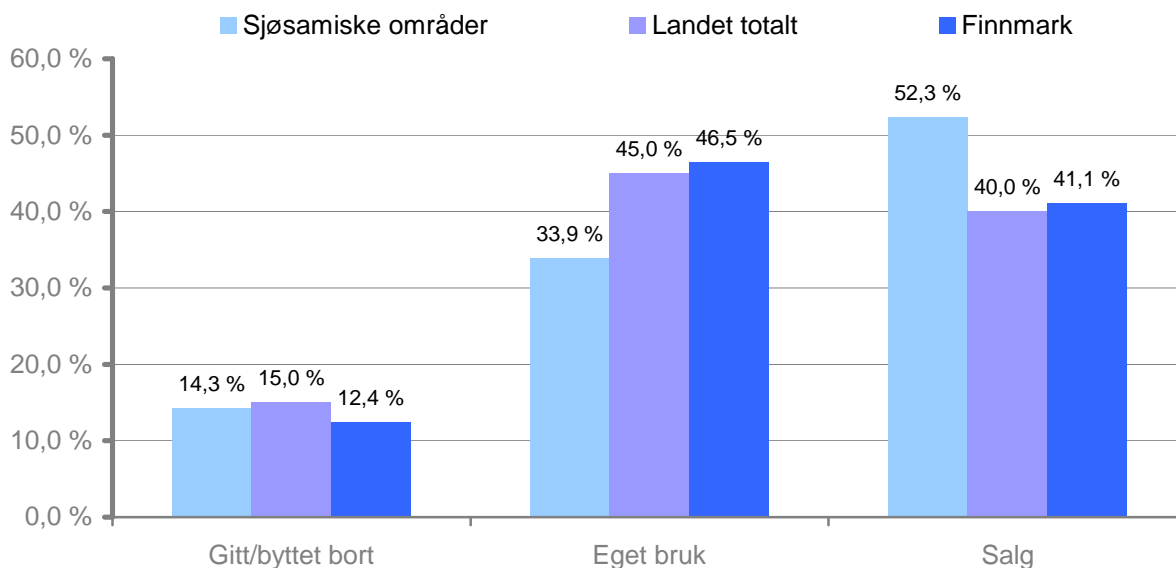
Totalt 33,9 % av sjølaksefiskerne i Finnmark benytter fisketiden 100 %, mens 36,6 % benytter fisketiden mer enn 75 %. Svært få fisker i den utvidete fisketiden på høsten. 83,2 % oppgir at de ikke fisker i det hele tatt på høsten. Dette kan muligens forklares med at de enten ikke har anledning til å fiske på høsten, eller at værforholdene i Finnmark i liten grad innbyr til høstfiske. Populasjonen deler seg i to med hensyn til å fiske etter rømt oppdrettsfisk, 48,4 % rapporterer at de er interesserte i slikt fiske. Blant de som er interesserte i slikt fiske oppgir et flertall i utvalget (65,2 %) at betaling for et slikt fiske er viktig eller veldig viktig. Omlag samme andel av fiskerne, 66,7 %,

oppgir at mulighetene for omsetning av fangsten er svært viktig eller viktig for å delta i dette fisket. Det er spredning i utvalget med hensyn på synet på om det bør være mer oppdrettsfisk å fiske etter for at man skal være motivert for høstfiske. Totalt 30,8 % synes dette er svært viktig eller viktig, mens 59,2 % regner dette for ikke viktig eller litt viktig.

Anvendelse av fangst

Når det gjelder anvendelse av fangsten er det små forskjeller mellom Finnmark og landet som helhet, men Norut-undersøkelsen viser noen forskjeller. Her kommer det fram at i gjennomsnitt 52,3 % av fangsten går til salg. Dette er noe høyere enn funnene fra NINA-undersøkelsen (40 % for landet og 41 % for Finnmark). Årsaken til denne forskjellen i Finnmarks-data fra NINA undersøkelsen og data fra sjøsamiske områder i Norut undersøkelsen, er antageligvis at det i Norut utvalget (organiserte sjølaksefiskere) er en større andel som fisker for inntekt. Tilsvarende viser Norut-undersøkelsen at andelen av fangsten som går til eget bruk i sjøsamiske områder (NB de organiserte sjølaksefiskerne), er ca 12 prosentpoeng lavere enn det som framkommer i Finnmarks data fra NINA-undersøkelsen.

Figur 4. Anvendelse av fangst for representativ sjølaksefisker, fordeling

Andelen av fangsten som blir gitt/byttet bort er ganske lik for de sjøsamiske områdene og landet forøvrig og fangsten ser med dette ikke ut til å inngå i en bytteøkonomi. Med bakgrunn i dette kan sjølaksefiskerne i de sjøsamiske områdene grovt sett kan deles inn to kategorier; de som driver med fiske til eget bruk og de som driver fiske for salg.

Det meste av laksen som omsettes i sjøsamiske områder selges fersk. I NINA materialet fra Finnmark er det en positiv signifikant²⁸ sammenheng mellom utnyttelse av fisketiden og omsetting av laks, og en negativ signifikant²⁹ sammenheng mellom utnyttelse av fisketiden og fiske til eget bruk. Det er ingen signifikant sammenheng mellom utnyttelse av fisketid og fiske for gi/bytte bort. Vi kan derfor slå fast at det er den delen av utvalget som fisker mest innenfor rammene av tilgjengelig fisketid som i størst grad benytter laksen som en inntektskilde gjennom salg, mens de som utnytter fisketiden minst er de som i størst grad fisker for eget konsum.

Gjennomsnittsinntekten for laksefiskerne i Finnmark var 18 250 kroner, men det er til dels svært store variasjoner i inntektene (sd=42 410 kroner). Regresjonsanalyse viser at det er en positiv signifikant sammenheng mellom inntektene fra laksefiske og andelen av bruttoinntekten som kommer fra laksefiske, prosentandelen av fiskere som fisker for salg og i hvor stor grad fiskeren utnytter fisketiden. Den ene delen av populasjonen driver næringsfiske for salg. Den andre delen av populasjonen består av personer som fisker for matauk. Det er ikke noen signifikant sammenheng mellom alder og inntekt fra laksefiske.

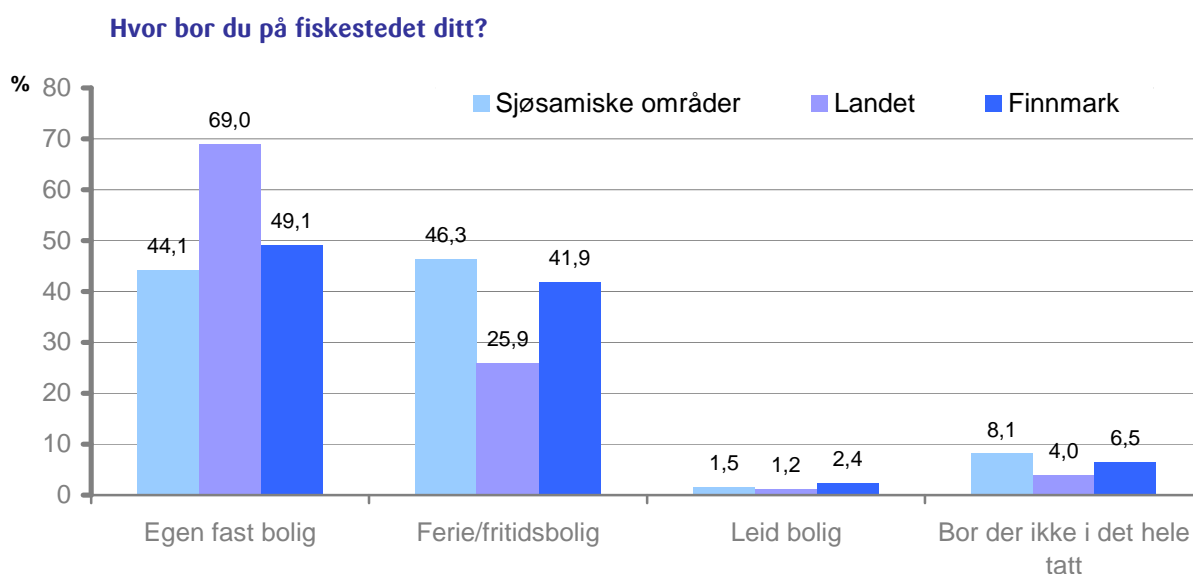
Bor under fiske

Norut-undersøkelsen viser at 44,1 % av sjølaksefiskerne bor i egen fast bolig på fiskestedet, og 46,3 % bor i egen ferie-/fritidsbolig. Det er kun 1,5 % av sjølaksefiskerne som bor i leid bolig, og 8,1 % som ikke bor på fiskestedet under fiske (Figur 5). Resultatene fra Norut-undersøkelsen er sammenfallende med data for Finnmark fra NINA-undersøkelsen, og vi ser at det er lavere andel som bor i egen fast bolig og en større andel som bor i ferie/fritidsbolig i sjøsamiske områder enn det som gjelder for landet totalt. Forskjellen kan forklares ved at definisjonen av fritidsbolig kan være forskjellig. I Finnmark er det en tradisjon for å fiske fra såkalte "laksehytter", som er primitive bygg satt opp i nærheten av laksesettene men likevel ikke langt fra bolig.

²⁸ $r=0,285$, $p<0,0001$, $n=284$

²⁹ $r=-0,323$, $p<0,0001$, $n=284$

Figur 5. Hvor bor du på fiskestedet ditt. Prosentvis fordeling.

Leid/eid fiskerett

I Norut-undersøkelsen er det 59 av sjølaksefiskerne i utvalget (n=142) som eier fiskerett/lakserett og 94 sjølaksefiskere som leier fiskerett/lakserett. Andelen som leier av totalen er 61 %. Dette er betydelig høyere enn for landet (40 %), men på linje med det vi finner for Finnmark ut fra NINA undersøkelsen. Det er 12 sjølaksefiskere som både eier og leier fiskerett. I gjennomsnitt har sjølaksefiskerne som eier fiskerett 1,59 redskaper, og sjølaksefiskere som leier fiskerett 1,79 redskaper.

I NINA-undersøkelsen ble sjølaksefiskerne bedt om å plassere seg i kategoriene næringsfiskere eller fritids-/hobbyfiskere. Totalt 50,7 % av NINA-utvalget fra Finnmark definerer seg som næringsfiskere, men de resterende definerer seg som hobby-/fritidsfiskere. Undersøkelsen viser at det er signifikant³⁰ forskjell mellom nærings- og fritidsfiskerne med hensyn på eierskap til fiskerett. Totalt 24,6 % av næringsfiskerne eier fiskerett, mens 75,4 % av næringsfiskerne leier fiskerett. Det er motsatt struktur blant fritidsfiskerne. I denne gruppen eier 56 % av fiskerne fiskerett, mens 44 % leier fiskerett. Næringsfisket foregår altså i relativt sett større utstrekning med leid fiskerett enn det som er tilfelle for de sjølaksefiskerne som definerer seg som fritidsfiskere.

5.2.3 Inntekt

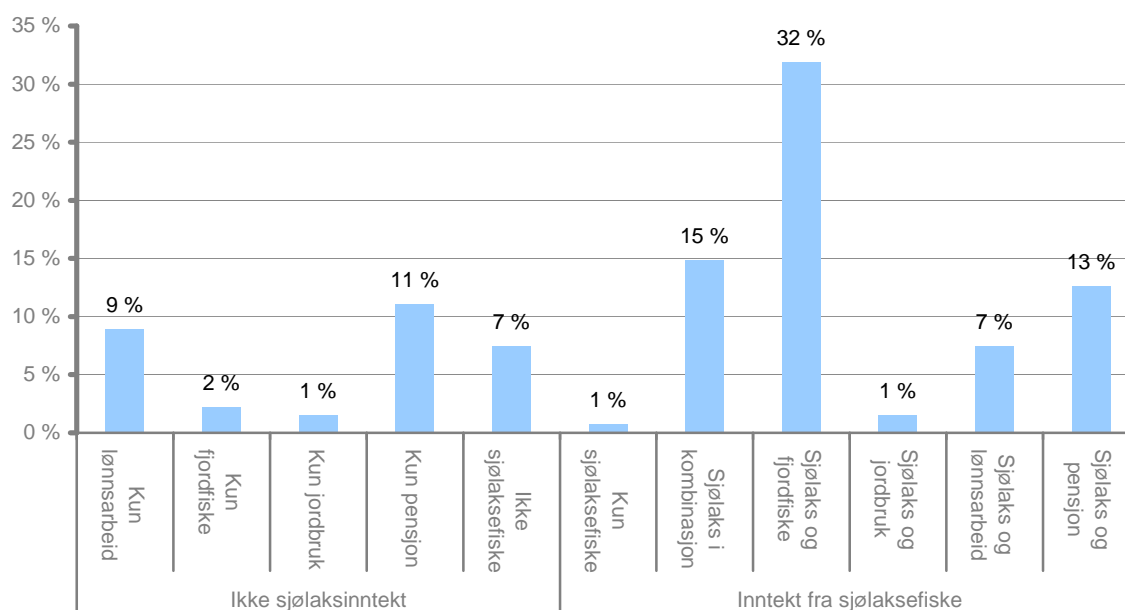
Fra gjennomgang av NINA undersøkelsen finner vi en del signifikante forskjeller med hensyn på inntekt mellom de respondentene som definerer seg som næringsfiskere og

³⁰ $\chi^2=2,77$, $p<0,0001$, $n=272$.

de som definerer seg som fritidsfiskere. Næringsfiskerne har signifikant lavere total brutto årsinntekt enn fritidsfiskerne. Det kan med dette se ut til at tilleggsinntekt fra sjølaksefiske har større betydning for næringsfiskerne. Det er også forskjell med hensyn på inntekter fra sjølaksefiske, hvor næringsfiskerne har betydelig høyere inntekt fra dette fisket enn de som definerer seg som fritidsfiskere. De som driver næringsfiske er altså i større grad avhengige av dette fisket for inntekt enn det som er tilfelle for de som definerer seg som fritidsfiskere. Næringsfiskerne har signifikant mindre inntekt fra andre næringer og fisker i større grad enn fritidsfiskerne for salg.

I Norut-undersøkelsen oppgir 31 % av respondentene at de ikke har arbeidsinntekt fra sjølaksefiske. Vi har definert denne gruppen som "ikke sjølaksinntekt". De resterende 69 % av respondentene oppgir at de har inntekt fra sjølaksefiske i kombinasjon med andre inntektskilder. Vi har definert denne gruppen som "inntekt fra sjølaksefiske". Den vanligste kombinasjonen i gruppen som oppgir at de har inntekt fra sjølaksefiske, er kombinasjonen sjølaksefiske og fjordfiske. 46 % i denne gruppen driver denne typen kombinasjonstilpasning. 18 % av de som oppgir at de har inntekt fra sjølaksefiske, får arbeidsinntekt i kombinasjonen sjølaksefiske og pensjon. En betydelig andel av gruppen som har inntekt fra sjølaksefiske, har inntekt fra sjølaksefiske i tillegg til to eller flere andre inntektskilder (Sjølaksefiske i kombinasjon i figur 6). Ut fra datasettet er det klart at sjølaksefiskere i stor grad driver kombinasjonstilpasning. I gruppen "ikke sjølaksinntekt" får 29 % arbeidsinntekt kun fra lønnsarbeid, 7 % kun fra fjordfiske, 5 % kun fra jordbruk, 36 % kun fra pensjon mens 24 % har inntekt fra en kombinasjon av disse. Andelen med pensjon er signifikant høyere i kategorien "ikke sjølaksinntekt" enn i gruppen "inntekt fra sjølaksefiske".

Figur 6. Hvilke aktiviteter får du din årsinntekt fra, fordeling. Norut-undersøkelsen.

5.2.4 Motiver for sjølaksefiske

I begge undersøkelsene ble fiskerne bedt om å rangere viktigheten av faktorer som virker inn på deres motivasjon for å delta i sjølaksefiske. Tabellen nedenfor presenterer responsene på motivasjonsvariablene i NINA-undersøkelsen fordelt på kategoriene nærings- og fritidsfiskere.

Tabell 2. Motiver for å fiske.

Laksefiske er viktig for: 1 – ikke viktig, 5 - svært viktig 3 - middelvei	Hele utvalget	Nærings- fiskere	Fritids- fiskere	Sig – næring vs fritid
Inntekter	2,75	3,7	1,6	0,000
Naturopplevelser	3,69	3,5	3,9	0,028
Matfiske for eget forbruk	3,79	3,6	4,0	0,016
Matfiske for slekt og venner	2,36	2,3	2,4	0,683
Kontakt med kunder og fiskeoppkjøpere	2,28	2,9	1,6	0,000
Å fortsatt bo på stedet	4,11	4,3	3,9	0,003
Fellesskapet med andre laksefiskere	3,23	3,6	2,9	0,000
Tradisjoner	4,28	4,3	4,2	0,339
Hevding av rettigheter	4,10	4,3	3,9	0,014

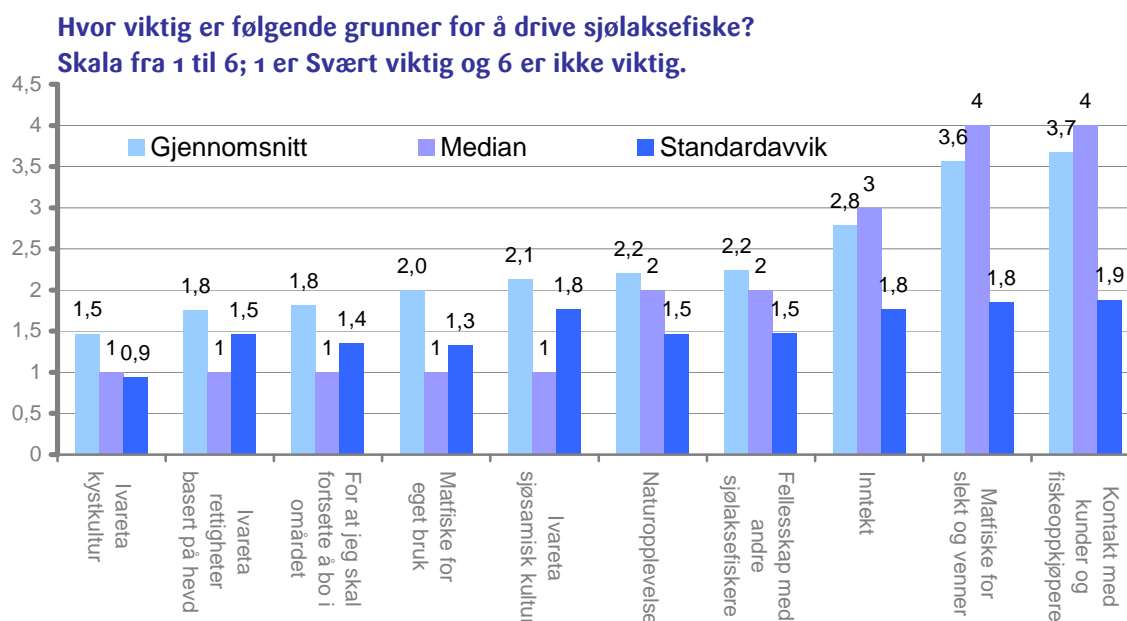
Som det fremkommer av Tabell 2, er det visse karakteristiske trekk ved hele utvalget samt forskjeller mellom gruppene. Totalt sett er tradisjon viktigst, fulgt av viktig for å fortsette å bo på stedet og for hevding av rettigheter. Denne rangeringen gjelder i størst grad for de som driver næringsfiske, mens fritidsfiskerne også vektlegger viktigheten av naturopplevelse og matfiske for eget bruk. Det er signifikante forskjeller mellom de to gruppene på alle motivasjons-faktorene bortsett fra matfiske for slekt og venner og opprettholde tradisjon. Naturopplevelse og matfiske for eget bruk er signifikant

viktigere for fritidsfiskerne. Ut over dette er de øvrige faktorene viktigere for næringsfiskerne enn for fritidsfiskerne.

Oppsummert kan vi si at NINA-undersøkelsen viser at sjølaksefiske for næringsfiskerne har betydning både som inntektskilde og som mat til eget hushold, mens sjølaksefiske for fritidsfiskerne i større grad har betydning som matauk. For begge gruppene gjelder det at matfiske for slekt og venner ansees som mindre viktig. For begge gruppene, men i særlig grad for næringsfiskerne, er laksefisket viktig for å fortsatt kunne bo på stedet. Begge gruppene betrakter laksefisket som viktig for å vedlikeholde tradisjoner og for å hevde rettigheter. Det er imidlertid uklart hvilke rettigheter det her siktes til, da spørreskjemaet ikke skiller mellom bruksrett, eiendomsrett og spesielle etniske baserte rettighetskrav.

Norut-undersøkelsen tok utgangspunkt i de samme motivasjonsfaktorene for deltakelse i sjølaksefiske som NINA undersøkelsen, men byttet ut ”tradisjon” med to nye kategorier ”ivareta kystkultur” og ”ivareta sjøsamisk kultur”. Sjølaksefiskerene ble bedt om å rangere viktigheten av de ulike faktorene på en skala fra 1 til 6, hvor 1 er ”svært viktig” og 6 er ”ikke viktig”. Ut fra svarene fremstår det å ivareta kystkultur og det å ivareta rettigheter basert på hevd som de viktigste motivasjonsfaktorene. Det er kun kontakt med kunder og fiskeoppkjøpere og matfiske for slekt og venner som ikke synes å utgjøre viktige motiver. Ut fra materialet testet vi hvorvidt gjennomsnittet for de forskjellige motivene er forskjellig fra 3,5, som er nøytralverdien. Det er kun motivene matfiske for slekt og venner og kontakt med kunder og fiskeoppkjøpere hvor gjennomsnittet ikke er signifikant forskjellig fra nøytralverdien. Alle de andre motivene er viktigere enn nøytralverdien. Viktigheten av de forskjellige motivene vises i Figur 7, hvor viktigheten av motivene går fra høy viktighet til lav viktighet fra venstre mot høyre.

Figur 7. Motiver for å drive sjølaksefiske. Norut-undersøkelsen, n=142.

Motivet ivareta sjøsamisk kultur avviker fra de andre ved at det er en høy andel som har krysset av for ”svært viktig” og en høy andel som har krysset av for ”ikke viktig”. 13,2 % av respondentene har krysset av for ”ikke viktig” på dette spørsmålet. Dette kan skyldes at det systematisk svares ”ikke viktig” eller det kan også bety at en betydelig andel av sjølaksefiskerne ikke har samisk bakgrunn, eller ikke ønsker å definere seg som samisk til tross for en slik bakgrunn. Motivene ivareta kystkultur og ivareta rettigheter basert på hevd defineres som ”ikke viktig” for henholdsvis 1,5 % og 7,7 % av respondentene.

I Norut undersøkelsen ble også utvalget gruppert ut fra de som har oppgitt at de har inntekt fra sjølaksefiske og de som oppgir at de ikke har inntekt fra sjølaksefiske. I utvalget er det 142 respondenter. Av disse tilhører 42 gruppen ”ikke sjølakseinntekt”, 93 gruppen ”Inntekt fra sjølaksefiske” (7 av respondentene har ikke svart på dette spørsmålet). Når vi sammenlikner de ulike motivene for fiske mellom de to gruppene er det noen klare forskjeller. Det signifikante forskjeller mellom gruppene på følgende to motiver; inntekt og kontakt med kunder og fiskeoppkjøpere. Begge disse to motivene er klart viktigere for gruppen ”Inntekt fra sjølaksefiske”, se Tabell 3.

Tabell 3. Motiver for å drive sjølaksefiske, "Ikke sjølaksinntekt" og "Inntekt fra sjølaksefiske", n=142.

	"Ikke sjølaksinntekt"		"inntekt fra sjølaksefiske"		Total		Sig
	Gj.snitt	N	Gj.snitt	N	Gj.snitt	N	
<i>Inntekt</i>	4,16	37	2,15	88	2,74	125	0,000
<i>Naturopplevelse</i>	2,16	37	2,13	82	2,14	119	0,922
<i>Matfiske for eget bruk</i>	1,82	39	2,03	88	1,97	127	0,403
<i>Matfiske for slekt og venner</i>	3,21	33	3,62	74	3,50	107	0,287
<i>Kontakt med kunder og fiskeoppkjøpere</i>	4,85	34	3,06	77	3,61	111	0,000
<i>For at jeg skal fortsette å bo i området</i>	1,89	37	1,72	87	1,77	124	0,515
<i>Fellesskap med andre sjølaksefiskere</i>	2,47	36	2,09	86	2,20	122	0,180
<i>Ivareta kystkultur</i>	1,58	38	1,45	86	1,49	124	0,504
<i>Ivareta sjøsamisk kultur</i>	2,32	34	2,06	82	2,14	116	0,464
<i>Ivareta rettigheter basert på hevd</i>	1,78	37	1,79	87	1,79	124	0,975

5.2.5 Holdninger til regulering av sjølaksefiske

I NINA undersøkelsen ble sjølaksefiskerne spurt om rekke forhold knyttet til holdning til regulering av laksefiske i sjøen. I tabellen under er responsene på dette spørsmålet brutt opp etter (a) hele populasjonen, (b) næringsfiskere, (c) fritidsfiskere, (d) eiere av laksesett, og (e); personer som leier laksesett. I vår gjennomgang av materialet fra NINA undersøkelsen har vi valgt å benytte disse variablene for å analysere hvorvidt det er forskjellige holdninger til reguleringer i de forskjellige gruppene. Med dette vil denne testen bidra til ytterligere analyse og spesifisering av forskjeller innad i gruppene av laksefiskere i Finnmark fylke. Resultatet av testene er gjengitt i Tabell 4.

Tabell 4. Holdninger til regulering av laksefiske. 1 er helt uenig, 5 er helt enig, 3 er nøytralt.

	Alle respondenter	Næringsfiskere	Fritids-fiskere	Eiere av lakserett	Leiere av lakserett
(1) Dersom ordinær fiskesesong hadde blitt utvidet i området jeg fisker, ville jeg ha fisket flere dager enn jeg gjør i dag.	3,35	3,57**	3,05**	3,02**	3,53**
(2) Dersom ordinær fiskesesong hadde blitt utvidet, burde det være i forkant av ordinær fiskesesong, i forhold til slik det er i dag.	3,46	3,46	3,4	3,16*	3,61*
(3) Dersom ordinær fiskesesong hadde blitt utvidet, burde den utvides etter 4. august.	2,23	2,19	2,31	2,53*	2,07*
(4) Dersom høstfisket hadde startet tidligere, ville jeg fisket flere dager enn jeg gjør i dag.	2,51	2,65	2,37	2,73	2,4
(5) Jeg er i mot nye redskapsbegrensninger	4,05	3,96	4,19	4,06	4,02
(6) Nye redskapsbegrensninger er kun akseptabelt dersom ordinær fiskesesong eller ukentlig fisketid utvides.	2,97	2,98	2,93	2,91	3,04
(7) Det burde innføres strengere begrensninger i antall redskaper hver fisker kan ha stående i sjøen på samme tid.	2,35	2,07**	2,57**	2,51	2,25
(8) Dersom det ble innført kvote ville jeg mistet motivasjonen og sluttet å fiske.	3,34	3,51	3,18	3,16	3,45
(9) En kvoteregulering er nødvendig for å få en bestandsrettet og bærekraftig høsting av sjølaksefisk	2,06	1,92*	2,20*	2,13	2,02
(10) En konsesjonsordning for sjølaksefiske bør prioritere de som driver fisket som næring.	2,62	3,14***	2,06***	2,13***	2,92***
(11) En konsesjonsordning er uakseptabel.	3,56	3,29**	3,81**	3,56	3,51
(12) Sjølaksefiske bør kun tillates for grunneiere som bor fast på eiendom som det drives fiske fra.	2,01	1,83*	2,15*	2,29*	1,87*
(13) Dersom det ble forbudt å fiske med krokgarn i ordinær fiskesesong, ville jeg sluttet med sjølaksefiske.	2,48	2,41	2,54	2,65	2,35
(14) Dersom det ble forbudt med krokgarn i ordinær fiskesesong, ville jeg fisket færre dager enn jeg gjør i dag.	2,69	2,5	2,91	2,92	2,52

På spørsmål nummer 1, *Dersom ordinær fiskesesong hadde blitt utvidet i området jeg fisker, ville jeg ha fisket flere dager enn jeg gjør i dag*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Hele populasjonen stiller seg nøytral til denne påstanden, selv om svarene går i retning enig i påstanden. Vi kan imidlertid legge merke til at næringsfiskere og personer som leier laksesett (som vist over er det grunn til å regne disse inn i samme gruppe), er mer enig i denne påstanden enn gruppen som definerer seg som fritidsfiskere og personer som eier laksesettene. Analysen viser dermed at en kan være relativt sikker på at dersom fisketiden hadde blitt utvidet hadde næringsfiskerne økt innsatsen i takt med en slik utvidelse.

På spørsmål nummer 2, *Dersom ordinær fiskesesong hadde blitt utvidet, burde det være i forkant av ordinær fiskesesong, i forhold til slik det er i dag*, er det også signifikante forskjeller mellom gruppene. Hele populasjonen stiller seg mellom nøytral og enig i denne påstanden. Det er ingen signifikant forskjell på næringsfiskere og fritidsfiskere i responsen på denne påstanden, verken i forhold til hverandre eller i forhold til sentraltendensen i populasjonen. Imidlertid er det en signifikant forskjell mellom personer som eier laksesett og personer som leier laksesett. Personer som leier laksesett er signifikant mer positiv til utvidelse av fisketiden i forkant av gjeldende fisketid enn personer som eier laksesett. Personer som eier laksesett er på sin side den delen av populasjonen som ligger nærmest nøytral, mens de som leier laksesett er den gruppen som ligger nærmest enig i påstanden.

På spørsmål 3, *Dersom ordinær fiskesesong hadde blitt utvidet, burde den utvides etter 4. August*, er det også signifikante forskjeller mellom gruppene. Denne variabelen

tester fiskernes holdning til utvidelse av fisketiden i motsatt ende av foregående variabel. Sentraltendensen i populasjonen dreier i retning av å være uenig i påstanden. Den eneste variabelen som har en effekt på testvariabelen er gruppene for type eierskap. Her er de som eier laksesett signifikant mindre uenig enn respondenter som leier laksesett. Personer som eier laksesett er forøvrig mest uenig av alle grupper i populasjonen i denne testen. På den andre siden er de som eier laksesett den gruppen som dreier mest i retning av å stille seg nøytral til påstanden.

På spørsmål 4, *Dersom høstfisket hadde startet tidligere, ville jeg fisket flere dager enn jeg gjør i dag*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Påstanden som utgjør denne variabelen representerer en annen dimensjon ved utvidet fisketid hvor fisketiden blir utvidet i forkant av gjeldende fiskesesong, altså tidligere fiskestart. Sentraltendensen i populasjonen stiller seg mellom uenig og nøytral til denne påstanden og ingen av gruppevariablene har noen effekt på sentraltendensen i populasjonen. En kan derfor konkludere med at populasjonen som sådan stiller seg negativ til en utvidelse av fisketid i begynnelsen av fiskesesongen, altså uavhengig av hvilken gruppe fiskerne tilhører.

På spørsmål 5, *Jeg er i mot nye redskapsbegrensninger*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Testvariabelen er i dette tilfellet dreid bort i fra holdninger til tidsregulering av fisket til en generell holdning til redskapsreguleringer. Som det fremkommer over er sentraltendensen i populasjonen enig i påstanden, hvilket betyr at de stiller seg negative til ytterligere redskapsbegrensninger i fisket etter laks.

På spørsmål 6, *Nye redskapsbegrensninger er kun akseptabelt dersom ordinær fiskesesong eller ukentlig fisketid utvides*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. I denne testvariabelen testes samme påstand som i (5), men det legges inn en betingelse om at (5) bare skal gjennomføres dersom fiskesesongen utvides eller den ukentlige fisketiden utvides. Som observert i testvariablene fra og med (1) til og med (4), er ikke slike utvidelser uniforme fordi de kan gjennomføres i forskjellige sesonger og i forskjellige retninger. Variabel (6) representerer derfor et reliabilitetsproblem fordi den ikke kan oppfattes uniformt men i flere forskjellige retninger. Dermed kan en ikke være sikker på at responsene er sammenlignbare på tvers av populasjonen fordi respondentene kan ha lagt forskjellige forutsetninger til grunn for sin rangering. Ser en bort i fra dette, viser sentraltendensen at populasjonen stiller seg nøytral til påstanden. Dette peker i retning av at utvalget er av den oppfatning at eventuelle redskapsbegrensninger kan aksepteres dersom det kompenseres gjennom andre ”lettelser” i reguleringene.

På spørsmål 7, *Det burde innføres strengere begrensninger i antall redskaper hver fisker kan ha stående i sjøen på samme tid*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Denne testvariabelen går også på holdning til ytterligere redskapsreguleringer, men i dette tilfellet er spørsmålet om hvorvidt antall redskaper en fisker har i sjøen samtidig bør begrenses. Sentraltendensen i populasjonen er negativ til en slik innstramming, selv om deres holdning til dette går i retning av nøytral. Det er signifikante forskjeller i holdning til dette spørsmålet avhengig av om

fiskeren er næringsfisker eller fritidsfisker. Næringsfiskere er signifikant mer uenig i innføring av slike begrensninger enn fritidsfiskere.

På spørsmål 8, *Dersom det ble innført kvote ville jeg mistet motivasjonen og sluttet å fiske*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. I denne testvariabelen ligger det inn en forutsetning om innføring av uttaksreguleringer i laksefisket, hvilket ikke eksisterer i dag. Selve målingen kan kritiseres for å ha lav validitet fordi begrepet «kvote» har mange betydninger, jfr. individuelle, maksimal-, minste-, gruppe- og redskapskvoter. Tatt i betraktning at vi vet at mange av laksefiskerne også er involvert i torskefiske, hvor det finnes flere forskjellige kvotesystemer, kan en ikke legge til grunn en uniform forståelse av begrepet kvote. Imidlertid vil analysene av spørsmål (15)-(18) kompensere for dette validitetsproblemet (se neste avsnitt). Sentraltendensen i populasjonen stiller seg nøytral til denne påstanden, selv om den dreier i retning av å være enig. Gruppetilhørighet har ingen effekt på denne holdningen. Vi kan derfor konkludere med at sjølaksefiskerne stiller seg mellom nøytral og enig i forhold til om de vil miste motivasjonen for fortsatt laksefiske dersom et kvotesystem, uavhengig av hvilket system det her er snakk om, blir innført i sjølaksefisket.

På spørsmål 9, *En kvoteregulering er nødvendig for å få en bestandsrettet og bærekraftig høsting av sjølaksefisk*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Denne påstanden tester laksefiskernes holdning til uttaksregulering, her representert ved kvotereguleringer, som et egnet redskap for bestandsregulering. Det kan reises samme kritikk mot denne variabelen som nevnt under spørsmål 8, altså usikkerhet med hensyn på fiskernes forståelse av "kvote". Sentraltendensen i populasjonen er uenig i at et kvotesystem er et egnet redskap for bestandsregulering. Det er signifikante forskjeller i holdningene til næringsfiskere og fritidsfiskere hvor næringsfiskerne er signifikant mer uenig i påstanden enn fritidsfiskere. Denne forskjellen har kanskje mindre betydning fordi begge gruppene er uenige i at kvotereguleringer er egnet for bestandsreguleringer.

På spørsmål 10, *En konsesjonsordning for sjølaksefiske bør prioritere de som driver fisket som næring*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Denne testvariabelen undersøker laksefiskernes holdning til ytterligere en reguleringsform; en konsesjonsregulering som en form for adgangsregulering til sjølaksefiske. Testvariabelen legger inn en forutsetning om at personer som fisker laks for salg skal prioriteres, helt eller delvis, når det gjelder adgang til å drive sjølaksefiske. Sentraltendensen i populasjonen stiller seg mellom uenig og nøytral i dette spørsmålet. Imidlertid er det signifikante forskjeller i holdningene mellom gruppene. Næringsfiskere stiller seg, ikke overraskende, mellom nøytral og enig i denne påstanden, mens fritidsfiskere er uenige i påstanden. Denne forskjellen er statistisk signifikant. Det er også en signifikant forskjell mellom fiskere som eier laksesett og fiskere som leier laksesett. Fiskere som eier laksesett er uenige i påstanden mens fiskere som leier laksesett stiller seg nøytrale til påstanden. Resultatet av denne analysen kan på ingen måte være overraskende, da fritidsfiskere – som i noen grad er

identiske med personer som eier laksesett – blir bedt om å gi sin holdning til en reguleringsform som i realiteten innebærer at de må gi opp sjølaksefiske. Som forventet er denne kategorien fiskerne uenige i påstanden. For næringsfiskerne – som i dette tilfellet er tilnærmet identiske med fiskere som leier laksesett – vil et slikt spørsmål ha mindre betydning i og med at påstanden innebærer en forutsetning om at de kan fortsette med sjølaksefiske.

På spørsmål 11, *En konsesjonsordning er uakseptabel*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Her blir fiskerne bedt om å vurdere en konsesjonsordning generelt, og sentraltendensen i populasjonen ligger mellom nøytral og enig. Med andre ord dreier fiskerne i retning av at en konsesjonsordning er uakseptabel. Det er statistisk signifikant forskjell i denne holdningen mellom næringsfiskere og fritidsfiskere. Næringsfiskerne ligger nærmere å stille seg nøytrale til en konsesjonsordning, mens fritidsfiskerne stiller seg atskillig mer negative til en slik ordning. Bakgrunnen for denne forskjellen kan forklares på samme måte som ved responsene på spørsmål (10).

På spørsmål 12, *Sjølaksefiske bør kun tillates for grunneiere som bor fast på eiendom som det drives fiske fra*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Denne testvariabelen omhandler en generell holdning til retten til sjølaksefiske, hvor en legger inn en forutsetning om at adgangen til slikt fiske skal forbeholdes grunneiere. I Finnmark er FeFo den største grunneieren og dette innebærer at dette spørsmålet reist til sjølaksefiskere i dette fylket, treffer derfor en virkelighet hvor svært mange fisker med leide laksesett. Sentraltendensen i Finnmarks-populasjonen er følgelig at fiskerne er uenige i denne påstanden. Imidlertid er det her signifikante forskjeller mellom gruppene. Næringsfiskere og personer som fisker med et leid laksesett er mer negative til en slik ordning for adgang til fiske enn fritidsfiskere og personer som eier laksesettet selv. Vi kan imidlertid observere at det ligger en strukturell altruisme til grunn for sentraltendensen i og med at også personer som eier et laksesett er grunnleggende negativ til at de skal innvilges eksklusivt eierskap til laksesett.

På spørsmål 13, *Dersom det ble forbudt å fiske med krogarn i ordinær fiskesesong, ville jeg sluttet med sjølaksefiske*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Spørsmålene (13) og (14) gjelder bare for respondenter bosatt i områder hvor fiske med krogarn er tillatt, altså Finnmark. Sentraltendensen i populasjonen ligger mellom uenig og nøytral, og det er ingen statistisk signifikante forskjeller mellom gruppene. Dette innebærer at sjølaksefiskerne i Finnmark ikke anser det for sannsynlig at de vil slutte med sjølaksefiske dersom det blir innført forbud mot krogarn.

På spørsmål 14, *Dersom det ble forbudt med krogarn i ordinær fiskesesong, ville jeg fisket færre dager enn jeg gjør i dag*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Sentraltendensen i svarene fra utvalget ligger mot nøytral men med en dreining mot uenig. Det er ingen signifikante forskjeller mellom gruppene, og en kan

derfor konkludere med at fiskerne antagelig ikke ville ha redusert sin fiskeinnsats dersom det ble innført et forbud mot krokarn.

Nærmere om holdninger til kvotereguleringer

Fiskerne ble altså i NINA undersøkelsen spurt om en rekke holdninger som retter seg mot kvotereguleringer. I første omgang har fiskerne blitt bedt om å respondere på hvordan de mener et eventuelt kvotesystem for sjølaksefiske bør bygges opp. Fiskerne har blitt bedt om å velge mellom dagskvoter basert på art (laks, sjøørret og sjørøye) og eller størrelsesgruppe, ukeskvoter etter samme prinsipp eller totalkvoter etter samme prinsipp. I spørsmålsformuleringen i skjemaet har det blitt forutsatt at alle kvotene er individuelle kvoter som enten bindes juridisk til fiskeren eller redskapet. På denne måten er andre løsninger som ikke er basert på individuell tilknytning ikke vært med blant de løsningene som laksefiskerne har kunnet velge mellom. Resultatet av analysen er vist i Tabell 5.

Tabell 5. Holdninger til kvotesystem.

Type kvote	Frekvens	Prosent
Dagskvoter basert på art	3	1,4
Dagskvoter basert på størrelsesgruppe	2	0,9
Ukeskvoter basert på art	13	6,2
Ukeskvoter basert på størrelsesgruppe	12	5,7
Totalkvoter basert på art	106	50,2
Totalkvoter basert på størrelsesgruppe	75	35,5

Som det fremkommer i tabellen stiller majoriteten av fiskerne seg bak en løsning hvor det brukes en individuell totalkvote per fisker eller per redskap. Populasjonen splittes i spørsmålet om denne skal være artsbasert eller basert på størrelse. Det er gjennomført krysstabulasjon og effekttester mellom denne variabelen og variablene type eierskap og type fisker, men ingen av disse variablene har signifikant effekt på holdningene til type kvote. Imidlertid eksisterer det en innvending mot selve målingen. Begrepet «totalkvote» brukes her for å dekke det som ellers i fiskeriforvaltningen kalles en «individuell» kvote eller en «fartøykvote». Begrepet totalkvote benyttes vanligvis om kollektive kvoter som det konkurreres om mellom fiskere, eventuelt med et øvre individuelt tak i form av en maksimalkvote per fisker eller per fartøy. I noen tilfeller bygges slike systemer også ut med såkalte garanterte minstekvantom innenfor den kollektive totalkvoten. Tatt i betraktning at en betydelig andel av laksefiskerne også er torskefiskere, kan dette ha gitt rom for misforståelser og det er ikke åpenbart at respondentene har oppfattet at det i spørreskjemaet er snakk om en individuell kvote. Det er derfor grunn til å ta et visst forbehold til disse analyseresultatene.

Fiskerne har spesifikt blitt spurt hvor viktig forskjellige forhold bør være i en fastsetting av en kvote. Dette er vist i Tabell 6, hvor det også er markert med stjerne dersom det er signifikante forskjeller mellom kategorien alle respondenter og de andre kategoriene (1 til 3 stjerner avhengig av signifikansnivå).

Tabell 6. Holdninger til kvoter. 1 er svært viktig, 5 er ikke viktig og 3 er middels viktig.

	Alle respondenter	Næringsfiskere	Fritids-fiskere	Eiere av lakserett	Leiere av lakserett
(15) Størrelse på tidligere innrapportert fangst.	3	2,78*	3,22*	3,02	2,95
(16) Om fiskerne driver næringsfiske eller hobbyfiske.	2,86	2,31***	3,40***	3,43***	2,44***
(17) Basert på bestandssituasjonen i ulike områder.	3,19	3,23	3,15	3,2	3,15
(18) Basert på prognoser om størrelsen på innsiget den enkelte sesong.	3,62	3,58	3,66	3,6	3,62

På spørsmål 15, *Størrelse på tidligere innrapportert fangst*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. Fiskerne mener generelt at det er middels viktig at tidligere innrapporterte fangster benyttes for fremtidig kvotefastsettelse. Imidlertid er det signifikante forskjeller mellom næringsfiskere og fritidsfiskere i responsen på dette spørsmålet. Næringsfiskere mener dette er viktigere enn fritidsfiskere, og gjennomsnittet i gruppene plasserer seg med omtrent lik avstand til midtpunktet i distribusjonen.

På spørsmål 16, *Om fiskerne driver næringsfiske eller hobbyfiske*, er det signifikante forskjeller mellom gruppene. I dette spørsmålet bes fiskerne om å ta direkte stilling til om deres egen gruppetilhørighet skal få betydning for kvotefastsettelsen. Sentraltendensen i populasjonen er nesten plassert på punktet middels viktig, men det er signifikante forskjeller mellom gruppene. Næringsfiskerne mener dette er viktig, mens fritidsfiskerne, som i spørreskjemaet har krysset av på kategorien «hobbyfiskere», legger seg mellom middels og litt viktig. Den tidligere omtalte parallelliteten mellom henholdsvis næringsfiskere/personer som leier laksesett og fritidsfiskere/personer som eier laksesett kommer også her til uttrykk.

På spørsmål 17, *Basert på bestandssituasjonen i ulike områder*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Populasjonen mener det er middels viktig at bestandssituasjonen legges til grunn for kvotefastsettelsen. Gjennomsnittet dreies i retning litt viktig, hvilket innebærer at populasjonen mener dette kan tillegges litt mindre vekt. Det er ingen signifikante forskjeller i holdningene mellom gruppene i dette spørsmålet.

På spørsmål 18, *Basert på prognoser om størrelsen på innsiget den enkelte sesong*, er det ingen signifikante forskjeller mellom gruppene. Ut i fra responsen på dette spørsmålet legger fiskerne ennå mindre vekt på prognoser for innsiget av laks ved kvotefastsettelse enn på bestandsestimater(17). Sentraltendensen er dreid mot at dette er litt viktig og det er ingen signifikante forskjeller mellom gruppene i responsen på spørsmålet.

Konklusjoner – holdninger til ulike reguleringsformer

Totalt sett viser disse testene av fiskernes holdningene til reguleringer at sjølaksefiskerne er negative til de fleste reguleringsinngrep. Fiskerne ønsker en utvidelse av fisketiden før den ordinære fiskesesongens nåværende start og

næringsfiskerne uttrykker at de ville økt fiskeinnsatsen dersom en slik utvidelse hadde funnet sted. Fiskerne er negative til en utvidelse av den ordinære fisketiden i etterkant av eksisterende sesong, samt til en tidligere start av høstfisket. Fiskerne er generelt imot nye redskapsbegrensinger, men stiller seg nøytrale til at et slikt inngrep kan kompenseres ved å utvide ordinær fiskesesong eller ukentlig fisketid. Særlig blant næringsfiskerne er det en motstand mot at det innføres begrensninger på antall redskaper som tillattes brukt, mens fritidsfiskere stiller seg mellom å være imot et slikt tiltak til å være nøytral. Fiskerne stiller seg nøytral og uenig til spørsmålet om de ville ha sluttet å fiske dersom det ble innført kvoter i fisket, og er uenige i at kvotereguleringer er egnet for å bevare laksestammen.

Populasjonen deler seg i spørsmålet om en adgangsregulering til sjølaksefiske, i dette tilfelle en konsesjonsordning. Fritidsfiskerne er imot en slik reguleringsform, mens næringsfiskerne stiller seg nøytrale til en slik ordning. Det er generelt stor motstand mot at bare grunneiere som bor på eiendommen det fiskes fra skal kunne drive sjølaksefiske. Til tross for at det har vært uttrykt en motstand mot det å innføre forbud mot fiske med krokarn i Finnmark, viser NINA undersøkelsen at fiskerne ikke i nevneverdig grad tror at dette ville resultert i at de begrenset sin fiskeinnsats eller slutte med sjølaksefiske.

Når det gjelder kvoter så viser undersøkelsen at det er mest konsensus rundt bruk av tidligere innrapportert fangst for fremtidige kvotefastsettelse. Det er ulikheter i svarene på spørsmål om kvoter blant nærings- eller fritidsfiskerne, hvor hver gruppe tenderer til å respondere til sin egen fordel. Svarene på de siste spørsmålene om regulering i NINA undersøkelsen kan tolkes som at det er en grunnleggende mistillit til bestandsestimater og årlige bestandsprognoser, gjennom at fiskerne er negative til bruk av slike reguleringsverktøy. De to variablene måler derfor muligens bare indirekte den underliggende forklaringer; at fiskerne generelt sett ikke har tillit til biologiske vurderinger.

5.2.6 Oppsummering nåværende trekk sjølaksefiske i sjøsamiske områder

Ut fra analyse av Finnmarks-data fra NINA sin spørreundersøkelse og data fra Norut sin undersøkelse i sjøsamiske områder, er det klart at en høyere andel av sjølaksefiskerne i de sjøsamiske områdene er pensjonister/trygdede enn det som gjelder for landet sett under ett. Sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder har også et lavere utdanningsnivå og en lavere totalinntekt enn det som er tilfelle for landet forøvrig. I tillegg er det slik at flere fisker fra ferie/fritidsbolig enn det som er tilfelle for hele landet. Det er her viktig å ha klart for seg at dette siste kan ha sin forklaring i tidligere nevnte forskjeller med hensyn på hva som defineres som en fritidsbolig. Det er i tillegg en betydelig høyere andel av sjølaksefiskerne som leier fiskerett i de sjøsamiske områdene enn for landet som helhet. Det er også et skille mellom næringsfiskere og fritidsfiskere når det gjelder leie av fiskerett. I Finnmark leier 75,4

% av næringsfiskerne fiskerett mens kun 44 % av fritidsfiskerne leier fiskerett. I analyseområdet for Norut-undersøkelsen (sjøsamiske områder), leier 61 % fiskerett. Dette har trolig sammenheng med at det er en høyere andel næringsfiskere i Norut-utvalget siden næringsfiskere i større grad fisker på leid fiskerett.

Når det gjelder anvendelse av fangsten så fant vi i Norut-undersøkelsen at en betydelig høyere andel av sjølaksefiskerne selger laks (52,3 % i det sjøsamiske området) enn det som kom fram i NINA-undersøkelsen for Finnmark (41 % av sjølaksefiskerne selger laks). Forklaringen på dette er mest sannsynlig igjen at Norut-utvalget består av de organiserte sjølaksefiskerne. Dette basert på en antakelse om at de som selger laks har en større motivasjon for å melde seg inn i sjølaksefiskerforeninger. Det er her viktig å påpeke at det er en mangel på konsistens i svarene i Norut-undersøkelsen, da så mye som 31 % av respondentene oppgir at de ikke har arbeidsinntekt fra sjølaksefiske, samtidig som en forholdsvis stor andel av disse oppgir at de selger laks. Kun en respondent i Norut-undersøkelsen oppgir å ha arbeidsinntekt utelukkende fra sjølaksefiske. Blant de i utvalget som oppgir at de har arbeidsinntekt fra sjølaksefiske i kombinasjon med annen inntekt, er den vanligste kombinasjonen sjølaksefiske og fjordfiske.

Når det gjelder motiver for å drive sjølaksefiske, så viser NINA-undersøkelsen en forskjell mellom de som definerer seg som henholdsvis næringsfiskere og fritidsfiskere. Her er det slik at næringsfiskere fremhever at fisket er viktig for å fortsette å bo på stedet, mens fritidsfiskerne i større grad fremhever naturopplevelsen og matauk som viktig. Norut-undersøkelsen viser at det å ivareta kystkultur og ivareta rettigheter basert på hevd anses som de viktigste motivene for å drive sjølaksefiske. Kontakt med kunder og fiskeoppkjøpere og matfiske for slekt og venner peker seg ut som mindre viktig. Under kategorien "Ivareta sjøsamisk kultur" viser Norut-undersøkelsen et avvik fra responsen på de andre motivene ved at mange respondenter har krysset av for "ikke viktig" (6 på en skala fra 1 til 6). Samtidig er det verdt å merke seg at mer enn halvparten av respondentene ser på dette motivet som "svært viktig". Median-verdien blant respondentene i det sjøsamiske området er 1, det vil si "svært viktig". 73 av 121 respondenter i det sjøsamiske området har svart "svært viktig", det vil si 60 %.

6.0 Kulturell betydning

Den kulturelle betydningen av laksen og laksefisket i Norge holdes ofte fram i offentlige utredninger, og i særlig grad fremheves betydningen av laksefiske for samisk kultur. I *Stortingsproposisjon nr. 32 om villaksforvaltning* heter det: "Den kulturelle betydningen av laksen i Norge er gjenspeilet i kulturhistorien gjennom helleristninger, eventyr, sagn, diktning, malerkunst, håndverkstradisjoner og stedsnavn. Ikke minst i områder med samisk bosetting har laksen spilt en sentral rolle både materielt og kulturelt. Laksens betydning for samisk kultur uttrykkes blant annet i språkuttrykk, sagn, joik og gamle redskapstradisjoner. Laksebestandene i Tana har særlig stor betydning for samisk kultur" (Miljøverndepartementet 2006: 14). Videre i St. prp. nr. 32 står det å lese at: "Villaksen representerer også store nasjonale verdier, både som næringsgrunnlag i distriktene, som kilde til rekreasjon og naturopplevelse, som genetisk ressurs for oppdrettsnæringen og som et viktig element i kultur og historie. I samiske områder er den kulturelle og historiske betydningen av villaksen særlig fremtredende (Miljøverndepartementet 2006: 95). Det samme fremheves i *Innst. S. nr. 134 (2002-2003) Innstilling til Stortinget fra energi- og miljøkomiteen: om opprettelsen av nasjonale laksevassdrag og laksefjorder*: "Komiteen understreker at villaksen representerer store nasjonale verdier, både som næringsgrunnlag i distriktene, som genetisk ressurs for oppdrettsnæringen, som kilde til rekreasjon og naturopplevelse og som et viktig element i samisk kultur." Som en nesten ordrett gjentakelse finner man følgende formulering i *St. prp. nr. 79 (2001-2002) Om opprettelsen av nasjonale laksevassdrag og laksefjorder*: "Norge har på denne bakgrunn et særlig internasjonalt ansvar for å bevare bestandene av atlantisk laks. Villaksen representerer også store nasjonale verdier, både som næringsgrunnlag i distriktene, som genetisk ressurs for oppdrettsnæringen, som kilde til rekreasjon og naturopplevelse og som et viktig element i samisk kultur" (Kapittel 1.1).

6.1. Er friluftslivet i nord ikke kun et fritidsliv?

Den kulturelle betydningen som ligger i en mulighet til å utnytte en naturressurs kan være av mange slag. Når det gjelder verdien av natur i samiske områder fremhever Pedersen følgende i sin gjennomgang av naturbruk blant barn og unge i Finnmark:

Det næringsorienterte perspektivet som har dominert samfunnsvitenskapelige analyser og offentlig tiltakspolitikk overfor distriktenes barn og unge generelt, og i samiske områder spesielt, er utvilsomt viktig. Men, i lyst av de akselererende endringene i næringsgrunnlag, yrkesstruktur og fritidsbruk av naturen, bør perspektivet utvides. De omstillinger vi er vitne til innebærer at de fleste i framtida må livnære seg på andre måter enn gjennom tradisjonelle næringer. En konsekvens blir at kontakten med naturen for de fleste bare vil kunne opprettholdes gjennom fritidsaktiviteter. En utfordring kan derfor være hvordan tradisjonelle aktiviteter i

naturen kan videreføres som fritidsaktiviteter på måter som oppleves som meningsfulle for de unge, samtidig som deres kunnskaper i samisk språk og kultur og tilhørigheten til samiske miljøer blir styrket (2002: 179).

Pedersen hevder med andre ord at kontakten med, og derigjennom betydningen av, naturen ser ut til å bli en del av et fritidsliv i større grad enn av yrkeslivet. Men, når det gjelder dette så argumenteres det her for at man vedrørende det nordlige Norge, ikke så lett kan trekke opp et klart skille mellom fritids- og yrkeslivet. Pedersen argumenterer for at grensen mellom fritid og arbeid er flytende i sjøsamiske områder. Man kan ifølge Pedersen altså snakke om "et liv i friluft" eller et friluftsliv men dette er ikke nødvendigvis klart definerbart som fritidsliv. Hun beskriver videre hvordan det høstingspregede friluftslivet står sterkt i Finnmark. "...ingen andre steder plukker så stor del av befolkningen bær, drar på jakt eller fisker på isen og i elver og vassdrag" (Pedersen 1999: 9). Hun beskriver (med Alta som case) hvordan aktiviteter i naturen er sentrale blant det som regnes som relevante kunnskaper, ferdigheter og begivenheter i Finnmark. Om fritidsbruken av natur sier Pedersen i en senere publikasjon at hun i sine studier i Finnmark fant: "...et mangfoldig, arbeidsintensivt og sesongbetont turliv som er basert på detaljerte kunnskaper om lokale forhold... En konsekvens av nytteforholdet til naturen, er at turlivet blir mer organisert i forhold til sesongene for høsting enn etter klokka" (2002: 171). Har det "ærendlause" friluftslivet (uten høsting som målsetting) ikke fått et like sterk feste i den nordlige landsdelen som i landet forøvrig? Kanskje ser man her i større grad forskjeller mellom by og land enn forskjeller langs en nord-sør akse. "Landsbygdas høstingsaktiviteter og turliv er preget av nødvendig virksomhet; av nytte, sjølberging og "attåtnæring", der grensene mellom arbeid og fritid er flytende. Byens friluftsliv er et *overskuddsliv* preget av "tur blott til lyst"; av opplevelse og nytelse. Friluftsliv er for byfolk et frirom og en kontrast til hverdagens og arbeidets krav og rutiner, mens turlivet på landsbygda og i primærnæringsområder er integrert i hverdagslivet" (Pedersen 1999: 38). I Norut sin undersøkelse blant de organiserte sjølaksfiskerne i sjøsamiske områder oppga 39 % at naturopplevelsen ved sjølaksfisket er svært viktig (Nivå 1 på en skala fra 1 til 6 fra "svært viktig" til "ikke viktig". Totalt 47 % har krysset av på nivå 1 og 2 på skalaen, mens 5,5 % har krysset av på nivå 6, det vil si under "ikke viktig". Ut fra dette kan man slutte at naturopplevelsen knyttet til det å drive sjølaksefiske er sentral for sjølaksefiskere i sjøsamiske områder. I NINA undersøkelsen ble sjølaksefiskerne bedt om å plassere seg selv i kategorien næringsfisker eller hobby/fritidsfisker. Ut fra dette fremkommer det at fiske før næringsformål relativt sett er vanligst i Trøndelag og Vest- og Midt-Finnmark, mens så mye som 56 % av fiskerne i Øst-Finnmark definerer seg som fritids-/hobbyfiskere. Kanskje er det ulikheter mellom hva man definerer som fritidsliv mellom det nordlige Norge og resten av landet, men dette er det vanskelig å si noe definitivt om.

Når det gjelder videreføring av aktiviteter i naturen som sjølaksefiske oppgir 68 % av sjølaksefiskerne i Norut sin undersøkelse at de har lært dette fisket hos sin far, 22 %

at de har lært det fra bestefar og 17 % at de har lært sjølaksefiske fra en onkel. Til tross for at 77 % av de organiserte sjølaksfiskerne i sjøsamiske områder oppgir at de nå lærer bort sjølaksefiske til andre (barn, barnebarn), ser det ikke ut til å være noen særlig rekruttering til sjølaksefiske i området. Kun 1,5 % av sjølaksfiskerne er yngre enn 30 år og 6,5 % er i alderen 30-39 år. Det vil si at kun 7 % av de organiserte fiskerne i sjøsamiske områder er under 40 år.

6.2. Kombinasjonsnæring og husholdsøkonomi

I studier av fritidslivet i naturen i det nordlige Norge fremheves det ofte at dette kan dreie seg om en form for naturtilpasning med husholdsøkonomisk betydning. Ifølge Pedersen gjelder dette i stor grad for de eldre generasjonene i Finnmark. "For kvinner og menn født før eller omkring 1950, og som er sysselsatt i manuelle yrker, har høsting ennå husholdsøkonomisk betydning, samtidig som turlivet gjør det mulig å vedlikeholde et tradisjonelt kosthold og kulturell kontinuitet i det de fortsetter å gjøre det de "alltid har gjort" (Gaski 1993: referert i Pedersen 2002, s. 171).³¹ Disse husholdsøkonomiske aspektene ved naturutnytting i samiske områder fremholdes også av norske myndigheter. I St. meld. nr. 33 (2001-2002) som er en tilleggs melding til St. meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken, heter det under kapittel 13.2. om kulturelle føringer:

"Tradisjonelle samiske næringer, som reindrift, laksefiske, duodji osv., vedlikeholder og produserer samisk kultur. Regjeringen vil sikre disse næringer gode rammevilkår. I arbeidet med å legge til rette for utviklingen av samisk næringsliv, må man ta utgangspunkt i de spesielle kulturelle føringer som kjennetegner deler av dette. Sentralt er husholdsøkonomien og husholdsrasjonaliteten som fortsatt er rådende. Skal tiltak overfor samisk næringsliv ha tilsiktet effekt, må man være klar over disse mekanismene. Husholdsøkonomien står i motsetning til den såkalte vekstøkonomien, som moderne økonomi bygger på. Vekstøkonomien kjennetegnes av profittmaksimering og av at overskuddet brukes til å reinvestere. Det må understrekes at man i samiske områder har trekk både fra husholdsøkonomien og vekstøkonomien" (Arbeids&inkluderingsdepartementet 2001: 38-39).

NINAs undersøkelser av sjølaksefiske i Finnmark viser at så mye som 46,5 % av fangsten går til eget bruk.³² Dette er ganske likt til landet sett under ett (45 %). Det er med andre ord klart at laks inngår i en husholdsøkonomi i nord men altså ikke i

³¹ For de yngre generasjoner forsøkes dette videreført i skoler og barnehager: "Dette skjer gjennom formidling av tradisjonelle ferdigheter knyttet til innlaksefiske, laksefiske (der det er aktuelt), reindrift, jordbruk og annet utmarksarbeid" (Pedersen 2002: 175).

³² På dette området er det imidlertid ulikheter innad i Finnmark fylke. Øst-Finnmark er en av de regionene hvor det er en overvekt av fiskere som ikke selger laks, men som fisker til eget forbruk eller for å gi bort, mens Midt- og Vest-Finnmark hører til de regionene hvor man har en overvekt av fiskere som selger laks.

nevneverdig større grad enn i landet forøvrig. Norut undersøkelsen blant de organiserte sjølaksefiskere i Finnmark og Nord-Troms viser en lavere andel til eget bruk, om lag 36 % og en høyere andel til salg, dvs. 50 %. Dette har mest sannsynlig sammenheng med at det er en høyere andel av fiskere som driver næring i Norut sitt utvalg ved at sjølaksefiskere med næringsinteresse har en større tilbøyelighet til å melde seg inn i sjølaksefiskeforeninger. Når det gjelder andel av fangst som blir gitt eller byttet bort, så er denne lik for Norut sitt utvalg av organiserte sjølaksefiskere i sjøsamiske områder og for landet sett under ett, 14 % i Norut-undersøkelsen og 15 % i NINA-undersøkelsen. Det ser altså ikke ut til at det er store ulikheter mellom sjøsamiske områder og landet forøvrig når det gjelder betydningen av sjølaksefiske for husholdningsøkonomi og vekstøkonomi, ei heller ser det ut til at laksen i større grad inngår i en bytteøkonomi i samiske områder enn det som er tilfelle for hele landet. De ulikheter som påstås å gjelde mellom samiske områder og kysten forøvrig med hensyn på betydning av sjølaksefiske i en bytteøkonomi, ser altså ikke ut til å være gjeldende.

Hva så med dette med kombinasjonstilpasning? Spiller sjølaksefiske en rolle som del av en kombinasjonstilpasning i sjøsamiske områder hvor det å skaffe seg inntekt fra ulike aktiviteter står sentralt? Norut sin undersøkelse av de organiserte sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder viser at 38 % også får sin inntekt fra fjordfiske, 27 % har også inntekt fra lønnsarbeid, 9 % også fra jordbruk og 8 % også fra reiseliv. 14 % har krysset av for at de får inntekt under en felleskategori ”Annet”. I denne kategorien inngår en rekke aktiviteter, fra snekring til utmarksnæring. 5 personer er får også inntekt fra reindrif. 52 % av sjølaksefiskerne oppgir at de også mottar pensjon. Dette samsvarer med en høy alder på sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder. 36 % er mellom 60 og 69 år og 21 % er 70 år eller eldre). Det vil si at over halvparten (dvs. 57 %) av de organiserte sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder er 60 år eller eldre.

6.3 Betydning av sjølaksefiske som samisk symbol og identitetsmarkør

I *The Concise Oxford Dictionary* defineres en ressurs som “midler til å oppfylle behov, eller en forekomst/bestand som kan utnyttes.”³³ Verdsetting av natur som en ressurs for mennesker eller samfunn avhenger ikke kun av ressursens materielle betydning som mat eller inntekt. Naturkomponenter blir også ressurser i kraft av den mening de tillegges, man kan si at de har en symbolverdi. Slik mening vil variere med kulturell kontekst eller med kultur, det vil si med tradisjoner, kunnskap, teknologi og institusjoner. Enkelte naturkomponenter (landskaper, et fjell eller en fugleart) kan utgjøre viktige elementer i grupperes kollektive identitet og dette kan innebære at symbolverdien kommer i tillegg til en eventuell økonomisk verdi. Ifølge (Eythórsson 1999) er laks og rein eksempler på dette i en nordnorsk kontekst. I sin gjennomgang av fritidsbruk av naturen med Alta som case sier Pedersen: ”I Alta her det for eksempel

³³ “Means of supplying a want or a stock that can be drawn upon”

skjedd en mobilisering rundt laks, multer og snøscooter, som verken handler om å revitalisere fortidas livsformer eller å yte motstand mot *generelle moderniseringsprosesser*. Det dreier seg om å kommunisere felles historieforståelse, lokal kulturell kompetanser og identitet, uten av aktivitetene blir utøvd på måter som passivt gjenspeiler tidligere livsformer” (2002: 178). Se også Heitmann (1998).

I forsøk på å skille samiske fiskeutøvelse fra andres fiske, har det vært en tendens til å fremstille samisk fiske som småskala, fra små fartøy, i fjorder, med passive redskap (handholdt redskap, line og garn). Et husholdsbasert småskalafiske har vært og er viktig for bosetting i sjøsamiske områder og fiske, som følge av en revitalisering av sjøsamisk kultur på 1980-tallet, har fått status som en samisk næring og en bærer av samisk kultur (Eythórsson 1999). Aktiviteter knyttet til fiske har altså kulturell betydning som politisk symbolsak. I tillegg har fiskeri-tilknytning fått betydning fordi det innad i det samiske har det vært enklere for unge mennesker hvis familier er tilknyttet den ”symbolske tunge” reindriftnæringa å bygge en samisk identitet. I områder preget av etnisk assimilasjon, slik som kyst- og fjordstrøkene i Troms og Finnmark, finnes det mange som føler seg usikre på sin samiske identitet. Det hevdes at sjølaksefiske som annet fiske i disse områdene har en kulturell betydning gjennom at de bidrar til et identifikasjonsgrunnlag for personer med sjøsamisk bakgrunn som strever med å være ”ekte nok” (Hovland 1996).

I sin klassiske studie av den symbolske konstruksjon av lokale samfunn uttrykker Cohen følgende om det “symbol-arbeide” som ofte følger i kjølvannet av endring i tradisjon: “*..the greater the pressure on communities to modify their structural forms to comply more with those elsewhere, the more are they inclined to reassert their boundaries symbolically by imbuing these modified forms with meaning and significance which belies their appearance*” (1985: 44). I et slikt perspektiv på kultur er det med andre ord ikke slik at den kulturelle betydningen av en praksisform tenkes å være en avspeiling av dens nåværende økonomiske eller sysselsettingsmessige betydning. Greider and Garkovich 1994:6-7) viser for eksempel til Jorgensons studie (“*Oil Age Eskimos*”) av urfolk i Alaska og Canada, hvor han finner at “*even as these peoples adopted snowmobiles, rifles, frame houses, and Christian beliefs over the past 100 years, they continue to define themselves as subsistence hunters. The adoption of technological innovations and the responses to externally driven changes must be viewed in the context of this self-definition.*”

Det å skulle identifisere et urfolks eventuelle (kanskje også eksklusive) rett til å utnytte naturressurser fordi dette er av kulturell betydning, kan innebære et krav om at et urfolks form for ressursutnytting er forskjellig fra andre gruppers tilpasning. ”In discourse on Sami fishing rights a central question is whether Sami have their own culturally specific ways of fishing which are different from Norwegian ways.” (Brattland 2005: 7). Etter den fornorskings- og integrasjonsprosess som samene i Norge har vært gjennom er det vanskelig å identifisere forskjeller mellom nordmenns og samers fiske. Det hevdes da også at fornorskingsprosessen av samene har hatt sterkest effekt i sjøsamiske områder og at dette har hatt store konsekvenser for samisk

språk og identitet (Minde 2003). Til tross for, eller kanskje på grunn av fornorskningen i samiske områder, så er etnisitet fortsatt et tema, og ulike former for naturtilpasning som sjølaksefiske hevdes å være viktig som etnisk identitetsmarkører. I en avhandling hvor de sjøsamiske områdene rundt Lyngenfjorden i Troms fungerer som case heter det: "In the Lyngen area, one will be disappointed if looking for clear differences between Norwegian, Sami and Kven culture...ethnicity is nonetheless an issue" (Brattland 2005: 17).

Norut sin spørreundersøkelse blant de organiserte sjølaksefiskerne i sjøsamiske områder viser at en høyere andel av sjølaksefiskere synes at sjølaksefiske er viktig for å opprettholde en kystkultur enn en sjøsamisk kultur. I undersøkelsen er det et større standardavvik på spørsmålet om ivaretagelse av sjøsamisk kultur enn kystkultur ved at en god del av sjølaksefiskerne her har krysset av på kategorien "ikke viktig" på spørsmålet om sjøsamisk kultur. Vi ser her altså en systematisk undervurdering av betydningen av sjølaksefisket for opprettholdelsen av sjøsamisk kultur fra respondentene. Dette kan ha sammenheng med den fornorskingsprosessen som har funnet sted i disse områdene, og at dette har bidratt til at mange av de som bor i det som omtales som sjøsamiske områder i dag definerer seg som bærere av en kystkultur i større grad enn som bærere av en sjøsamisk kultur. Deres identitet er nærmere knyttet til det at de bor på kysten enn det at de bor i et sjøsamisk område. Dette kan også være et utslag av en protest mot at saker om tilgang på naturressurser har blitt kampsaker for sjøsamiske interesser og det kan være utslag av en protest mot å definere seg som samisk, til tross for at de er bosatt i et område med en samisk historie. Til tross for en høy andel som svarer "ikke viktig" på det å ivareta sjøsamisk kultur, er det viktig å merke seg at medianverdien ligger på "svært viktig".

6.4 Oppsummering kulturell betydning

De spesielle rettighetene til utnytting/og forvaltning av naturressurser som i en del land eller regioner gis til grupper med urfolksstatus, knyttes ofte til betydningen av en naturtilpasning for opprettholdelsen av kultur og levesett. Denne betydningen behøver ikke utelukkende å være næringsmessig, tilgang på naturressurser kan også ha betydning som del av en kombinasjonstilpasning med inntekt fra ulike aktiviteter (inklusive trygd/pensjon) og som en videreføring av kunnskap og tradisjon. En naturtilpasning kan også tenkes som viktig som en del av en gruppe menneskers naturliv eller "liv i friluft" og den kan ha verdi som symbol og identitetsmarkør i faser hvor kulturelle grenser "utfordres". I samisk sammenheng ser vi dette i sjøsamiske interessers pågående kamp for retten til fiske i sjø.

7.0 Samiske fiskerettigheter

7.1 Samisk fiske i folkerettslige utredninger

Tradisjonelle forvaltningssystemer som har vært basert på en allemanns-/ingenmannsrett og felleseie, er satt under press som følge av befolkningsøkning, mer effektiv teknologi og en friere flyt av varer, kapital og mennesker mellom stater og regioner. Når det gjelder Norge, så gikk retten til å fiske i sjø, med opprettelsen av 200 miles økonomisk sone utenfor kysten, over fra å være en allemannsrett til å bli regulert som en allmenning. I utgangspunktet har alle norske statsborgere en rett til å fiske i sjøen (regulert av saltvannsfiskeloven). En *rettighet* er ikke det samme som en *bruksrett*; en rettighet reguleres ofte gjennom ulike typer institusjoner: ”Eiendomsretten er en samfunnsinstitusjon, ikke et rent privat anliggende, og kan ikke eksistere uten fellesskapets aksept og statens (eller en annen myndighets) vilje og evne til å forsvare den. Dermed er det forståelig at samfunnets myndigheter kan sette begrensninger for eierens suverenitet. Fredningsvedtak, klausuler og konsesjoner kan for eksempel begrense handlefriheten eller suvereniteten til eieren av et jordstykke” (Eythórsson 1999: 33).³⁴ Samfunnet regulerer altså anvendelsen eller bruken av rettigheter. I Nord-Norge, og spesielt Finnmark, er de fleste naturressurser felles ressurser men tilgangen på disse reguleres av ulike rettighetsinstitusjoner. Fisk i sjø, elver og vann, skog, muldebær, reinbeiter og vilt omfattes av lover og regler som definerer ulike former for (felles) bruksrett.³⁵

ILO-konvensjonen beskytter ikke bare bruksrett men også *forvaltningsrett* for urfolk. Co-management er en mye benyttet betegnelse på systemer hvor myndigheter og brukergrupper samarbeider om forvaltning. Når det gjelder deltakelse i forvaltningen av villaks, heter det i stortingsproposisjon nr. 32: ”De nye reguleringene i laksefisket vil bli utformet med stor grad av medvirking fra de ulike interessegruppene, i første rekke rettighetshavere i elv og i sjø, **samiske interesser**, fritidsfiskere og næringsvirksomhet som kan bli berørt gjennom ringvirkninger. Målet er å komme frem til et reguleringsregime som er godt tilpasset situasjonen for villaksinteressene blir akseptable” (Miljøverndepartementet 2006: 7, vår uthevelse).

I Sametingets arbeide med samiske rettigheter til fiske blir det oftest vist til artikkel 27 i FN’s Menneskerettskonvensjon, ILO-konvensjon nr 169 (til tross for strid om denne gjelder for saltvannsfiske (Einarsbøl 2006) og Grunnlovparagraf 110 (Sameparagrafen). Sametinget ga kort tid etter sin opprettelse advokat Carsten Smith i oppdrag å rapportere til Fiskeridepartementet angående samers rett til naturressurser, med spesielt fokus på fiskeressurser (Smith 1990). Smith konkluderte med at kystfiske

³⁴ Det har blitt pekt på at man i tildelingen av en eventuell allmenningsrett til befolkningen i sjøsamiske områder må skille mellom rettighetshavere, det vil si de som er berettiget til å delta i styring og bevaring av ressurser og aktører med bruksrett, brukerne eller de som til enhver tid driver med fiske (Eythórsson 1999).

³⁵ ”Hvorvidt det finnes en suveren eier, nemlig Staten, som kan gi og ta slik bruksrett har imidlertid lenge vært omstridt”? (Eythórsson 1999: 34, med referanse til NOU 1994 side 21).

er en tradisjonell levemåte og næring for samene som er beskyttet som en materiell basis for samisk kultur under artikkel 27 i FN's Menneskerettskonvensjon.³⁶ Konklusjonene som ble trukket i denne rapporten førte til at Fiskeridepartementet var mer lempelig i sin praksis knyttet til kvotereguleringer i de samiske bosetningsområdene i Finnmark og Nord-Troms.

Innenfor fiskerinæringen har den norske staten en lang historie av tiltak som Sametinget hevder har hatt negative effekter på sjøsamisk kultur. Dette gjelder spesielt reguleringer av fiske som man mener har tilsidesatt den spesielle tilpasningen til naturgrunnet i sjøsamiske områder. Forskningen på samisk kultur har tatt flere retninger de siste årene, og en del av denne fokuserer på skiller mellom flere samiske kulturer. Dette har også vært gjenstand for konflikt innenfor det samepolitiske miljøet, hvor det har vært en oppfatning av at reindriften har fått forrang foran annen næringsvirksomhet som jordbruk og fiske. Vi ser ingen grunn til å rekapitulere denne debatten her, men vi kan slå fast at begrepet "sjøsamiske områder" i dag er i gjengs bruk og benyttes som betegnelse på områder med en samisk historie og en tradisjon for fiske. I offentlige utredninger som berører sjøsamiske interesser finner man mest om de marine fiskerier. I og med at det på et overordnet nivå dreier seg om rettigheter til fiske til befolkningen i sjøsamiske områder, og at fjordfiske dominerer i næringskombinasjonsutøvelse i disse områdene, så behandles også noen av disse utredningene her.

I NOU 1997: 4, *Naturgrunnet for samisk kultur*, kapittel 5.6 drøftes for første gang de særskilte rettighetene for samiske fiskere. Utvalget etablerte et grunnsyn som senere har blitt stående i norsk rett, nemlig at det ikke er hensiktsmessig å skille mellom etniske grupper i områder hvor én av gruppene er omfattet av et særskilt rettsvern og hvor det skal iverksettes tiltak i tråd med folkeretten. Dette innebærer at det ved tildeling av rettigheter til naturressurser skilles på geografisk tilhørighet og ikke på etnisitet på individuelt grunnlag. Dette grunnsynet kommer blant annet til uttrykk i utvalgets behandling av retten til å fiske etter laks i sjøen:

Retten til laksefiske i sjøen vil riktignok i praksis bare være aktuell hvis Samisk grunnforvaltning skulle omfatte én eller flere kommuner ved sjøen, men det er likevel ansett unødvendig å gi noen særregel på dette punktet... Den allmenne adgangen til å foreta individuelle tildelinger av utmarksgodene vil være tilstrekkelig for å foreta de nødvendige fordelinger av bruken, slik at laksefiske i sjøen fortsatt forbeholdes for personer i områder hvor det er et visst behov for og visse tradisjoner i å drive slikt fiske (Justis&politidepartementet 1997: 411).

Et slikt grunnsyn innebærer at det ved særskilte tiltak rettet mot sjøsamere også skal gis de samme fordeler til hele befolkningen i sjøsamiske områder. Det er også slik at det

³⁶ Rettsvern for urfolkscultur og samfunnsliv; inkludert vern av kulturenes materielle grunnlag. Artikkel 27 beskytter urfolk med hensyn på: "the rights not to be denied, alone or collectively, the exercise of their own culture, religion or language."

legges til grunn at retten til å drive sjølaksefiske fortrinnsvis skal være forbeholdt de som er bosatt ved kysten.

7.2 Etnisk fiskeripolitikk i Norge

Samerettsutvalgenes arbeider har blitt lagt fram i flere omganger siden 1980-tallet, men det var først ved etableringen av *Samisk Fiskeriutvalg* i 1993 at et offentlig oppnevnt utvalg ble satt ned for å gå inn i spesifikke fiskeripolitiske problemstillinger relatert til den samerettslige utviklingen. Oppnevningen av utvalget fant sted etter krav fra Sametinget, som ble opprettet i 1989, og etter at regjeringen hadde lagt frem St. Meld. nr. 58 (1991-1992) *Om struktur- og reguleringspolitikk overfor fiskeflåten*.³⁷ Dette var imidlertid ikke hele forklaringen på at dette utvalget ble opprettet. Mot slutten av 1980-årene oppsto en massiv ressurskrise i torskebestanden, og fisket ble brakt til en stillstand i 1989-1990. I denne situasjonen ble mange fiskere tvunget til å finne alternative næringsveier, midlertidig eller for all ettertid. Mange lokalsamfunn, særlig i Finnmark, ble i denne perioden hardt rammet av arbeidsledighet.

De nye fiskerireguleringene som ble innført i 1990 som resultat av Strukturmeldinga hadde store konsekvenser for fjord- og kystfiskerne i Nord-Troms og Finnmark. Reguleringsystemet stilte nemlig krav til fiskeri-aktivitet i de foregående årene 1987, 1988 eller 1989 for å kvalifisere til deltakelse i fiske. Mens fisket etter torsk inntil 1990 hadde vært åpent, innførte den såkalte fartøykvoteordningen adgangsbegrensning og kvoter i fisket etter torsk. Resultatet av dette ble at mange fiskere i Nord-Troms og Finnmark ble ekskludert fra videre fiske etter innføringen av ordningen. Dette resultatet av fiskeri-reguleringene har vært gjenstand for politiske kontroverser ved flere anledninger i perioden etter 1990. Det hevdes at denne reguleringen skapte en strukturell barriere for kombinasjons-tilpasning på grunn av at det ble satt en grense for maksimumsinntekt fra andre aktiviteter (enn fiske) for tildeling av fartøykvote. Resultatet var at mange ble tvunget til å velge mellom fiske og jordbruk, noe som bryter med det som har vært den historiske naturtilpasningen i sjøsamiske områder.

Kystfiskeutvalget for Finnmark ble oppnevnt den 30. juni 2006. Utvalget som i 2006 la frem *NOU 2006: 16 Strukturvirkemidler i fiskeflåten*, tok ikke stilling til spesielle tiltak rettet mot fisket i sjøen i samiske områder, men anerkjente at norske myndigheter har spesielle samerettslige forpliktelser:

Norske myndigheter er både gjennom folkeretten og nasjonal rett, forpliktet til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsnivå, bla. gjennom vedtakelsen av Grunnloven § 110 a i 1988 og ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater i 1990. Det er også anerkjent at art. 27 i FNs konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter i forhold til samer som

³⁷ Strukturmeldinga.

urfolk, omfatter de materielle forutsetningene for samenes totale kulturutøvelse (Fiskeri&kystdepartementet 2006: 89).

Med dette ga norske myndigheter for første gang i historien et eksplisitt, offentlig uttrykk for at reguleringer av fisket i sjøen må ta hensyn til samisk kulturutøvelse. Disse forholdene ble ytterligere undersøkt av Kystfiskeutvalget som fikk mandat til å vurdere retten til å fiske i havet utenfor Finnmark for samer og andre deler av befolkningen i fylket. I februar 2008 la Kystfiskeutvalget fram NOU 2008: 5 *Retten til å fiske i havet utenfor Finnmark*. I korte trekk konkluderer utvalget med at befolkningen langs kysten av Finnmark har en nær uinnskrenket rett til å fiske i havet utenfor Finnmark på grunnlag av historisk bruk og folkerettens regler som beskytter urfolk og minoriteter. Beskyttelsen går imidlertid kun på adgangsrett og det gjøres klart at denne må underlegges de begrensninger som til enhver tid ligger i uttaks- og redskapsreguleringer. Det trekkes med andre ord opp et skille mellom adgangsrett og bruksrett. Utvalget foreslår også at et subsidiaritetsprinsipp skal legges til grunn for forvaltningen i fylket, og at det i denne forbindelse opprettes et regionalt forvaltningsorgan for fiske i havet utenfor Finnmark, *Finnmark fiskeriforvaltning*. Forslaget går ut på at dette organet skal være et representativt organ hvor fylkestinget og sametinget skal ha 3 medlemmer hver. Det foreslås videre at dette organet skal ha myndighet til å dele ut og inndra kvoter samt foreta reguleringsinngrep i fisket. Utvalgets forslag innebærer i sum opprettelsen av en egen kystfiskesone for Finnmark, *Finnmarksonen*³⁸.

Utvalget bak NOU 2008:5 bygger på FN-konvensjonen av 1966,³⁹ ILO-konvensjonen av 1989⁴⁰ (begge ratifisert av Stortinget), Høyesterettsdommer i Alta-saken og Selbu-saken, Grunnlovens paragraf 110 fra 1988⁴¹ og menneskerettsloven av 1999. Utvalget har i tillegg tatt hensyn til historisk bruk eller 'alders tids bruk'.⁴² Til grunn for lovforslaget i NOU 2008: 5 ligger behovet for å bevare og styrke bosetningen i kyst- og fjordstrøk for å ivareta det materielle grunnlaget for sjøsamisk

³⁸ I fjordene er det en særlig rett til fiske for folk som er bosatt ved den enkelte fjord (fjordretten). Utenfor fjordene har også fiskere bosatt utenfor Finnmark rett til å fiske på like linje med Finnmarkfiskerne.

³⁹ Artikkel 27 i Konvensjonen for sivile og politiske rettigheter. "I de stater hvor det består etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter, ikke berøves retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk."

⁴⁰ Nr. 169 om urfolks rettigheter.

⁴¹ Denne såkalte Sameparagrafen bygger på Artikkel 27 i FN-konvensjonen og stadfester: "Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv."

⁴² "Alders tids bruk er et sentralt prinsipp i norsk tingsrett som gir rett til å kreve typisk eiendomsrett eller bruksrett til eiendom. Som utgangspunkt påberopes alders tids bruk der forholdene har bestått og er blitt betraktet som rettmessige gjennom lengre tid. Alders tids bruk som rettsinstitutt er å finne i flere lover, men har sitt rettslige grunnlag i alminnelig sedvanerettsregler" (Einarsbøl 2006: 13-14). Selv om det juridisk sett er en forskjell mellom alders tids bruk og sedvanerett, benyttes disse begrepene ofte om hverandre. Alders tids bruk ble benyttet som rettsinstitutt i nylige rettsavgjørelser som Selbu-saken fra 2001.

kultur. Samisk kultur regnes å være sterkt knyttet til naturressurser i samiske bosettings- og bruksområder – dermed anser man at den samiske kulturen i stor grad er fundert i en områdetilhørighet (NOU 2008: 5, side 265). Ut fra dette hevder Kystfiskeutvalget at det er viktig å styrke næringer som tradisjonelt har vært betydningsfulle for bosettingen langs kysten av Finnmark, det vil si fiskeriene. NOU'en viser at dette er en rettsplikt som er forankret både i norsk og internasjonal lov:

Den norske stat har en rettsplikt til å gi samene reelle muligheter til å sikre og utvikle sin kultur. For samene langs kysten (sjøsamene) er fiske i fjorder og kystfarvann – ofte i kombinasjon med annen næring – avgjørende for bosetningen i de samiske lokalsamfunn og for videreføring av den sjøsamiske kulturen. Denne rettsplikt følger av Grunnloven, av de internasjonale rettsregler og av menneskerettsloven av 1999. De sentrale bestemmelsene i folkeretten er FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 og ILO konvensjon nr. 169, artikkel 15. (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 281).

Det fastholdes at fiske, utvilsomt er en tradisjonell næringsform for sjøsamene, og at samene i særlig grad har drevet fiske i fjordene. Det fremheves imidlertid at dette ikke har vært en «kulturspesifikk» næringsform for samer, i den forstand at samene har drevet fiske i større utstrekning – og i nyere tid heller ikke på vesentlig annen måte – enn andre bosatt langs kysten i Finnmark” (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 264). I NOUen fastslå imidlertid at statens ansvar etter internasjonale konvensjoner (FN-konvensjonen artikkel 27) er et resultatansvar, og at norske myndigheter derfor også har et ansvar i å beskytte fiskeriene i sjøsamiske områder. I NOUen fremheves at beskyttelse av samenes rett til å utnytte naturressurser er viktig for å opprettholde bosettingen i sjøsamiske områder og at fortsatt bosetting er viktig på grunn av at kultur oppstår og videreutvikles i samhandling mellom mennesker:

Det er i samhandling mellom samer at det skapes samisk kultur. Det er i samhandling mellom samer ved fjord og kyst at den sjøsamiske kultur videreføres og utvikles. Denne samhandling forutsetter at det er lokalsamfunn der samene bor og har sin virksomhet. (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 269).

Lovforslaget legger derfor til grunn et mer dynamisk kulturbegrep enn det tidligere ensidige fokuset på forholdet mellom materialitet og kultur, og det understrekes at modernisering av tradisjonelle næringer som fiskeri ikke innebærer mindre rettsvern:

FNs menneskerettskomité har lagt til grunn at en modernisering ikke fratar en tradisjonell næring dens rettsvern. Et folks kultur er dynamisk, aldri statisk. Det gjelder også kulturbegrepet i SP artikkel 27. (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 266).

Videre fremheves det at opprettholdelsen av lokalsamfunn ansees som avgjørende for at samer skal kunne dyrke sin kultur gjennom at tradisjonell kunnskap og tradisjonelle praksiser er forankret i lokalsamfunn (NOU s. 195). Om dette heter det videre:

Forsvinner disse lokalsamfunnene som samiske samfunn, vil også den sjøsamiske kulturen bli borte i løpet av kort tid. Det innebærer at staten har et ansvar for at de samiske lokalsamfunn kan leve. Retten til fiske må ha et omfang som gir et realistisk grunnlag for en livskraftig bosetning i de samiske fjord- og kystsamfunn (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 269).

Lovforslaget presentert i NOUen skiller ikke mellom samer og ikke-samer. Retten til å fiske er utformet som en kollektiv rett som gjelder for alle som bor i Finnmark:

De som er bosatt i fjorder og langs kysten av Finnmark, tilhører flere folkegrupper. Samiske rettigheter utformet som kollektive rettigheter for områder vil derfor innebære at særrettighetene i betydelig grad også vil komme ikke-samiske fiskere til gode. En slik utvidelse er som påpekt ingen innvending samerettslig sett så lenge de mer omfattende områderrettighetene er utformet for å verne de samiske lokalsamfunn og er tilstrekkelige for et vern av disse lokalsamfunnene. (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 278).

Når det gjelder spesifikt om laksefiske så fremhever utvalget bak NOUen at man skal ”Arbeide for at sjølaksefiskerne får tilbakeført sine tradisjonelle rettigheter til laksefiske” (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 232). Det vises også til konflikten mellom elvelaksefiskere og sjølaksefiskere. I denne fremheves tendensen til at elvefiskere argumenterer for at den laksen som ikke blir fanget i sjøen kunne blitt fanget i elvene, og det at sjølaksefiskerne møter dette argumentet med at deres nærings- og kulturbegrunnede fiske er viktigere enn det sportsfisket som foregår i elvene. Videre hevder utvalget at selv om retten til å fiske skal forvaltes i tråd med de biologiske grenser som fiskerimyndighetene til enhver tid definerer, så er situasjonen spesiell for sjølaksefisket:

Laksen er det materielle grunnlaget for sjølaksefiskekulturen. Hvis fisket stoppes, men tas opp igjen, når laksebestandene igjen er innen sikre biologiske grenser, kan vi snakke om sjøsamiske kulturvern, men hvis fisket stoppes over lang tid, forsvinner også sjøsamekulturen knyttet til laksefiske. Laksen sikres, men da først og fremst som grunnlag for elvefiske. Elvefiske er også grunnlag for samisk kultur men ikke først og fremst sjøsamisk kultur...Avveiningene knyttet til det å realisere laksefiskets rolle som kulturbærer og villaksens overlevelse, er altså komplekse (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 399).

Kystfiskeutvalget observerer også at deltakelsen i sjølaksefisket er i nedgang i og med at om lag bare 1/3 av FeFo sine laksesett er i bruk. Til tross for den reduserte deltakelsen i sjølaksefiske argumenterer Kystfiskeutvalget for at dette fisket fortsatt

har stor betydning for den sjøsamiske kulturen og at en bør se nærmere på nye muligheter for en videre utviklingen av dette fisket:

En kan også se for seg nye muligheter for å tjene penger på laks. Mens laksefisket i elv lenge har gitt inntekter ved utleie av fiskerett, og tilrettelegging av infrastruktur rundt fisket, har man også i den senere tid fått økt interesse for, og visse erfaringer med utleie av rettigheter i sjø i turismesammenheng. Administrasjonen i FeFo uttaler seg i positive vendinger om rettigheter til laksefiske i sjø som et «reiselivsprodukt». (NOU 1999: 9) (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 237).

Den vendingen som Kystfiskeutvalget tar ved å se sjølaksefisket i en større, sektorovergripende sammenheng ved at de setter deltakelsen i fisket i sammenheng med nye næringer som turisme, representerer noe nytt innenfor fiskeriforvaltningen. De fleste statlige inngrep i adgangen til å fiske har hatt som målsettingen at adgangsretten skulle sikres for de som har historiske rettigheter og mulighet for lønnsom drift. Kystfiskeutvalget åpner for en annen næringstilpasning med basis i laksen, og dette med tanke på å styrke både sjølaksefiske og reiseliv som mulige fremtidsnæringer. Dette innebærer en videreføring av en kombinasjonstilpasning, om enn forskjellig fra den tradisjonelle fiskerbondetilpasningen. Dette åpner for en mer sammensatt måte å fortolke kultur inn i økonomiske praksiser:

Kulturhistorien er viktig. Den viser hvor vi kommer fra og hva som er basis når vi går inn i omgripende endringer. For kultur kan endres. De marine ressursene i Finnmark har vært utnyttet på ulike måter og med ulik teknologi gjennom tidene. Nye ressurser og utnyttingsmåter er kommet til. I dag tar noen i bruk nye muligheter som ligger i kombinasjoner mellom reiseliv og fiske. Fiskere tar med turister på havet der de får følge og delta i f.eks. kveitefiske. Også i laksefisket, som lenge har vært et reiselivsprodukt hva angår elvefiske, begynner en nå å vurdere mulighetene for å anvende sjølakserettigheter kommersielt i turismesammenheng. Det viktige i slike endringsprosesser, er anerkjennelsen av at folk bor og virker på et sted fordi det er et marint grunnlag for deres virksomheter. En stedsorientert forvaltning som ser sammenhenger mellom lokalsamfunn på land og ressurser i havet, er nødvendig for å sikre kulturelt og økonomisk grunnlag. (Fiskeri- & kystdepartementet 2008: 247).

Med sine konklusjoner føyer utvalget bak NOU 2008:5 seg inn i det som er et mønster i norsk tilnærming til urfolksrettigheter. Det rådende synet er at de kulturelle institusjonene til urfolk kun kan holdes oppe gjennom at man sikrer det økonomiske grunnlaget som kulturen hviler på. Parallelt med at naturtilpasninger ansees som dynamiske, så argumenteres det i slike sammenhenger for at den «tradisjonelle» økonomiske tilpasningen må sikres for å bevare kulturelle institusjoner, og at det

derved påhviler staten å sørge for en beskyttelse av adgangen til tradisjonelle aktiviteter.

Det nye i NOU 2008:5 er at man i større grad enn i tidligere utredninger ser på moderniseringen av den samiske kulturen som en prosess som ikke nødvendigvis innebærer en kulturell forvitring. I utredningen tar utvalget til orde for at moderne samiske kulturer er legitime uttrykk som kan stille de samme folkerettslige krav til staten som «tradisjonelle» samiske næringer. Til grunn for en slik holdning ligger et mer dynamisk og organisk kultursyn enn den typen materialisme (fokus på materielt grunnlag) som har ligget til grunn for tidligere utredninger. Dette er, som vi skal se av gjennomgangen nedenfor, også et trekk ved urfolks rett til fiske i andre land.

8.0 Urfolks rett til fiske – andre land

8.1 Innledning

Retten til å fiske er ett aspekt av urfolks bestrebelser på å vedlikeholde og videreutvikle sin kultur, identitet og næringsutøvelse innenfor moderne nasjonalstater, inkludert i dette adgangsrett til fiskeområder; til utøvelse av ulike typer fiske (redskapsbruk); eller adgang til ulike fiskebestander. Mens retten til laksefiske i elv i stor grad kan drøftes uten omfattende henvisninger til ulike fiskerier i sjø, inngår sjølaksefiske ofte som et av flere elementer i marine fiskerier på et mer generelt nivå.

Vår gjennomgang av urfolks rettigheter i et utvalg andre land⁴³ gir et ganske entydig bilde av den generelle rettsutviklingen når det gjelder urfolks rettigheter til fiske og viser at disse rettighetene har blitt betydelig styrket gjennom nasjonale lov- og regelverk. Dette har dels skjedd innenfor rammene av kommersielt fisket, og dels regulert som andre typer fiske (f.eks. Canada). Parallelt med denne rettighetsutviklingen er det også gjennomgående at ressursbevaringsmålsetninger i økende grad har blitt artikulert og lovfestet. Hensyn av sistnevnte type er målsetninger som kan begrense *utøvelsen* av urfolks rettigheter, uten at disse rettighetene som sådan opphører.

8.2 Canada

Historisk bruk av områder og ressurser har vært et sentralt omdreiningspunkt i diskusjoner om urbefolkningers rettigheter, både innen nasjonal og internasjonal rettsutvikling. Dette har resultert i at begrepet *tradisjon* har vært sentralt i disse. Connolly (2006) behandler utviklingen av tradisjonsbegrepet innenfor kanadisk rettsoppfatning knyttet til urfolksrettigheter.⁴⁴ En sentral fortolkningsstrategi i forhold til tradisjon har tatt utgangspunkt i det som omtales som ”frozen rights”; at tradisjonell bruk kan identifiseres når det er stort sammenfall mellom en historisk (pre-colonial) og nåtidig praksis. I denne fortolkningen er en nåtidig urfolkspraksis å betrakte som tradisjonell hvis den er ”substantially similar to pre-colonial indigenous practices” (Connolly 2006: 28). Et sentralt problem med denne konseptualiseringen av tradisjon, og dermed også med den tilknyttede rettighetsforståelsen, er at den blokkerer for en rettslig anerkjennelse av kulturelle (og økonomiske) endringsprosesser hos urfolk. Samtidig har kanadisk (og annen lignende, ”common law”) rettspraksis utviklet seg i dialog med den samfunnsvitenskapelige (særlig sosialantropologiske) teoriutvikling knyttet til urfolk, praksiser, rettigheter og tradisjon: “The legal concept of tradition is

⁴³ New Zealand var inkludert i et tidligere utkast av rapporten, og utviklingen mhp. maoriernes rettigheter trekker i samme retning.

⁴⁴ Og også hvordan dette er relevant for rettsutviklingen i andre ”common law”-systemer, som de vi finner i Australia, USA og New Zealand (Connolly 2006: 27).

importantly indeterminate in its meaning, and this generates a zone of discretion. In deciding whether or not a claimant set of practices is traditional and, therefore, meriting of legal recognition and protection, judges have to make choices informed by other than the terms of the relevant statute or body of case law” (Connolly 2006: 29).

I 1982 vedtok det kanadiske parlamentet “The Canadian Constitution Act”, som gir konstitusjonell anerkjennelse av rettighetene til de kanadiske urbefolkningene (første-nasjoner, inuitter og metis): ”The existing aboriginal and treaty rights of the aboriginal peoples of Canada are hereby recognized and affirmed.“ og videre:” “treaty rights” includes rights that now exist by way of land claims agreements or may be so acquired” (seksjon 35, (1) og (3)). Til tross for denne konstitusjonelle forankringen av urfolksrett, er det likevel “not immediately clear (...) what characteristics indigenous practices need to possess in order to obtain recognition and protection under Section 35(1)” (Connolly 2006: 30). Tradisjonsbegrepets plass og fortolkning i kanadisk rett blir dermed en arena for strid om forholdet mellom kontinuitet og endring i forståelsen av kulturelle og økonomiske praksiser. Anerkjennelsen av at endring i urbefolkningenes praksiser ikke opphever deres rettslige beskyttelse, kommer blant annet til uttrykk i en kanadiske høyesterettsdom R v. Van Der Peet (1996): ”The evolution of practices, customs and traditions into modern forms will not, provided that continuity with pre-contact practices, customs and traditions is demonstrated, prevent their protection as aboriginal rights” (referert i Connolly 2006: 36), og en anerkjennelse av at: “distinctive aboriginal culture is not a reality of the past, preserved and exhibited in a museum” (ibid.).

Likevel blir dette dynamiske perspektivet et formelt supplement. Endringsdoktrinen i kanadisk urfolksrett erstatter ikke kontinuitetsdoktrinen. Det er nettopp her tradisjonsbegrepet formidler mellom disse to, men likevel ikke gir noen klare føringer: ”the concept of tradition gives no determinate og authoritative indication of the precise degree of similarity required for recognition.” (Connolly 2006: 34). Relevansen av dette for fiskerispørsmål fremgår av et eksempel i nevnte høyesterettsak: “Consider an indigenous group who, prior to colonisation, caught fish with pre-colonial implements and traded fish with other indigenous groups on a relatively small scale. Suppose today that the contemporary members of that group catch fish on a significantly larger scale with modern technologies and sell it for money to non-indigenous parties, and that the indigenous group wishes to have its contemporary practice legally recognized as an aboriginal right. In order to do so, they must, among other things, prove to a judge that the contemporary practice is a traditional practice, that it is not unacceptably different in content from the pre-colonial practice“(Connolly 2006: 37).

I kanadisk rettspraksis har det her utviklet seg to retninger eller ”skoler” i hvordan urbefolkningenes praksis skal karakteriseres: på den ene side dommere som legger vekt på de *spesifikke karakteristika* ved en gitt praksis, hvorved et lavteknologisk fiske i en bytteøkonomi fremstår som vesentlig forskjellig fra storskalafiske i en regional eller global pengeøkonomi. På den annen side dommere

som vektlegger mer *generelle trekk* ved praksisen, det vil si kontinuiteten i det å fange og omsette fisk, med mindre vekt på hvordan dette skjer mer detaljert. Den juridiske skjønnsutøvelsen blir dermed sentral, samtidig som utøvelsen av denne skjønnsutøvelsen typisk nedtones i de juridiske begrunnelsene for domsavsigelser.

8.2.1 Sparrow-saken

I etterkant av vedtaket om The Canadian Constitution Act avsa kanadisk Høyesterett en rekke dommer utover 1980-tallet som ga uttrykk for økte statlige forpliktelser i forhold til urfolkenes interesser og rettigheter (jfr. sakene *Guerin v. The Queen* (1985), *Simon v. The Queen* (1986) og *R. v. Sioui* (1990), her ref. fra (Asch and Macklem 1991: 499). I mai 1990 brakte Musqueam-indianerne en fiskerisak for retten (*R.v. Sparrow*). Her hevdet gruppen at deres rettigheter til fiske er beskyttet av konstitusjonens formulering om at: "existing aboriginal and treaty rights are hereby recognized and affirmed". Det som saken konkret omhandlet, var hvorvidt disse urbefolkningsrettigheter hadde forrang fremfor eksisterende føderale fiskerireguleringer som satte krav om tillatelse til å fiske (fishing permit), så vel som redskapsbegrensinger (drivgarn med lengde inntil 25 favner). Musqueam hevdet at de konstitusjonelle urfolksrettighetene hadde forrang over de mer spesifikke fiskerireguleringer. Høyesterett la her til grunn at de rettigheter Canadas urfolk hadde blitt tilstått gjennom "common law", etter seksjon 35(1) i Constitution Act av 1982, ga en konstitusjonell forankring som innebærer at lover som påvirker disse rettighetene må gis en konstitusjonell prøving (Asch and Macklem 1991: 499).

8.2.2 Urfolks status i kanadisk fiskeriforvaltning

Det kanadiske fiskeridepartementet (Department of Fisheries and Oceans (DFO), også kalt Fisheries and Oceans Canada), har formulert sine overordnede relasjoner til Canadas urfolk i femårsplanen "Our Waters, Our Future 2005-2010", hvor det heter at DFO skal styrke relasjonene til disse folk gjennom bl.a. å:

1. Enhance the involvement of Aboriginal groups in fisheries management decision-making processes using a model of shared stewardship (...) in which Aboriginal groups collaborate with the Department in decision-making.
2. Increase the involvement of Aboriginal groups in the decision-making processes in other areas of DFO's responsibility including integrated oceans management, species at risk, habitat management, scientific research and aquaculture development.
3. Improve the stability of the west and east coast fisheries by resolving commercial access issues.
4. Continue to manage the fisheries in a manner that is consistent with the constitutional protection provided to Aboriginal and treaty rights by Section 35 of the *Constitution Act*, 1982 and the *Fisheries Act*.

5. Contribute to the broader Government of Canada objective of greater economic development for First Nations by assisting with greater access to economic opportunities, such as commercial fishing (DFO 2007: 3).

DFO beskriver det konkrete arbeidet med disse målsettingene som følger: “DFO has developed a suite of programs and approaches to engage Aboriginal groups. The Aboriginal Fisheries Strategy (AFS), which provides a regulatory framework for food, social and ceremonial fisheries, and employment opportunities related to fisheries management, is one of DFO's most important tools for engaging Aboriginal groups. Through this program, DFO has a relationship with about 225 Aboriginal groups.” I 2003 lanserte DFO to programmer, “Aboriginal Aquatic Resource and Oceans Management” (AAROM) og “Aboriginal Inland Habitat” (AIH) for å involvere urfolksgrupper i vassdrags- og økosystemforvaltning, og for å bygge kapasitet blant annet i forhold til forvaltning av fiskeressursene. Senere ble programmene ”At-Sea Mentoring Initiative” og “Fisheries Operations Management Initiative” introdusert for å bidra til å styrke urfolkens kommersielle fiskerier. DFO er også involvert i forhold til fiskeriaspekter i rettighetsavklaringer. (Land claim agreements).

Disse utviklingstrekkene er fulgt opp i det strategiske dokumentet: ”An Integrated Aboriginal Policy Framework 2006-2010” fra 2007. Begge disse policy-dokumentene referer til ”aboriginal *and* treaty rights”, en formulering fra seksjon 35(1) i den konstitusjonelle endringen i 1982. Det er likevel ikke klart i hvilken grad de kanadiske urbefolkningene har rettigheter uavhengig av de rettigheter de har blitt tildelt av det kanadiske rettsvesen, med andre ord om de har rettigheter utover det som er nedfelt i historiske avtaler og traktater. Asch & Macklem (1991) viser til at rettsstatus er utydelig, og at en rekke konkrete dommer (deriblant Sparrow-dommen) gir uttrykk for to forskjellige oppfatninger om urbefolkningenes rettighetsstatus: en tilnærming basert på ”inherent right”, som bygger på at urbefolkningene har rettigheter uavhengig av hva det kanadiske rettssystemet måtte tilkjenne dem av rettigheter, og en ”contingent rights approach” som gjør slik rettslig status og beskyttelse avhengig av at storsamfunnet (gjennom lovgivning og rettspraksis) eksplisitt tilkjenner disse gruppene rettigheter: ”under a contingent theory of aboriginal right, self-government is a label for a bundle of rights that attach to Native people as a result of legislative or executive action or constitutional amendment, and is not dependent upon a prior acceptance of First Nations sovereignty” (Asch and Macklem 1991: 502). Skillet mellom disse to rettsoppfatningen kom til uttrykk allerede på begynnelsen av 70-tallet i den såkalte Calder-saken (1970-73) i det at en av dommerne (Hall) argumenterte mot en dommerkollega (Davey) gjennom at han hevdet at ”aboriginal Indian title does not depend on treaty, executive order or legislative enactment” (referert i Asch and Macklem 1991: 502).

Som følge av blant annet Sparrow-dommen, og den senere oppfølging og konkretisering av ”aboriginal rights” i forhold til fiskeressurser, har en rekke urfolk og delstatsmyndigheter inngått avtaler om urfolks rettigheter til såkalt FSC-fiske

(food, social, and ceremonial purposes). Dette defineres som et subsistensfiske rettet mot matauk, sosiale relasjoner/gaver og bruk av fisk i seremonielle sammenhenger. Som subsistensfiske er dette rettigheter utenfor rettigheter til å utøve kommersielle fisket. Den kanadiske Høyesteretten sin avgjørelse i Sparrow-dommen innebar at urfolks rettigheter på visse vilkår kunne settes midlertidig til side, for eksempel for å redde en fiskebestand slik at urfolkenes høstingsrettigheter kunne ”aktiviseres” senere, mens for eksempel hensynet til å øke lønnsomheten i det kommersielle fisket eller sportsfisket ikke er en tilstrekkelig tungtveiende grunn til å regulere FSC-fisket. Dette medførte at FSC-fisket ble refortolket fra å være et ”discretionary privilege” som ble gitt Canadas urfolk av de føderale myndigheter til å være en konstitusjonelt beskyttet rettighet (Harris 2007: 5).

I 2007 ble en ny fiskerilov fremlagt for House of Commons, og her vises det i forordet (preamble) til seksjon 35(1) i The Canadian Constitution Act, og det presiseres at denne: “recognizes and affirms the existing aboriginal and treaty rights of the aboriginal peoples of Canada and Parliament recognizes the importance of fisheries to many aboriginal communities” (Bill C-32, preamble), og videre at: “aboriginal, commercial and recreational fishers and their organizations, fish processors, communities, industry associations and the public desire a greater and more direct participation in decisions respecting the future of Canada’s fisheries, including the conservation and protection of fish habitat”.

I paragraf 6 (d) i The Canadian Constitution Act heter det om anvendelse av loven at myndighetene skal søke å: “manage fisheries and conserve and protect fish and fish habitat in a manner that is consistent with the constitutional protection provided for existing aboriginal and treaty rights of the aboriginal peoples of Canada”. Med andre ord skal den generelle fiskeriforvaltningen og hensynet til ressursvernet ikke gå på bekostning av de kanadiske urfolks eksisterende rettigheter, selv om for eksempel bestandshensyn kan gi opphav til periodiske begrensninger i den faktiske utøvelsen av slike rettigheter. Videre heter det i § 6 (e) at forvaltningen skal: “consider traditional knowledge, to the extent that it has been shared with them, with respect to the management of fisheries and the conservation and protection of fish and fish habitat”. Urfolkenes erfaringsbaserte kunnskap skal med andre ord også vurderes som et forvaltningsrelevant kunnskapsgrunnlag. Ambisjonene om samarbeid mellom føderale myndigheter og Canadas urfolk uttrykkes også eksplisitt når det gjelder villaksforvaltning mer spesifikt: “Conservation initiatives will be optimised by actively engaging provincial governments, First Nations and other Aboriginal organizations and other stakeholders in the development, implementation, promotion, maintenance of, and compliance with management decisions, and by the sharing of responsibility and accountability for the outcome of such decisions.”⁴⁵

⁴⁵ Dette er et av fire prinsipper som ligger til grunn for Canadas ”policy for conservation of wild atlantic salmon” fra 2007, se http://www.dfo-mpo.gc.ca/communic/fish_man/WASP-PSS/Policy-Politique_e.htm.

8.3 Grønland

Fiskeriene på Grønland er regulert i *Landstingslov nr. 18 af 31. oktober 1996 om fiskeri*.⁴⁶ Lovens kapittel 4 setter strenge krav til at fiskere og/eller fiskeriselskaper skal ha permanent tilknytning til Grønland, med unntak av de utenlandske aktører som gis adgang til fisket i medhold av internasjonale avtaler.

Den langt overveiende del av laks som fanges i grønlandsk farvann, er laks som er på fødevandring fra Nord-Amerika til Europa. Den geografiske fordelingen av laks i grønlandsk farvann varierer sterkt fra år til år, på grunn av variasjon i havtemperatur. Gjennomgående finner vi laksens nord-grense ved Disko-bukta på vestkysten og Ittoqqortoormiit på østkysten. Den eneste grønlandske laksestammen finnes i Kapisillit i Godthåbsfjorden. Denne laksen vokser langsomt og forblir i ferskvann i 4-6 år. Størrelsen på bestanden av laks ved Grønland er ukjent.⁴⁷ På grunn av svikt i de nord-amerikanske og sør-europeiske bestandene, anbefaler ICES/ACFM fra 2004 at det ikke fiskes på atlantisk laks i Grønland.

Laksefisket på Grønland reguleres av ”Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 21. af 10. august 2002 om fiskeri efter laks”⁴⁸. For å drive kommersielt laksefiske, kreves lisens fra myndighetene. Både for dette fisket, og for såkalt ”ikke-erhvervsmæssigt fiskeri”, kreves at utøver er dansk statsborger med fast bostedsadresse på Grønland⁴⁹ (§§ 3.1; 10.1). Yrkeslaksefisket finnes i to varianter: et kvoteregulert fiske med videre salg til fiskekjøpere (inhandlingsselskaber) (§5,1) og et fiske utenfor kvotesystemet, hvor laksen ”kun må sælges via det lokale brædt til hoteller, restauranter, hospitaler, utdannelseinstitusjoner og andre offentlige spisesteder” (§5.2.). For det kvoteregulerte fisket fastsettes totalkvote og fangsperioder årlig av Landsstyret. Tillate redskaper er merkede drivgarn med minimum maskevidde 14 cm og maksimalt 20 lengder, eller krok/sluk. Lisenssøkere må selv eie laksegarn og båt med maksimal lengde 12,8 meter.

I 2001 ble det fastsatt en kvote på 114 tonn, men kun rapportert en total kommersiell fangst på 34,5 tonn (30,3 % av kvoten). Med tillegg av 8 tonn, som ble rapportert til privat forbruk, ble 37,3% av kvoten tatt. I 2002 solgte fisker- og fangerorganisationen KNAPK den kommersielle laksekvoten på 55 tonn til North Atlantic Salmon Foundation (en organisasjon for nordamerikanske fritidsfiskere) for 1,5 mill. kr. Dette innebar at det i 2002 ikke var et kommersielt laksefiske på Grønland. I 2003 vedtok Landsstyret forbud mot lakseeksport, mens det fortsatt var

⁴⁶For et sammendrag, se

http://dk.nanoq.gl/emner/erhverv/erhvervsomraader/fiskeri/fiskeristyrelsen/love_og_bekendtgørelser/~media/1168EF4BBEF341439026737A5C37C18E.ashx).

⁴⁷Kilde:

http://dk.nanoq.gl/emner/landsstyre/departementer/landsstyreformandens%20departement/tusagassiiik/projekter/tulugaq/fakta_om_dyrene/fisk_rejer_krabber/laks_atlantisk_laks_skaellaks.aspx

⁴⁸ Kilde: <http://www.retssal.dk/billeder/21102002.doc> . Paragraf-henvisninger i dette avsnittet viser til denne.

⁴⁹ Utlendinger har samme rett, forutsatt at de har hatt fast registrert bostedsadresse på Grønland i minimum to år.

anledning til laksefiske til privat forbruk, og salg til institusjoner og restauranter. Dette er en praksis som har vedvart frem tom. 2008⁵⁰.

Det ”ikke-erhvervsmessige fiskeri etter laks” utøves utenfor kvotereguleringene, men må finne sted innenfor de perioder Landsstyret fastsetter. Dette fisket tillates kun utført fra båter inntil 12,8 meters lengde, med fiskestang og krok, samt ett 2000 knuters standgarn med minimum maskevidde 14 cm. Fangst fra begge disse fiskerier skal fortløpende rapporteres til Grønlands Fiskerilicenskontroll (GFLK).

Turistfiske etter laks er hjemlet i Hjemmestyrets kunngjøringer om betalingsjakt og fiske, innenfor den perioden som er fastsatt for ikke-erhvervsmessig laksefiske (jfr. over). Tillatte redskaper er begrenset til fiskestang, og det er forbudt å omsette denne fisken på og utenfor Grønland. Reguleringene av laksefisket på Grønland inneholder ingen skiller basert på etnisk tilhørighet, men legger stor vekt på tilhørighet til det grønlandske samfunn, gjennom krav om permanent adresse på Grønland i minimum to år før lisens kan innvilges.

8.4 Russland⁵¹

I de samlede russiske fiskerier er laksefisket av begrenset betydning (Stiansen and Filin 2008: 146) men villaksbestanden er ventet å øke noe som følge av klimaendringer (ibid.:129). Fiskeriene i Russland reguleres med basis i den føderale lov om fiske og bevarelse av akvatiske biologiske ressurser (N166) av 2004. Her omtales urfolks rettigheter som følger:⁵² “account is taken of the interests of the population of coastal territories, in particular, small-numbered indigenous peoples of the North, Siberia and Far East of the Russian Federation; accordingly, they must have access to aquatic biological resources to maintain the livelihood of the population” (Korolev and Sigurdarson 2005: 18-19). Mens loven altså foreskriver at det skal tas hensyn til urfolksinteresser, er ikke urfolk eller deres representanter eksplisitt nevnt som relevante forvaltningsaktører i lovens artikkel 7, som definerer de relevante deltakere i forvaltningsprosessen.

De russiske urfolkens tradisjonelle fiskeriaktiviteter er en av seks generelle fiskeriaktiviteter som omtales i Fiskerilovens artikkel 16: “fishing for the purpose of maintaining a traditional way of life and pursuing the traditional economic activity of small-numbered indigenous peoples of the peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation” (Korolev and Sigurdarson 2005: 22). Slikt fiske kan utføres av personer “deemed part of said peoples and by the communities thereof” (artikkel 25.1). Det fremgår videre at dette fisket skal reguleres av føderale myndighetsorganer (artikkel 25.2): “First nations of the North have rights to carry out

⁵⁰ http://dk.nanoq.gl/emner/landsstyre/departementer/departement_for_fiskeri/nyhedsforside/nyheder_fra_dep_fiskeri/2008/07/laksefiskeri.aspx

⁵¹ Til tross for omfattende litteratursøk finner vi få tilgjengelige dokumenter på vestlige språk om sjølaksefiske og urfolk i Russland.

⁵² Her referert etter engelsk versjon som vedlegg til Korolev & Sigurdarson (2005).

subsistence fishery(...). Quota for the subsistence fishery is set annually by the Russian Government on the region-by-region basis and then allocated to the First nations by regional administrations. No quota has been utilized since 2004 when the Federal Law came into force” (NASCO 2008: 190-191).

Russland hadde i 2000 anerkjent 40 folkegrupper som urfolk (indigenous peoples), og med anerkjennelsen av Izhma-Komi i 2005, er antallet nå 41.⁵³ Ansipra-prosjektets oversikt over etniske grupper i nordområdene⁵⁴ fremhever at fiske (inkl. ulike former for laksefiske) har vært, og er, viktig for mange folkegrupper. Til tross for at russiske myndigheter anerkjenner urfolks fiskerettigheter gjennom den overordnede fiskerilovgivningen, så beskrives praksis ofte annerledes. Når det gjelder situasjonen for samene på Kolahalvøya, fremholder en FN-rapport at ”the Sami on the Kola Peninsula are excluded from their traditional salmon fishing areas (...) which has an overall negative impact on their possibilities to conduct traditional fishing and maintain their traditions and knowledge regarding salmon” (UNEP 2005: 14). Denne problematikken synes særlig å gjelde elvefiske som blir fortrent av et betalingsdyktig fritidsfiskesegment: “The Murmansk Fishing and Water Department alters rules and periods for salmon fishing nearly every year for the benefit of foreign tourist fishing. In 1995 the inhabitants of the Kanevka village could fish salmon on the Ponoy river at a length of 60 km without any time limit. In 2000, they were allowed to fish (...) only at a length of 10 km and only on its left side, for a period of maximally 6 hours with a maximum catch of one salmon and one other type of fish” (UNEP 2005: 74). Vårt kildemateriale gir ikke anledning til å trekke klare og generelle konklusjoner om relasjonene mellom det formelle regelverket og den faktiske forvaltningspraksis.

⁵³ Kilde: http://www.npolar.no/ansipra/english/items/Off_Rec_Indigenous.html

⁵⁴ <http://www.npolar.no/ansipra/english/Index.html>

Vedlegg 1 Regulering av sjølaksefiske på Finnmarkseiendommen

I det følgende diskuteres prinsippene som legges til grunn for forvaltningen av laksesett på Finnmarkseiendommen (FeFo). I dette er det nødvendig å presentere hjemmelsgrunnlaget for FeFos forvaltning, fordi prinsippene som FeFo forvalter etter finnes i lovverket som utgjør basis for FeFos rettslige forankring. Etter dette diskuteres ordningene som FeFo benytter for tildeling av lakseplasser i lys av forskjellige former for ressursregulering.

Finnmarksloven

Sjølaksefiske på Finnmarkseiendommen, tidligere statens grunn i Finnmark, reguleres etter Finnmarksloven.⁵⁵ Finnmarksloven ble vedtatt 8. juni 2005 og er utformet for å følge opp Samerettsutvalgenes arbeider, særlig NOU 1997:4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*. Det fremkommer av § 3 i Finnmarksloven at den er en realisering av Norges folkerettslige forpliktelser overfor urfolk og en følge av ILO-konvensjon nummer 169. Formålet med loven fremkommer i § 1, *Formål*, hvor det heter at:

Lovens formål er å legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark fylke forvaltes på en balansert og økologisk bærekraftig måte til beste for innbyggerne i fylket og særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv.

Anvendelsesområdet for loven fremkommer i § 2, *Virkeområde*:

Loven gjelder for fast eiendom og vassdrag med naturressurser i Finnmark fylke. I strandlinjen gjelder loven så langt ut i sjøen som den private eiendomsretten strekker seg.

Det er viktig å understreke at forvaltningen av land og vann i Finnmark under FeFos mandat ikke er endelig fastlagt. I § 4 og 5 er det nedlagt retningslinjer for hvordan forvaltningen av Finnmarkseiendommen skal utvikles. I § 4, *Sametingets retningslinjer for endret bruk av utmark*, heter det at:

Sametinget kan gi retningslinjer for hvordan virkningen for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv av endret bruk av utmark skal bedømmes. Retningslinjene skal godkjennes av departementet.

⁵⁵ Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (<http://www.lovdata.no/cgi-wif/wiftdles?doc=/usr/www/lovdata/all/nl-20050617-085.html> &emne=finnmarkslov*&&)

I saker om endret bruk av utmark skal statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter vurdere hvilken betydning endringen vil ha for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv.

Paragraf 4, første ledd må oppfattes slik at Sametinget gis betydelig myndighet med hensyn på å bedømme hvilke konsekvenser for samisk næringsutøvelse og kultur som følger i kjølvannet av endret bruk av FeFos eiendom. Dette betyr at Sametinget, under godkjenning av departementet, kan lage retningslinjer for hvordan forvaltningsinngrep på Finnmarkseiendommen skal bedømmes. Dersom statlige, fylkeskommunale eller kommunale myndigheter ønsker å endre bruken av utmarken må Sametinget kontaktes for utarbeidning av retningslinjer for å bedømme konsekvensene av endret bruk. Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter er så forpliktet til å følge disse retningslinjene når konsekvenser av endret bruk skal utredes. Dette må betraktes som en betydelig rett til medforvaltning til Sametinget. Etter § 2 gjelder denne retten også laksesett, og forvaltningen av disse, i og med at disse er plassert innenfor den private eiendomsrettens virkeområde. Konsekvensen av disse retningslinjene for laksefiske, er at Sametinget skal involveres i planleggingen av reguleringsinngrep i dette fisket.

Etter § 5, *Forholdet til bestående rettigheter*, har samene, både kollektivt og individuelt, opparbeidet seg rettigheter til grunn i Finnmark gjennom langvarig bruk av land og vann.. Derfor gjør *ikke* Finnmarksloven inngrep i eksisterende rettigheter som samene har opparbeidet. Det er med andre ord slik at eksisterende hevdbaserte ordninger, som alders tids bruk og andre ordninger, ikke omfattes av Finnmarksloven og slike ordninger kan derfor ikke endres med hjemmel i denne. Hvorvidt denne bestemmelsen også omfatter laksefiske i sjøen er uklart, men det virker plausibelt å anta dette i lys av bestemmelsens formulering.

Finnmarksloven etablerer videre en ordning for å fastslå omfanget av og innholdet i de rettighetsordninger som hevdes. En slik ordning er nedfelt i § 5, tredje ledd, hvor det heter at:

For å fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene som samer og andre har på grunnlag av hevd eller alders tids bruk eller på annet grunnlag, opprettes en kommisjon som skal utrede rettigheter til land og vann i Finnmark, og en særdomstol som skal avgjøre tvister om slike rettigheter, jf. kapittel 5.

Denne kommisjonen, *Finnmarkskommisjonen*, er beskrevet i kap 5, § 29. Finnmarkskommisjonen har til oppgave å utrede om det finnes unntak fra den grunnen som er overtatt av Finnmarkseiendommen fra staten. Med andre ord, om det finnes områder i Finnmark hvor det hevdes eiendomsrettigheter på bakgrunn av hevd, alders tids bruk og andre ordninger. Det er også opprettet en egen domstol for å avgjøre saker hvor det oppstår tvister i slike saker. Denne er spesifisert i § 36, *Utmarksdomstolen for Finnmark*.

Det er med andre ord opprettet en ordning for domstolsbehandling ved eventuelle tvister som følger i kjølvannet av at Finnmarkskommisjonen har utredet retten til land og vann i et område. Finnmarkskommisjonen startet sitt arbeide sommeren 2008 og det finnes på nåværende tidspunkt ingen saker som kan vise hvordan denne vil utføre sitt virke eller hvilke konkrete prinsipper som vil legges til grunn i dette arbeidet. Det er heller ennå ikke ført noen saker for utmarksdomstolen.

Når det gjelder laksefiske og eiendomsstrukturen til laksesettene i Finnmark, kan disse deles inn i følgende kategorier:

1. Private lakseplasser. Dette er lakseplasser som eies som en følge av at de ligger på privat grunn og derfor foregår fisket som en direkte følge av privat eierskap.
2. Fiskeplasser som forvaltes av FeFo. Disse vil presumptivt dele seg i to grupper etter hvert som Finnmarkskommisjonen utfører sitt arbeide.
 - a. Laksesett som vil blir overdratt til privatpersoner eller kollektive enheter som følge av private rettigheter som har oppstått som følge av hevd, alders tids bruk og/eller andre ordninger som godkjennes av Finnmarkskommisjonen eller ved dom av utmarksdomstolen for Finnmark.
 - b. Laksesett som vil forbli forvaltet av FEFO fordi ingen av momentene listet under pkt a. Er gjeldende.

Det som imidlertid er klart er at alle laksesett som nå faller inn under mandatet til Finnmarkseiendommen skal utredes av Finnmarkskommisjonen. Den rettslige statusen til disse laksesettene er derfor uavklart og vil måtte avklares av Finnmarkskommisjonen.

Nærmere om regulering av sjølaksefiske på FeFos grunn

FeFo har utarbeidet retningslinjer for tildeling av lakseplasser.⁵⁶ Pågangen på disse plassene har vært i betydelig nedgang de senere årene, og av om lag 1600 lakseplasser er under 600 nå i bruk. Med bakgrunn i dette har FeFo endret tildelingskriteriene for å i større grad fange opp næringsutøvere som utøver det som omtales som moderne næringer.

Alt sjølaksefiske i FeFos områder skal skje etter tildeling fra FeFo. Dette er hjemlet i Finnmarkslovens § 27. Dette fremkommer også i reglene for tildeling av lakseplasser på Finnmarkseiendommen, pkt I.

Laksefiske med faststående redskap kan i henhold til finnmarkslovens § 27 bare foregå etter tildeling av lakseplass fra FeFo. Søknadsfristen lyses ut i de lokale avisene i Finnmark. Liste over ledige plasser og søknadsskjema fås hos FeFo.

⁵⁶ Se: <http://www.FeFo.no/index.asp?startID=&topExpand=&subExpand=&strUrl=//applications/system/publish/view/showobject.asp?infoobjectid=1005355&menuid=1001225>

Alle lakseplasser i en kommune fornyes vanligvis hvert tredje år, men det er mulig å søke på ledige lakseplasser utenom fornyelsesåret.

FeFo fører kommunevise lister over ledige lakseplasser og disse publiseres via dagspressen og på nettsidene til FeFo. Listene utrulleres hvert tredje år, men det er anledning til å søke på ledige plasser utenom hovedrulleringen. Som nevnt har man laget en ordning som forsøker å fange opp moderne næringer, det vil si næringer som går utenom det som omtales som tradisjonelle næringer. Dette fremkommer av tildelingskriteriene som FeFo har utarbeidet:

Hovedvilkåret for å få tildelt lakseplass er at søker er fast bosatt i kommunen jf. finnmarkslovens § 22 b. FeFo kan likevel tillate andre enn kommunens innbyggere å fiske jf. § 25. Dette vil særlig være aktuelt i forhold til personer bosatt i nabokommunene.

I tillegg må ett av følgende vilkår være oppfylt:

- a. Søker bør fortrinnsvis være aktiv utøver av primærnæring(er) og inntekten fra primærnæring(ene) bør utgjøre en del av søkerens totale inntektsgrunnlag. Annen lokal næringsutøvelse herunder reiselivsbasert virksomhet kan vurderes på samme måte. Særlig gjelder dette hvor tildelingen vil styrke bosettingsgrunnlaget i næringssvake områder. I en etableringsfase vil kravet til inntekt kunne reduseres noe.*
- b. Søker er aktiv reindriftsutøver.*
- c. Søker som har ansiennitet innen sjølaksefisket, og som er i ferd med å avvikle andre primærnæring(er), kan tildeles plass i en avviklingstid på 1 til 3 år.*
- d. Pensjonister som er utøvere av eller i senere tid har utøvd sjølaksefiske enten på Finnmarkseiendommen (tidligere statsgrunn) eller på privat plass eller andre primærnæring(er), kan tildeles plass.*

Uavhengig av om tilleggsvilkårene a-d er oppfylt kan tildeling skje blant annet for å sikre bosetningen i ytterdistriktene og/eller i næringssvake distrikter og for å bidra til rekruttering.

FeFo har også offentliggjort hvilke kriterier som legges til grunn dersom det oppstår konkurranse om de samme lakseplassene.

Nedenfor følger i prioritert rekkefølge de momenter som vektlegges ved konkurranse om lakseplassene:

- a. Lang tids sammenhengende ansiennitet/tidligere bruk av plassen(e) av søker/husstand. Pensjonister må regne med å bli prioritert bak aktive yrkesutøvere, dog slik at en lakseplass beholdes.*

- b. Søkers familieinntekt, forsørgelsesbyrde og laksefiskets betydning for det totale næringsgrunnlaget.
- c. Søkers tilknytning til sjølaksefisket og primærnæringene.
- d. Betydning for bosettingen i området.
- e. Søkers bosted – nærhet til lakseplassen.
- f. Søkers alder – betydning for rekruttering til primærnæringene og sjølaksefisket.

Totalt sett prioriteres primærnæringsutøvere som har drevet med laksefiske i lang tid og reindriftsutøvere. Det legges også vekt på om utøvelsen av laksefiske kan bidra til å styrke bosettingsmønster og bidra til å styrke annen primærnæringsdrift.

Det er verdt å merke seg at pkt e. legger til grunn et prinsipp om nærhet som ekskluderer personer bosatt utenfor kommunen hvor laksesettet befinner seg, med unntak av reindriftsutøvere som pga nomadisk reindrift har flere bosteder. Dette gjør at det ikke er mulig å eksempelvis bo på Østlandet og leie lakseplass fra FeFo. Etter tildelingskriterienes pkt 6, åpnes det ikke for å forpakte bort leid lakseplass. Søkeren og hans husstand kan delta i fisket, og kan i tillegg benytte innleid hjelp i begrenset omfang. Det er et kriterium at søkeren selv deltar aktivt i fisket og at vedkommende holder båt og redskap.

Det er altså slik at både Finnmarkskommisjonen og FeFo forvalter adgangen til sjølaksefiske. Kriteriene for tildeling som disse institusjonene benytter er typiske for adgangsregulering. Dette til forskjell fra andre typer reguleringer som grovt kan deles inn i følgende system:

1. *Adgangsregulering*: Denne formen for regulering benyttes til å bestemme **hvem** som skal ha adgang til å benytte en gitt type ressurser.
2. *Uttaksregulering*: dette er reguleringer som bestemmer **hvor mye** som kan tas ut av en gitt ressurs. Dette bestemmes ofte ved hjelp av fisketidsbestemmelser, kvoter, antall individer, eller andre forvaltningsredskaper. I noen tilfeller forutsetter denne typen regulering at utøveren allerede er gitt en adgangsrett, men dette er ikke noe krav for å etablere et system for uttaksregulering.
3. *Redskapsregulering*: denne typen reguleringer setter krav til **hvilke redskaper** som skal benyttes for uttak av en eller flere gitte ressurser. På denne måten kan fjerne særlig skadelige redskaper fra ressursuttaket, også ved kontrafaktiske redskapsreguleringer som bestemmer hvilke redskaper som *ikke* kan benyttes.
4. *Bestandsreguleringer*: slike reguleringer er spesielt rettet mot **ressursen** det drives uttak av. I noen tilfeller kan et formål om bestandsregulering gjennomføres ved hjelp av pkt. 1-3, men dette er ikke nødvendigvis tilfelle. Foring av villfisk er et eksempel på en type bestandsregulering som faller utenfor pkt. 1-3.

I Norge har man en tradisjon innenfor ressursforvaltningen for å kombinere pkt 1-3 på måter som sikrer ivaretagelse av både ressurspolitiske og fordelingspolitiske

målsettinger. Dette innebærer ikke at det nødvendigvis eksisterer politisk enighet om hvilke målsettinger som er mest hensiktsmessige.

I tillegg til redskapsbegrensingene og fisketidsbestemmelser, så benyttes det per i dag et system for adgangsregulering i sjølaksefisket. Den ene delen regulerer seg selv gjennom lovgivningen for tildeling av private lakseplasser, den andre disponerer FeFo. Dette systemet er imidlertid ikke ennå fullt utviklet etter som Finnmarkskommisjonene knapt har igangsatt sitt arbeide og det derfor er uvisst hvordan adgangen til sjølaksefiske vil hjemles i årene fremover. Et annet moment som har betydning utover adgangsreguleringen, er hva som vil bli konsekvensene av Finnmarkslovens § 4 i og med at denne gir Sametinget rett til å fastsette hvilke kriterier som skal benyttes for bedømming av endret utmarksbruk. Siden alle de nevnte reguleringstypene (pkt. 1-4) vil føre til endret bruk av utmark, og derved kan få konsekvenser for samisk næringsutøvelse, er Sametinget tillagt betydelig vekt som premissleverandør for bedømming av hensiktsmessige tiltak. Det er få saker å støtte seg på for å si noe om hvordan Sametinget vil forvalte denne posisjonen. Det er derfor uvisst hvordan det reguleringsmessige landskapet vil se ut i årene fremover med hensyn til reguleringen av sjølaksefiske på FeFo sine områder.

Referanser:

- Andersen, S. (1997). Ressurskamp og møter med offentlige instanser - noen utfordringer i en norsk og samisk utkant. Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Andersen, S. (2001). Fjordfiske, forvaltning og legitimitet. *Naturressurser og miljøverdier i samiske områder: forvaltnings- og forskningsutfordringer*. A. Schanche (red.). Kautokeino, Nordisk Samisk institutt.
- Andersen, S. (2003). Samisk tilhørighet i kyst og fjordområder. *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. B. Bjerkli (red.). Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Arbeids&inkluderingsdepartementet (2001). St. meld. nr. 33 (2001-2002) Tilleggsmelding til St. meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken. Oslo.
- Asch, M. and P. Macklem (1991). "Aboriginal Rights and Canadian Sovereignty: An Essay on R. v. Sparrow." *Alberta Law Review* 29(2): 498-517.
- Berg, E. (2001). Arkeologi i grenseland. Bruk av (skolte)samisk etnografi i studier av forhistoriske fangstsamfunn. Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Bjerkli, B. and P. Selle (red.). (2003). *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Bjørklund, I. (1984). *Fjordfolket i Kvænangen, fra samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Brattland, C. (2005). Fishing Under the Consent of the Kingdom. From local request to Indigenous claims in a coastal Sami fjord. Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Cohen, A. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. London, Routledge.
- Connolly, A. (2006). "Judicial conceptions of tradition in Canadian Aboriginal Rights law." *The Asia Pacific Journal of Anthropology* 7(1): 27-44.
- DFO (2007). *Our Waters, Our Future 2005-2010*. Department of Fisheries and Oceans Canada.
- Dikkanen, S. L. (1965). *Sirma. Residence and Work Organization in a Lappish-speaking Community*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Eidheim, H. (1958). *Erverv og kulturkontakt i Polmak*. Oslo, Samiske samlinger. Bind 4.
- Eidheim, H. (1971). When Ethnic Identity is a Social Stigma. *Aspects of the Lappish Minority Situation* H. Eidheim (red.). Oslo, Universitetsforlaget.
- Einarsbøl, E. (2006). "Noen juridiske betraktninger vedrørende samiske rettigheter i saltvann." *Tidsskrift for urfolks rettigheter*(1).
- Eythórsson, E. (1991). Ressurser, livsform og lokal kunnskap. Studie av en fjordbygd i Finnmark. Tromsø, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Eythórsson, E. (1999). Hvem skal forvalte ressursene? Forvaltning og rettigheter i fjordområdene i Nord-Norge. *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold*. I. Bjørklund (red.). Oslo, Ad Notam Gyldendal

- Eythórsson, E. (2008). *Sjøsamene og kampen om fjordressursene*. Karasjok, ForfatternesForlag
- Fangel, K., O. Andersen and Ø. Aas (2008). *Sjølaksefiske med faststående redskaper i Norge i 2007. Kjennetegn ved fiskere, fiskeutøvelse og holdninger til regulering av fiske*. Trondheim, NINA, 406.
- Fiskeri-&kystdepartementet (2008). NOU 2008:5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. Oslo.
- Fiskeri&kystdepartementet (2006). NOU 2006: 16 Strukturvirkemidler i fiskeflåten. Oslo.
- Gaski, H. (1994). Fornorskingspolitikk og språkundertrykking. *Nordnorsk kulturhistorie 2. Det mangfoldige folket*. E.-A. Drivenes (red.). Oslo, Gyldendal
- Gaski, L. (1993). Forvaltningen av samiske interesser i 1990-årene. Utredning fra en arbeidsgruppe ved seksjon for sosialantropologi/samiske studier. Tromsø, Universitetet i Tromsø.
- Gjerde, A. and J. H. Mosli (1985). "Samiske næringers plass i samfunnsplanleggingen " Diedut (5).
- Hansen, L. (2008). *Storm på kysten*, Margmedia DA.
- Hansen, L. I. and B. Olsen (2004). *Samenes historie fram til 1750*. Oslo, Cappelen Akademiske Forlag.
- Harris, D. C. (2007). Aboriginal rights to fish in British Columbia, Scow Institute.
- Heitmann, K. (1998). Altaelvas betydning for lokalsamfunnet. *Altalaksen*. T. F. Næsje (red.). Alta, Alta kommune.
- Helland, A. (1906a). *Finnmarkens Amt II*. Kristiania.
- Helland, A. (1906b). *Finnmarkens Amt III*. Kristiania.
- Hovland, A. (1996). *Moderne urfolk. Samisk ungdom i bevegelse*. Oslo, Cappelen Akademiske Forlag.
- Justis&politidepartementet (1997). NOU 1997:4 Naturgrunnlag for samisk kultur. Oslo.
- Korolev, Y. and J. Sigurdarson (2005). *Survey of the fish industry in Russia* Eurofish.
- Leonenko, A. V. (2008). Riddu Riddu, joik or rock-n-roll? A study or Riddu Riddu Festivale and its role as a cultural tool for ethnic revitalization. Tromsø, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Lillevold, T. A. (1982). Yrkeskombinasjoner i deltidsjordbruket. Tromsø, Institutt for Samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Miljøverndepartementet (2006). St. prp. nr. 32 (2006-2007) Om vern av villaksen og ferdigstilling av nasjonale laksevasdrag og laksefjorder. Oslo.
- Minde, H. (1982). *Trekk ved samenes historie i Alta* Altaboka 1982.
- Minde, H. (2003). "Assimilation of the Sami - implementation and consequences." Acta Borealia 2.
- Myrvoll, E. (1992). Stil og samfunn. En analyse av materiell symbolisme og sosiale relasjoner i Varanger 2200 f.Kr - Kr.f. Tromsø, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- NASCO (2008). *Report of twenty-fifth annual meeting of the NASCO council*. The twenty-fifth annual meeting of the NASCO council, Gijón.
- Nielsen, J. P. (1990). *Altas historie Bind I*. Alta, Alta kommune.
- Nilsen, R. (1990). *Gjenstridige fjordfolk*. Tromsø, Forut.

- Nilsen, R. (1999). Næringstilpasninger og ressursbruk i samiske fjordstrøk. *Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold*. I. Bjørklund (red.). Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Nilsen, R. (2003). From Norwegianization to Coastal Sami Uprising. *Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights*. S. Jentoft (red.). Delft, Eburon Academic Publications.
- Odner, K. (1964). "Erverv og bosetning i Komsakulturen." *Viking XXVIII*: 117-128.
- Paine, R. (1957). *Coast Lapps and Society I*.
- Paine, R. (1965). *Coast Lapps and Society II*.
- Pedersen, K. (1999). "Det har bare vært naturlig." Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger Oslo, Institutt for samfunnsfag, Norges Idrettshøyskole.
- Pedersen, K. (2002). Mellom multer og mygg, rock og rein. Natur og turliv blant ungdom i samiske og samisk relaterte miljøer *Individ, identitet og kulturell erfaring*. S. Bjørkås (red.). Kristiansand, Høgskoleforlaget.
- Saugestad, S. (1980). "Omsorgsbonden." *Tidsskrift for samfunnsforskning*(3-4).
- Smith, C. (1990). *Om samenes rett til naturressurser - særlig ved fiskerireguleringer*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Solem, E. (1933). *Lappiske Rettsstudier*, Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Stiansen, J. E. and A. A. Filin (2008). *Joint PINRO/IMR report on the state of the Barents Sea ecosystem in 2007, with expected situation and considerations for management*. Bergen, Institute of Marine research.
- Tanner, V. (1929). "Antropogeografiska studier inom Petsamo-området. 1. Skolt-Lapparna." *Fennia* **49**(4).
- Thuen, T. (2004). Samiske studier. *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. M. Rugkåsa and K. T. Trødal (red.). Oslo, Gyldendal Akademiske.
- UNEP (2005). *Composite report on the status and trends regarding the knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities. Regional report: Arctic*. UNEP.